

30 снежня 1994 г.

№ 52 (3772)

Кошт 75 руб.

“БУДЗЬ САМ САБОЮ, БЕЛАРУС...”

Не шкодзіць часамі азірнуцца назад, прыслухацца да голасу і перасцярог нашых продкаў, якія, звяртаючыся да сваіх сучаснікаў, і нас вучылі, як жыць. Сённяшні трывожны час у многім нагадвае далёкі пераломны перыяд грамадзянскае вайны: і пакуты народа з такім нястрымным пагаршэннем эканамічнае сітуацыі, і непрадбачлівая будучыня, і супрацьстаянне розных ідэйных і палітычных канцэпцый развіцця, і вытокі антыбеларускай кампаніі. Вядома, сённяшняя сітуацыя непараўнальна больш спрыяльная. Але трагедыя беларускага народа ў тым, што ўся ўлада на нашай зямлі аказалася ў руках людзей, якія на працягу апошніх гадоў павялі нас да эканамічнае і палітычнае катастрофы. Развал эканомікі, дэградацыя культуры і навукі набывае ўсё больш шпаркі тэмп. А народ наш, не прызвычаены да дэмакратыі, разгубіўся і не дае рады адрозніць найпрыміўнейшую дэмагогію ад сапраўднае палітыкі. Пачытаем верш, якім Змітрок Бядуля сустракаў 1918 год. Пабачыў ён свет 7 студзеня 1918 года ў газеце “Вольная Беларусь”. Шмат чаго знойдзем у ім сугучнага з нашымі падзеямі, клопатамі і трывогамі.

НОВЫ ГОД

Ударыў зvon. Лягла мяжа. Нябыццём стаў мінулы год.
І летанісец вызначыў яго крыніцаю і агнём.
Меў шмат надзей, меў гора шмат ты ад яго і наш Народ.
Над Беларуссю ён прайшоў грымотай, бураю, ніхром.

А варта нам зірнуць назад на дзіўны сон, вясновы сон,
Што кожнаму свой сказ шантаў:
“Да нас з’явілася Воля-Маць”!
І хутка-хутка праялася, як птушак спеў, як гусліў зvon...
І хутка-хутка праялася. Мы не маглі яе стрымаць...

У чым наш грэх? Абмылка дзе? Чаму апутала нас сень?
Бо, быўшы доўга ў цемнаце, нас асляпіла сонца бель.
Як зданне цёмнае начы, на промень сталі мы глядзець,
І несвядомых абхапіў няўстрыманы і буйны хмель...

А Новы Год нам суліць шмат і новых дзей і новы лёс.
Ярмо нявольнікаў-рабоў мы кінем у процьму, у ватхлянь
І жыццё новае пачнем. І згіне жудасны хаос.
Будзь самсабою, Беларус,
на Новы Год на сонца глянці!

І не чакай ты ад чужых сабе падмогі, селянін!
Ты сам будуй на Новы Год палыцы светлыя свае!
На роднай мове запяш ты сярод ніў, сярод раўнін,
І закрасуюць на ўвесь свет палы багатыя твае!

Публікацыя Уладзіміра КАЗБЕРУКА

У НОВЫ ГОД — СА СТАРЫМІ НАДЗЕЯМІ!

Гэты нумар — і звычайны, і навагодні. Да свята прыйшлі мы з не зусім святочным настроем. Чорнае сёння не абяцае светлага заўтра. Але — надзея памірае апошняй. Лімаўцы віншуюць сваіх чытачоў з Новым годам. Не будзем губляць веру, беларусы! У Бога і ў сябе.

Будзьма разам у бядзе і шчасце не адвернецца ад нас!

ПРЫЙДЗЕ НОВЫ — А МУДРЫ...

НЁШТА НАВАГОДНЯЕ ПАД ЗГАДКІ З КЛАСІКАЎ

Заўтрашні дзень — апошні дзень саўлетняга, 1994-га года, неўпрыкмет, у цемрадзі касмічнае начы, прыйдзе ў першы дзень года наступнага — 1995-га. Гэты адвечны прыродны кругаварот не пазначаны аніякімі вешкамі, аніякімі гукавымі ці светлавымі сігналамі. Прырода наогул не лічыць дзён і гадоў. Па яе спаконвечных законах Зямля наша, круцячыся вакол сваёй восі, нястомна робіць круг за кругам вакол Сонца.

А мы, яе насельнікі, заўважылі гэты кругабег Зямлі, час, за які яна абыходзіць Сонца, назвалі годам, і лічым іх, лічым і лічым. І не проста лічым, але яшчэ і звязваем з імі, гэтым і кругаваротамі калыскі нашай, нашага агульначалавеча злёна-блакітнага касмічнага карабля, пэўныя летуценні і спадзяванні. І ў ноч, якую назвалі Навагодняй, зчыным адно аднаму здароўя і дастатку, шчасця і радасці. А найперш кажам:

— 3 Новым годам!

Кажам і мы гэтыя словы. Кажам і сёлета, як казалі і летась, і пазалетасі, і ўсе мінулыя гады. Кажам шчыра, ад усяго сэрца:

— 3 Новым годам, дарагія нашы падпісчыкі і чытачы! З надыходзячым 1995-ым! Здароўя, шчасця вам і дастатку ў хату!..

Ды амаль німа спадзявання на тое, што гэтыя шчырыя пажаданні спраўдзяцца...

Цяжкі, проста трагічны час перажывае наша Бацькаўшчына. Можна быць, самы трагічны за ўсю сваю шматпакутную і, даруўце за паўтор, трагічную гісторыю. Тры гады назад ёй выпала яшчэ адзіна (па ўсім відаць, апошні!) шанец паўстаць з нябыту, адраджацца, вярнуць свой народ у вялікую, вольную і новую сям'ю людскіх. І — зрушылася ж была справа, пачаліся рабіцца першыя, хай і не надта смелыя і рашучыя крокі па шляху адраджэння нашае мовы, культуры, духоўнасці, самой дзяржавы. І людзі пачалі выпроствацца, развінаць плечы, падымаць галовы, ачуньваць ад векавой летаргіі бяспамятства.

Ды толькі, як і стагоддзі назад, як і на пачатку нашага стагоддзя, голас наш, што прарэзаў з-пад глыбаў уціску і ганьбавання, дужа напалохаў усё тых жа нашых "добрадзёў". І зноў, як і тады, усхляўся крык, енк і лямант: "Нет такого народа и такого языка! Все это вымыслы нацистов, фашистов-националистов!" Ну, няхай трошкі інакш, больш "дэмакратычна", нешта аб двухмоўнасці, гвалтоўнай беларусізацыі, насаджэнні беларускай мовы і г. д. і, што самае прыкрае і балючае, у гэтым антыбеларускім хоры нямала галасоў нашых уласных манкуртаў і янычараў.

"Як я толькі нарадзіўся, бацька сказаў: "Кепска будзе..." "Дык крычце, біце ў звона: дурны мужык, як варона..."; "Народ, беларускі народ, ты цёмны, слепы, быццам крот... І душу тваю абкаралі, у ёй нават мовы няма..."; "Чаго вам хочацца, панове, які вас вымусяў прымуць трывогу аб той мове, якой заўваўся беларус?"...

Калі, колькі дзесяцігоддзяў назад напісана гэтая нашымі класікамі? Чаму ж і сёння радкі гэтыя гучаць надзённа? Чаму гэты "крык, што жыве Беларусь" мы і сёння згадваем, паўтараем услед за класікамі? Ды таму, што сітуацыя мала чым і змянілася. Мы і сёння, на згоне дваццатага стагоддзя, як і на ягоным пачатку, вымушаны зноў сцвярджаць сваё права "людзьмі звацца", даказваць, што мы не тутэйшыя, а адметны народ вялікай еўрапейскай сям'і народаў.

Мудрыя класікі шмат гадоў назад, звяртаючыся да народа, казалі і іншае: "Кінь вечны плач свой аб старонцы..." Даўно, ой як даўно час кінуць! Ды як не плакаць тут, калі "краю мой родны, як выкляты Богам"? Найначай выкляты! Бо чым яшчэ вытлумачыць тое, што дзеецца-творыцца ў нашай старонцы? Прэзідэнт краіны не толькі не карыстаецца моваю абраўшага яго народа, а яшчэ, хай даруе яму Бог, і адзекваецца з яе, пасміхваецца і кіпці, як прышэлец-каланізатар з мовы нейкіх там тубыльцаў. Друк прыводзіць такое яго крылатое выслоўе: людзі, якія гавораць на беларускай мове, больш і рабіць нічога не ўмеюць, акрамя як гаварыць на беларускай мове! Услед за такім "такім" — і ягоныя "дзеткі": практычна ніхто з новага кіраўніцтва краіны не карыстаецца дзяржаўнай — беларускай — мовай.

Сёння, на чацвёртым годзе пасля Віскулёў, незалежнасць краіны нашай усё яшчэ бадай фармальная. Боязна, што яна гэтакі і застаецца, што гэтае паняцце так і не напоўніцца рэальным зместам. Тое, што робіцца ў нас, гэта нават не тэатр абсурду. Там прысутнічае хоць нейкая логіка, скажам, логіка будовы і развіцця твора мастацтва. А тут? Людзям убываецца ў галовы, што ўсе нашы беды — ад незалежнасці! Ці не адкрыты тэатр сцвярджаецца, што мы сталі гэтак кепска жыць, бо, ці бачыце, захацелі суверэннасці, незалежнасці. І нават больш: суверэннасці, маўляў, гэта проста глупства! Ён можа быць і не быць, галоўнае — эканамічная інтэграцыя з Расіяй. І не кажыце нам, што недзе некаму суверэннасці дапамог стаць на ногі! Што, суседзім на поўначы і заходзе ад нас? Дык жа ў нас зусім не такі менталітэт, нашаму менталітэту гэты самы наш суверэннасці, калі хочаце ведаць, шкодны!..

А вяршыняй развіцця гэтай "дэмакратычнай" думкі сталіся нядаўнія белыя плямы на старонках нашых газет. Вось тут, як той казаў, і жыві!

А між тым Новы год — вунь ён, на парозе. Нялёгка, вядома, ён будзе. Па ўсім відаць, станем мы жыць яшчэ горш, чым жылі сёлета. Але ж мы — ці не самы цяжкі народ у Еўропе (а мо і ў свеце!), і трывушчасць наша — зарука нашага выжывання і, у рэшце рэшт, насуперак усім "ворагам беларушчыны", росквіту. Зноў згадаем класікаў: "Беларусь, твой народ дачкаеца залацістага, аснага дня!"; "Занімай, Беларусь маладая мая, свой пачэсны пасаг між народамі!"; "Будзем сеяць, беларусы!"; "Вер, брат, жыцце залатое будзе ў нашай старане!"; Таму — будзем верыць! Толькі вера ў пасляховасць нашае справы прынясе шчасце. Універсальнай формулы шчасця не існуе. Колькі філосафаў — столькі і вызначэнняў яго. Найбліжэй да ісціны, бадай, вост такое: шчасце — гэта чыстае сумленне. У большасці людзей, у народа нашага сумленне чыстае. Чалавек бачыць выратаванне ў сваім занятку, у сваёй жыццёвай справе, і таму ён пазінен займацца сваёй справай, каб быць шчаслівым. Цягам доўгіх гадоў яму, усім нам не давалі рабіць гэтага і тым самым быць шчаслівымі, а прымушалі каваць агульнае, камуністычнае шчасце. Не атрымалася. Абярнулася вялікімі крыўдамі, горам, мільённымі ахвярамі, крывёю. Вось і трэба вяртацца да запаветаў продкаў: рабіць сваю справу, каваць уласнае шчасце.

Калі Новы год хоць трошкі наблізіць нас усіх да гэтага, да разумення гэтага — і на тым яму дзякуй. Таму яшчэ раз — з Новым годам!

Ну, а што да загалюка нашага, дык, самі бачыце, ён таксама падкажыць класікам. Ён абавязкова прыйдзе, новы і мудры. Толькі не гісторык, што "сказ павядзе". Адзін вядзе ўжо, дарэчы, не ўспрымаючы ў нашай гісторыі ні Аршанскай бітвы, ні Вялікага Грамадзянскага Бацькаўшчыны нашай Сапегу. Прыйдзе, "ужо ён ідзе" — Новы год, які, трэба спадзявацца, станеца сапраўды НОВЫМ не толькі намінальна, а і рэальна, а яшчэ і разуменнейшым, гэта значыць, больш МУДРЫМ, чым былі апошнія нашы гады. Урэшце, колькі ж яшчэ не будзе шанцаваць беларусам на начальства, пра што таксама гаварыў адзін наш класік? Дык мо разам з Новым годам прыйдзе нарэшце і "з народу нашага прарок", чаму паспрыяючы, скажам, прызначаны на 14 мая 1995 года выбары ў Вярхоўны Савет краіны? Дужа патрэбен ён нам, Прарок, а правільнай — Лідэр, Бацька нацыі, які б здолеў скансалідаваць, з'яднаць усіх нас — рабочых, сялян, інтэлігенцыю, у тым ліку, вядома ж, і творчую. З'яднаць менавіта на грунце нацыянальнай ідэі, якая адна толькі і можа гэта зрабіць: падняць народ з каленяў і натхніць яго на справы вялікія, стваральныя, жыццядайныя.

3 Новым годам, спадарыні і спадары!

Мікола ГІЛЬ,
галоўны рэдактар

Адгалоўкі

НЕ КІЕМ, ДЫК ПАЛКАЙ

Калі намі кіраваў В. Кебіч, мне даводзілася выказацца ў друку наконт грэбавання ім дзяржаўнай мовай. Мабыць, не зусім зручна цытаваць самога сябе, але, прабачце, паўтару адно тадышняе сваё меркаванне: "Будзе вельмі пікантна, калі хтосьці з замежных паслоў, якія зараз вывучаюць нашу мову, у час сустрэчы са спадаром Кебічам звернецца да яго па-беларуску, а ён па сваёй звычцы адкажа на "великом и могучем" ("ЛіМ" за 28 мая 1993 г.). Не ведаю, ці здаралася штосьці такое з "нашым Францавічам", а вось той, хто пасля прэзідэнцкіх выбараў заняў яго кабінет у Доме ўрада, паспеў ужо атрымаць сюрпрыз: амерыканскі пасол падчас уручэння вярыцельных граматаў пачаў сваю прамову не беларускай мовай. Гэтым, паводле Белінфарма, ён "прыемна здзівіў" Аляксандра Рыгоравіча.

Здзіўленне зразумелае: усё прэзідэнцкае акружэнне звяртаецца да яго на мове суседняй дзяржавы, а тут чужаземец і — на табе — на беларускай. Што ж тычыцца прыслоўя "прыемна", ужытага ў афіцыйнай інфармацыі, дык з гэтай нагоды мне прыйшоў у галаву вядомы выраз: "Паданне свежае, але паверыць цяжка". Сапраўды, калі родная мова радуе слых А. Лукашэнка, дык чаму ён неўзабаве пасля інаўгурацыі распачаў на яе і наогул на беларушчыну рашучы наступ? І чаму ніхто з яго паплечнікаў не імкнецца зрабіць сваёму патрону такую ж прыемнасць, якую зрабіў дыпламат?

Адказы на гэтыя ці не рытарычныя пытанні ляжаць на паверхні. І ўсё ж нялішне сёе-тое нагадаць, аб сім-тым паразважаць. Яшчэ да ўзыходжання на палітычны Алімп Аляксандр Рыгоравіч зарэкамэндаваў сябе вельмі актыўным парламенцікам прамуютам. У свае рускамоўныя выступленні ён звычайна ўкрапаў адно-два, а то і больш беларускіх слоў. І амаль кожны раз яны гучалі ў яго вуснах з непрыкметным абразлівым адценнем, як перадражніванне тых, хто не цураецца роднага слова. Гэта ж трэба, неаднойчы думаў, слухаючы радыё, так не паважайце мову, якую, паводле адной газеты, будучы прэзідэнт "усмоктаваў з матчыным малаком". Згодзен з аўтарам выразу, але, пэўна, больш эфектыўным, чым тое ўсмоктванне, аказалася ўдзёўбанне кампартыйных русіфікатарскіх ідэй ды міфаў аб зліцці моў і нацый.

Калі б А. Лукашэнка заставаўся на сваёй старой пасадзе ў вёсцы Рэчкавічы, дык яго стаўленне да моў цікавіла б толькі вузкае кола людзей. Бадай, адна жонка і выказвала б сваю незадаволенасць поглядамі

Аляксандра Рыгоравіча, напрыклад, на праславае "двуязычце". Цяпер жа гэта прыцягвае ўвагу значнай часткі грамадства і дае падставы для справядлівай крытыкі шэрагу яго заяў і дзеянняў. У цывілізаваных краінах нельга і ўявіць, каб прэзідэнт дзяржавы выступаў перад сваім народам, на пасяджэннях парламента і ўрада на замежнай мове. Дарэчы, у Францыі дзейнічае закон, згодна якому можа трапіць у турму кожны, хто садзейнічае распаўсюджванню англіфікаваных слоў. А ў нас у часы таталітарызму першыя асобы рэспублікі, каб угадзіць Маскве, заахвалі русіфікацыю і зняважліва адносіны да роднай мовы. І цяперашні наш кіраўнік не карыстаецца ёй не таму, што, маўляў, яго не зразумеюць усе выбаршчыкі (С. Шушкевіч чамусьці разумелі дый на М. Грыба не скардзяцца, калі ён гаворыць па-беларуску), а таму, што даўно спісаў яе ў архіў. Мо я не маю рацыю? Тады няхай паважаны Аляксандр Рыгоравіч растлумачыць, чаму ён ужывае "великий и могучий" і ў тым выпадку, калі яго запытваюць на мове кароннай нацыі. Гэта, між іншым, я зведаў на ўласным вопыце.

Ну, а стаўленне да беларускай і рускай моў абсалютнай большасці лукашэнкаўскай каманды такое ж, як у таго чыноўніка, акаго ўбачыў за мяжой "лучший, талантливый" пазт, — да пашпартаў грамадзян розных краін. Памятаеце? Да адных — "плевое", інакш кажучы, нікуды не вяртае, а да другіх — пачывае. Няцяжка здагадацца пра адпаведнае дачыненне гэтых эпітэтаў да згаданых моў. Дзяржаўная ў няміласці нават у тых нашых высокіх чыноўнікаў, які па роду сваёй дзейнасці абавязаны ахоўваць яе і прапагандаваць. Іншы раз з імі адбываюцца амаль анекдатычныя выпадкі. Калі, напрыклад, старшыня нацыянальнай тэлерэдыёкампаніі знаходзіўся на парламенцкай трыбуне, дэпутаты паікавіліся, чаму ён выступае не на дзяржаўнай мове. Магу і на дзяржаўнай, адказаў Р. Кісель, але працягваў прамову на рускай. Маўляў, "важна суть, а не язык". Адрозна пераходзіць на той жа "родной партийный" і падначалены яму журналіст, звяртаючыся да А. Лукашэнка падчас сваёй рэпартажаў.

Ніколі не перабольшу, сказаўшы, што з усіх дзяржаўных моў свету наша знаходзіцца ў самым гаротным стане. Яе неаднойчы ні за што ні пра што моцна білі, але пакідаць у пакоі не збіраюцца. Вельмі сумна, што цяпер на яе замахваецца сам прэзідэнт. Замахі гэтыя — нібы ў насмешку над беларушчынай — зроблены

менавіта там, дзе трэба з асаблівай пашанай і любоўю ставіцца да матчынага слова — у педуніверсітэце і Акадэміі навук. І калі ў сваім вераснёвым выступленні А. Лукашэнка лічыў Закон аб мовах нармальным, памярковым, дык у лістападаўскім аб'яві пра яго неадпаведнасць Канстытуцыі. А з нядаўняй прэзідэнцкай прамовы ў Гомелі вынікае, што па-беларуску наогул нельга выказаць штосьці значнае.

Ці не спатрэбіліся Аляксандру Рыгоравічу лінгвістычныя пошукі, каб апраўдаць сваё нежаданне або няздольнасць добра вывучыць дзяржаўную мову? Яшчэ горш тое, што, як мне здаецца, наваўленьны "языковеды" збіраюцца вытарапіць з моўнага Закона ўсю беларускасць, каб ужыванне роднага слова зноў звужылася да фальклорнага мінімуму, а рускага — стала пашырацца (куды яшчэ шырэй?) з новай сілай. Тады і без змянення 17-га артыкула Канстытуцыі, што сёння, дзякуй Богу, нікому не па зубам, шавіністы-"вышінтэрнацыяналісты" з усёй сваёй раццо пачнуць злараднічаць: нацыянал-радыкалы, маўляў, працівіліся "двуязычню", дык няхай дзяржаўнай будзе адна мова — руская. Як кажуць, не кіем, дык палкай...

Уся гэта вакханалія нагадвае мне падзеі ў канцы 20-х гадоў, калі распачаўся бальшавіцкі поход супраць беларускага нацыянальнага руху. Насцяржовае, у прыватнасці, беспадстаўнае сцвярджанне прэзідэнта аб тым, што нібы "кучка людей" хоча прымусяць народ размаўляць па-беларуску. Гэта ўжо не "проста" спроба затармазіць працэс беларусізацыі школы, а злавесная прыкмета: хутка, пад выгладам выкаранення "нацыяналізму", можа пачацца пераследванне абаронцаў роднай мовы, рупліўцаў нашага Адраджэння. Няма і гарантыі таго, што з'яўра не запраце рэпрэсіўная машына, якая ў часы дыктатарскага рэжыму знішчыла амаль усю нацыянальна-свядомую інтэлігенцыю.

Вядомы беларускі літаратар Уладзімір Юрэвіч у сваёй кнізе "Слова жывое, роднае, гаваркое...", вылучаючы на атрыманне Дзяржаўнай прэміі Беларусі, напісаў: "Нельга дапусціць, каб забойчым мовы стаў сам народ, лепш будзе выявіць канкрэтных забойцаў яе і выставіць на ўсенароднае асмяяне". Ці прыслухаюцца да гэтага слухнага выказвання нашы дзяржаўныя мужы? Ці задумаемся над ім усё мы, хто шануе сваю гістарычную спадчыну, дбае пра вяртанне незалежнай Беларусі яе нацыянальнага аблічча?

Генадзь ЛАГУНОВІЧ

Пошта

ЛІТВІНА

Не буду казаць пра ўсю Беларусь, у прыватнасці, усходнюю, але ў заходняй, прынамсі, у нас на Глыбоччыне, існуе пэўная дыферэнцыя ўласных імёнаў. Напрыклад, Францішкі, Юзікі, Баляславы, Ванды, Альбіны і Хрысціны не могуць быць праваслаўнымі па веравызнанні; традыцыйна гэтыя імёны могуць быць толькі каталіцкімі, а ў народзе яны завуцца проста "польскімі". Што датычыць Светаў, Наташаў ці Валодзяў і Сярожаў, то гэтыя імёны вызначаюцца як тыпова праваслаўныя, альбо "рускія".

Дзеля справядлівасці трэба сказаць, што ёсць і частка імёнаў, пераважна мужчынскіх, якія можна лічыць агульнымі: Аляксандр, Мікалай, Іван (Ян), але іх не так і шмат.

Як ні дзіва, да гэтай "хваробы" больш схільныя чамусьці менавіта беларусы. Для расейцаў гэта не мае ніякай вызначальнай ролі, бо яны, у пераважнай большасці — праваслаўныя і таму для іх з'яўляюцца даволі тыповымі такія імёны, як Станіслаў, Эдуард, Восіп, Хрысціна, Магдаліна, якія ў беларусаў прыныпова не могуць быць праваслаўнымі, а толькі каталіцкімі.

Гадоў мо дзесяць таму, жывучы ў

Латвіі, да мяне ў госці прызджкала мая маці. Даведаўшыся, што ў роднай сястры маёй жонкі дачка завецца Хрысцінай, спытала: "А яны што — палякі?" Не, кажу, рускія. "Дык чаго ж яны далі сваёй дачцы польскае імя?"

Вось тут, як ніколі, будзе да месца прымаўка: "За дзума зайцамі пагонішы — ніводнага не спаймаеш!" Народ, які да сёння дзеліцца на "ўсходнікаў" і "заходнікаў", на людзей "польскай" і "рускай" веры, і размаўляе альбо траянскай, ці, прыныпова, па-беларуску (нацыяналісты) і па-расейску (люмпен і камуністы), — гэты народ ніколі не будзе мець нічога свайго.

Тут зраблю невялікае адступленне ад тэмы, хача гэта таксама мае пэўную заканамернасць. Згадаем сітуацыю, якая была на дзень прэзідэнцкіх выбараў: беларускія грошы (тады яшчэ не было дэнамінацыі) — "рускія" цэны ў магазінах; беларуская армія — рускія афіцэры; беларускія газеты — рускія тэксты, альбо двухмоўныя... І вось прэзідэнтам краіны абіраюць чалавека, які размаўляе па-руску з беларускім акцэнтам. Ну, як? Усё — заканамерна! Кожны народ годны таго

лёсу і таго прэзідэнта, які ў яго ёсць!

У свой час "Песняры" вярнулі з нябыту імя Алесь, дзякуючы аднайменнай песні, але яго так і не стала папулярным, і ўсё з-за таго ж самага прычыну, бо яно не "польскае" і не "рускае", а — беларускае. Больш таго, у Латвіі я часта сустракаў гэтае імя сярод дзяцей рускіх пасяленцаў. Выйдзеш на балкон ці ў двор і чуеш: Алесь, Алесь... Спецыяльна высвятляў у сваіх дачок, якой нацыянальнасці бацькі ўсіх Алесь-сябровак, што прыходзілі ў госці. Як сталася — усё рускія. Латышы, якія не хварэюць комплексам двух старэйшых братаў, маюць свае адмысловыя ўласныя імёны: Вісвалдс — гэта нешта накітал Уладзіміра, даслоўна — уладальнік (правіцель) усіх; Дайна, Дайніс — песня (дарэчы, гэтыя імёны, як і назва малдаўскіх цыгарэт "Дойна" і буларускай фірмы "Dainova", маюць агульнае паходжанне); Вілініс — хваля; Лайма, Лайманс — шчасце, Лўсма — світанак і г. д. Акрамя таго, ёсць шмат "экзатычных" імёнаў, якія, як мне падаецца, запэчынены ад скандынаваў (можа, і вікінгаў), і яны сустракаюцца толькі ў латышоў і ўжо ўспрымаюцца, як чыста латышскія: Іварс, Айварс, Ілмарс... як "візінтая" картка латышскай нацыі.

Практычна так і ёсць — пачуўшы імя і прозвішча чалавека, у прыныпове можна сказаць амаль беспамылкова, з якой краіны і да якой нацыі належыць чалавек.

3 НОВАМУ ГОДУ-95

Жадаю ўсім я толькі шчасця,
Ды Насця кажа: "Як удацца,
Бо што ні год — эксперыменты,
Хоць і няма апладысменту".

Эксперыменты ў Новым годзе?..
Давайце скажам —

Хопіць! Годзе!
І нават лепшыя рэформы
Павінны ведаць свае формы.

Пад рынак падстаўлялі плечы,
Але ці выйшлі мы з галечы?
Нам абяцалі каравай,
Нібы той пропуск ажно ў рай.

Замест чакаемага раю
Над намі розных бедаў зграя.

Ці то ў Мінску, ці то ў Брэсце
Шукаем, дзе б танней паесці.

Ды і звышхуткія спартсмены
Ужо не даганяюць цэны,
Бо ў гэтай рыначнай цане
На кожны "зайчык" — воз маны.

Нягледзячы на ўсе патугі,
Няма ўжо як сцягнуць папругі.
Даруйце нам, пан Прэзідэнт —
Не выйшаў тут эксперымент...

І ўсё ж, як аптыміст заўзятый,
Вітаю Дзевяноста Пяты —
Хай будзе наваротным год
Без непатрэбных нам прыгод!

Хай прынясе, нарэшце, радасць
Без абяцанняк і надзей,
А замест іх усім нам хай дасць
Нармальна жыць, як у людзей.

Не трэба нам, як той халеры,
Каб стала болей мільянераў.
Хай кожны прасты чалавек
Прыстойна пражыве свой век.

Хай будзе танная кватэра,
Абед і сьнеданне, вячэра,
Абутак, добрае адзенне
І ў старасці забеспячэнне,
І самая святая лгота —
Заробак ладны і работа.

Калі на ўсё на гэта згода, —
Вас я вітаю з Новым годам!
На гэты раз нам нават Насця,
Напэўна, скажа: "Хай удацца!.."
Якаў ЛІВАНАЎ

г. Мінск

НЯХАЙ ЗОРКІ ЗАГАРАЮЦЦА...

ПРЭЗІДЫУМ РАДЫ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ
БЕЛАРУСІ АБМЯРКОЎВАЕ ЧАСОПІС "ПЕРШАЦВЕТ"

Нагодай для гэтага стаў двухгадовы юбілей выдання маладых літаратараў. Думаю, слова "юбілей" не пакажацца каму-небудзь гучным, калі падлічыць колькасць новых імёнаў, адкрытых за гэты час "Першацветам", колькасць праведзеных першацветавымі выступленняў у школах і бібліятэках, а да таго ж колькасць цяжкасцей (з памяшканнем, заснавальнікам, штатам і г. д.), пераададзеных часопісам з дня свайго з'яўлення. Зрэшты, справа, вядома, не ў колькасці, а ў якасці. І таму два гады існавання "Першацвета", мне думаецца, толькі знешняя, так бы мовіць, падстава для таго, каб часопіс маладых літаратараў стаў прадметам абмеркавання на прэзідыуме рады СП. "Першацвет" даўно ўжо, як кажуць, саспеў для сур'ёзнай і прынцыповай гаворкі...

Адкрываючы сход, старшыня Саюза пісьменнікаў Васіль ЗУЕНАК сказаў:

— На парадку дня ў нас абмеркаванне часопіса "Першацвет", яго творчых здабыткаў і планаў. Мы вырашылі вынесці гэта пытанне на прэзідыум, бо, я думаю, гаворка сёння павінна пайсці шырэй — не толькі пра "Першацвет", але й наогул пра нашу працу з літаратурнай моладдзю. Сапраўды, нейкім, можа быць, нават трывожным чынам гэтая праблема паўстае перад намі: як моладзь уваходзіць у літаратуру, у якіх стасунках іх настроі да нашага творчага саюза. Не сакрэт, што ёсць захадзі пэўнай часткі літаратараў нейкім чынам адасобіцца, стварыць свае аб'яднанні (успомнім тут, напрыклад, ТВЛ). І хоць нічога страшнага ў тым няма, трывожыць адно — усе гэтыя захадзі робяцца як бы насуперак ці ў піку нашаму СПБ, нібыта сабраліся тут усе нявольнікі літаратуры, а там, маўляў, веюць вольныя ветры, якія і заклікаюць ад нас, нявольнікаў, адлучыцца... Тым не менш час і жыццё паказваюць: захадзі гэтыя заканчваюцца тым, што самыя здольныя і таленавітыя пазней ці раней горнуцца да саюза. Можна нагадаць прыклад "Тутэйшых", якія ствараліся, сапраўды, у барацьбе, хоць і ўяўнай з іх боку, з СП. Пазней жа, пасля нейкіх, так бы мовіць, дэмаршаў, лепшыя прадстаўнікі "Тутэйшых" сталі членамі СПБ. І вось прыклад зусім супрацьлеглы — з "Першацветам", які аб'яднаў вакол сябе людзей новай хвалі, маладзёўшых творцаў, якія хваліліся да саюза. Думаю, яны зараз не ў крыўдзе: знаходзяцца пад нашым дахам, дзе нарэшце знайшлі сабе прытулак пасля доўгага блукання па пакутах. І ўжо тое, што мы кожны раз бачым тут маладых, якія прыходзіць у рэдакцыю са сваімі творамі, а па панядзелках горача іх абмяркоўваюць, — вельмі нас радуе...

Далей слова ўзяў галоўны рэдактар "Першацвета" Аляксандр МАШАРЭНКА. Ён, пазнаёміўшы прысутных з супрацоўнікамі часопіса, расказаў пра гісторыю і станаўленне выдання, яго сённяшнія турботы і планы на будучыню. Асабліваю ўвагу прамовца звярнуў на працу былога і цяперашняга літаб'яднання, непасрэдную сувязь іх дзейнасці з жыццяздольнасцю самога часопіса:

— За час працы літкансультантам у "Чырвоная змена" мне ўдалося актыўна ўдзяць работу літаратурнага аб'яднання "Крыніцы" і наладзіць выпуск літаратурных палос (іх было ажно чатыры ў колішнім штотыднёвіку). Праз два гады ў актыве літаратурнай сябрыні "Крыніцы" было ўжо больш за сто аўтараў-пачаткоўцаў. "Панядзелак" — творчы дзень", — жартавалі крынічанцы за шклянкай гарбаты. Час ішоў... Маладыя літаратары сталі л. Нехта з іх ужо сваёй першай публікацыяй уяртаў на сябе ўвагу

(Уладзімір Клімовіч, Аляксандр Пашкевіч, Мікола Віч, Юлія Аляксеева, Аляксандр Дуброўскі, Людміла Барадзеяка і інш.), вылучыўся, так бы мовіць, не толькі як творца, але й светапоглядом сваім, паказаў сябе нераўнадудным да надзённых праблем, сярод якіх адной з найгалоўнейшых была і застаецца праблема адраджэння нашай Бацькаўшчыны... Пры часопісе зноў актывізавала сваю дзейнасць літаратурная суполка. Але цяпер ужо не чырвоназнаменаскія "Крыніцы", а першацветавыя "Літаратар". Наше літаб'яднанне працуе не толькі з тутэйшай — сталічнай — творчай моладдзю. Мы прызнаем і зацікаўлена ставімся да творчасці ўсіх тых перыферыйных пачаткоўцаў, хто супрацоўнічае з "Першацветам". Збіраемся наладзіць творчы сувязі з літаб'яднаннямі ўсіх абласных і раённых гарадоў рэспублікі. Дарэчы будзе ўспомніць, што літаратары з Клецкага раёна бадай адны з першых далучыліся да "Першацвета", і вось прыклад — Тацяна Цвірка, маладая настаўніца, ужо тройчы надрукавала свае творы на старонках часопіса...

Не прамінуў А. Масарэнка і "пахваліцца":

— Пад гасцінным дахам Дома літаратара першацветавым сёння плённа працуецца. Тут чыста і цёпла, светла і ўтульна, тут кожны дзень — творчы, кожная сустрэча — цікавая, незабыўная. Ужо нават тыя з пісьменнікаў, хто напачатку не спрыяў нам (былі, на жаль, і такія), сёння глядзяць на "Першацвет" без рэзі ў вачах і ўпотамай марач патрапіць на старонкі яго "Гасцёўні". Заўважылі часопіс і нашы слаўныя бізнесмены. Я гэтак слова кажу без насмешкі, але на паўжартам, бо не лічу вялікімі "таўстасумаі" ні Уладзіміра Клімовіча, ні Валерыя Грышановіча, якія з'яўляюцца фундатарамі літаратурных прэміяў часопіса. У мінулым годзе Прэмію перспектывы ад Уладзіміра Клімовіча атрымаў Андрэй Гуцаў, у гэтым годзе — Сяргей Мандрык і Ірына Шаўлякова. Ад фірмы (дырэктар В. Грышановіч), каардынатарам якой з'яўляецца вядомы паэт Анатоль Сыс, атрымаў прэмію трыо нашых першацветавых: першую — Інга Гаравая, другую — Аляксандр Дуброўскі, трэцюю — Анатоль Брусевіч.

Адзначыўшы відавочную адметнасць часопіса ў сённяшнім літаратурным жыцці, сваё выступленне А. Масарэнка закончыў запэўніваннем: "Творчыя дзеляжыды маладых літаратараў незахмараныя. Ім і пасталельным ёсць куды пайсці ("Полымя", "Маладосць"), абы было б з чым".

Прадстаўленне "Першацвета" прысутным прадоўжылі намеснік галоўнага рэдактара Аляксандр ПАШКЕВІЧ, рэдактары аддзелаў прозы Аляксандр ДАВЫДАЎ і крывікі Ірына ШАЎЛЯКОВА, сябра рэдакцыйнай калегіі Юлія АЛЕСЬНІНА. Іх разва-

(Працяг на стар. 4)

НАРОД СПЯВАЕ ПРА СЯБЕ

Газета "Звязда" падвела вынікі конкурсу на лепшую прыпеўку. Асноўныя прызы ўручаліся на тэлебачанні, дзе з усёй рэспублікі прыехалі людзей трымалі пяць гадзін: надумаліся зняць "жывы фальклор" без неабходнага ў такіх выпадках мантажу. З-за гэтага аказаўся пад пагрозай зрыву вечар у Доме літаратара. Яго ратавалі то Г. Шульняк з гармонікам, то В. Шалкевіч з гітарай.

Нарэшце з'явілася ініцыятарка конкурсу Алена Ціхановіч з гуртам галодных і стомленых прыпевачнікаў, і спехам абранае журы давяршыла раздачу прызоў і падарункаў. Каштоўныя падарункі ад "Дайноў" (прысутнічаў сам Адам Палюхоўскі), "Амкадора" (прадстаўляў С. Грушэцкі) і іншых фундатараў атрымалі Станіслаў Лось з Глыбокага, маладая юрыстка Галіна Сяргей з Гродна, бібліятэкар з Валожышчыны У. Буракоўскі, настаўніца з Пастаў

Ніна Захарэвіч і многія іншыя. Спяваліся і чыталіся прыпеўкі.

Транспартныя выдаткі дзеля такога выпадку ўзяла на сябе таксама "Дайноў". Жадаючыя набылі кніжачку "Народ спявае пра сябе", ва

ўступе да якой гаворыцца: "Такое ўражанне, што конкурс у "Звяздзе" абудзіў прытоены, незапатрабаваны талент народны". Падобна, што так яно і ёсць...

Г. К.

ДЗІЎНЫ ВЫБАР

У "LiM" даслалі старонку з "Російской газеты" за 17.09 г.г. з рубрыкай "Газета ў газеце". Чытачы беларускіх газет дэмакратычнага накірунку, разлічаных на высокі інтэлект свайго падлісчыка, напэўна, будуць здзіўлены, калі даведаюцца, што расійская ўрадавая газета для запрашэння на свае старонкі не знайшла больш вартага выдання на Беларусі, чым "Советская Белоруссия".

Мабыць, ад распачы, што губляе ўладу над былымі савецкімі паслухмянымі рэспублікамі, Расія вырашыла падтрымаць іх антынародныя, антынезалежніцкія выданні. Інакш не растлумачыш...

НАШ КАР.

Гартаеш старонкі кнігі, напісаныя беларускімі гісторыкамі. Рагнеда, Прадслава, Вітаўт, Альгерд, Альжбета. Слухаеш песні. Аляся, Кася... Усё — сваё, роднае...

Прыслаў аднойчы мой зямляк Кастусь Акула з Таронта свой часопіс "Зважай". Чытаю: "Дарагія Суродзічы! Ад імя свайго і маёй спадарыні Літвіны складоў Вам падзяку за маральную і фінансавую дапамогу ў маёй судовай справе. (...) Беларускі шчыры дзякуй! Хай жыве Рэспубліка Беларусь! Сяргей і Літвіна Гутырчык".

Літвіна. У дзяцінстве часта чуў і ў нас у Глыбокім гэтае пекнае жаночае імя. Цяпер — не. Няма носьбітаў гэтага імя — састарэлі і адышлі ў лепшы свет. Імя гэтае амаль забытае. А было ж яшчэ і мужчынскае — Літвін, не прозвішча, а — імя.

Вось бы нам, беларусам, уваскрэсці гэтае імя! Гэта ж настолькі наркае, што, пэўна, больш і не знойдзеш.

Напэўна, трэба было б Таварыству беларускай мовы ўзяць на сябе ініцыятыву — сабраць усе беларускія ўласныя імёны і выдаць папулярны зборнік.

Ёсць і ў нас, беларусаў, свае цудоўныя і рамантычныя імёны. А раз ёсць імёны, то ёсць і народ.

Уладзімір СКРАБАТУН,
кравянаўца

п. Глыбокае

ЗНАЧЫЦЬ — ЗДЫМАЦЬ КІНО?

АМАЛЬ ЮБІЛЕЙНАЕ

Бясконцы смехалач з нагоды прыналежнасці або непрыналежнасці тутэйшай кінапрадукцыі да нацыянальнай у прынятым сэнсе слова, здаецца, аціх. Ёсць пакуль дзе здымаць, што здымаць, чым здымаць — і добра. Выпадае як распарадзіцца тым, што наздымана, — і няблага. І тое, што сямідзесяцігоддзе беларускага кінамастаства не адзначана (так і хочацца пагуляць слоўкам ды напісаць — не азмочана) вялікімі дасягненнямі ў галіне партрэтавытворчасці прадстаўнікоў сёлета ўрада або шчыратутэйшай якойсь "Лявоніхай" на фоне значных разбудуляў... прыбудуляў... перабудуляў канца тысячагоддзя, — паказальна. Экранізацыя, напрыклад, Шамякін, экранізаваны Марчук і Ян Баршчэўскі. "Кветкі правінцыі" дапасуюцца да "Эпілога" перад "Шляхціцам Завальнем..." Відавочна, дзякаваць за гэта трэба не Богу. Але — не ведаю каму...

На афіцыйную вечарыну адзначэння сямідзесяцігадовай даты мусіла сабрацца процьма гасцікаў дарагіх. "Баюся, проста месцаў у зале не хопіць", — прабачаўся Юры Цвяткоў, самы галоўны чалавек нашай кінавытворчасці. Прыкрасць прыкрасцяў! Ці то мне асабіста, ці то мне разам з "LiMам" гэтых месц бракуе і на з'ездзе кінамастаграфістаў, і на вечарыне, і на прэм'еры фільма... Авохці. Ад гаркавае праўды жыцця не схаваешся. Але прыйдзе праўда мастацтва і давядзе сваю рацыю. Вось толькі што яна ёй перадасць? Што сямідзесяцігоддзе надшыло?

...І сямідзесяцігоддзе надшыло. У рэчышчы невялікіх, вялікіх, буй-

ных і трохі буйнейшых фестываляў, прасцей, мабыць, паказаць для агульнаглядацкага азнаямлення з фільмамі... не дубляванымі з англійскай, французскай або кітайскай стужкі апошніх гадоў вытворчасці. У цітрах плылі імёны стваральнікаў. Знання, прызнаныя, вядомыя і вельмі вядомыя. Здымалася тое, што паказвалася, паводле — па матывах, па матэрыялах, па назіраннях. Натуральна, драматургаў, журналістаў, паэтаў і пісьменнікаў. З удзелам акцёраў Купалаўскага, Коласаўскага, Рускага, Альтэрнатыўнага, Оперы і балета і Юнага глядача тэатраў. Колькасна пераважалі прадстаўнікі Тэатра-студыі кінаакцёра. Быў страх, што сёлета не будзе як фінансавача яе доследы ў тэатральным мастацтве, але "нас пры самім Машэраве адчынялі", — даводзілі кіраўнікі: маўляў, не тым, хто парогу залы на праспекце згадана імя не пераступаў, іхні лёс вырашаць. Слушна. А як-такі пераступаць той парог?

Сямідзесяцігоддзе надшыло. І, магчыма, цяпер выпадае прадбачыць толькі адно: наперадзе ў нашага кіно больш, як заду. І, паводле народнае мудрасці, заду было кінута сёе-тое, каб напераду, гэта значыць, цяпер, знайсці. Але што кідаць сёння, каб заўтра было што знаходзіць? А як будзе, калі ўсё закінутае пазнаходзім?

"Трэба рабіць сваё", — падказвае класікава мудрасць.

Значыць, застаецца толькі — здымаць кіно?..

Жана ЛАШКЕВІЧ

(Пачатак на стар. 3)

ВЫЦІСНУЦЬ З СЯБЕ РАБА...

Калі я не памыляюся, заснавальнік камуністычнага вучэння Карл Маркс у свой час сцвердзіў, што чалавецтва развітаецца са сваім мінулым смеючыся. Пры ўсёй павазе да знакамітага мысліцеля вымушана сказаць, — тут ён даў маху, на працоўна гэта яго сцвярдзенне не цягне.

Ва ўсякім разе, у цяперашнюю гістарычную эпоху. Са сваім камуністычным мінулым чалавецтва, а калі больш дакладна, тая яго частка, што жыла на прасторах былога эсэсэра, развітаецца не смеючыся. І не таму, што яму гэтага мінулага шкада, а таму, што яно працягвае нагадаваць пра сябе на кожным кроку.

Па тым жа Марксамі сцвярдзэнні, у гісторыі ўсё паўтараецца — толькі па першым разе — як трагедыя, па другім — як фарс. Падобна на тое, што ў нас усё пачалося з фарсу.

Хіба гэта не фарс, калі ўчарашні цвёрдакаменны бальшавік, міліцэйскі генерал і ўнутраны спраў міністр зараз выдае сябе за абаронцу дэмакратыі, а нядаўні дэмакраты — антыкамуністы цяпер у парламенце патрабуюць абмежаваць свабоду слова пры дапамозе КДБ? Калі ў нядаўнім мінулым «крутыя» партнаменклатуршчыкі сёння — сярод кіраўнікоў Кабінета Міністраў і заклікаюць ісці рынкавым шляхам у эканомію, а ўчарашнія беспартыйныя рабочыя і сяляне паўнаўнаваўна шэрагі партыі камуністаў Беларусі, дэкларуючай сацыялістычныя каштоўнасці?! І прыкладам падобным — «несть числа».

Адным словам, усё змянялася ў «доме Аблонскіх». А з абраннем першага Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь, які, як казалася, перафармулючы словы аўтараў неўміручых «Дванаццаці крэслаў», паветра таксама не азанірава, атмасфера ў тым «доме» ішчэ больш згусцілася.

Дык пры якой уладзе мы жывём? Ёсць такія анекдоты, амаль прытча пра ваенны завод, які многія дэсяцігоддзі выпускаў аўтамат Калашнікава, пакуль аднойчы тут вырашылі правесці канверсію і перапрафіляваць прадпрыемства на выраб самавараў. Паставілі новае абсталяванне, забяспечылі сябе адпаведнымі камплектацыйнымі дэталямі, але што за дзів — у зборачным цэху з гэтых «самаварных» дэталей зноў атрымліваліся аўтаматы Калашнікава.

Так і ў нас. Якія б палітычныя метамарфозы ні адбываліся ў дзяржаве, а ў выніку атрымліваецца адно і тое ж — савецкая ўлада.

А што народ? А народ «безмоўствуе». Ён разгублены ад «свабоды», якая на яго абрынулася і з якой ён не ведае што рабіць. Бо мінулае моцна трымае нас абедзюма рукамі — мы ніяк не можам выціснуць з сябе рабавы, пазбаўліца рабскай псіхалогіі, рабскага святаўспрымання, усмактаных з малаком маці, той самай маці, пра якую хараша спявалася ў вядомай прыпеўцы пра Юрыя Гагарына: «Ой, Гагарин, ты могуч, ты леташы вышэ туч, прославляеш до небес мать твою кпсс».

Выціснуць з сябе раба... Дальбог, сітуацыя амаль як у тым біблейскім паданні аб пракоку Маісеі, які вывёў свой народ з егіпецкага палону і блукаў з ім сорак гадоў па пустыні. А, папросту, цягнуў час, бо хацеў прывесці ў зямлю запаветную толькі тых, хто не жыў у рабстве, хто нарадзіўся ўжо свабодным.

Але ж у чым былі вінаватыя тыя, што ў рабстве тым нарадзіліся і жылі? У чым вінаватыя мы?

Міхась ЗАМСКІ,
рэдактар аддзела публіцыстыкі

жанні, уражання ад працы з пачаткоўцамі, ацэнкі творчасці аднагодкаў і работы часопіса былі небяспрэчныя. Што ж, апошняе акалічнасць, трэба думаць, толькі паспрыяла таму, што гаворка адразу ж выкіравалася на дзелавы, прынцыповы, непаблаглівы і канструктыўны шлях.

Слова — удзельнікам абгаварэння. Галоўны рэдактар часопіса «Маладосць» Генрых ДАЛІДОВІЧ:

— Калі часам заходзіць гутарка пра тое, ці трэба «Першацвет», я думаю, адказ павінен быць адназначным: трэба, — і добра, што ён ёсць. Што датычыць узвасааадносін «Першацвета» і «Маладосці», то праблема гэта надуманая, і супрацьстаяння тут ніякага няма: многія аўтары, якія пачынаюць у «Першацвеце», пасля прыносяць свае творы ў «Маладосць» — словам, два гэтыя выданні толькі адно адно далаўняюць і адно аднаму дапамагаюць.

Калі гаварыць пра паззію, то трэба адзначыць, што паззія часопіса, сапраўды, вельмі моцная, тут многа цікавых твораў. Трохі іншая справа з прозай. Спецыфіку першацвэтаўскай прозы абумоўлівае, па-першае, невялікі аб'ём гэтага выдання, і таму, зразумела, у асноўным у ім прадстаўлены невялікія жанры. А па-другое, выразна заўважаецца імкненне многіх маладых аўтараў аддзіці ад традыцыйных формаў, ад рэалізму, іншымі словамі, унесці ў літаратуру нейкі новы жывы струмень, што, зразумела, вельмі добра, паколькі якраз гэтага (фантастыкі, містыкі, дэтэктыўу і г. д.) вельмі не халала доўгі час нашай літаратуры. Тут бы я хацеў назваць трох аўтараў: Сяргея Мінкевіча, Сяргея Шаміёнка і Аксана Клімовіч. Найбольшага поспеху, як мне здаецца, дасягнулі якраз тыя з першацвэтаўскіх празаікаў, хто піша ў традыцыйным (у лепшым сэнсе гэтага слова) накірунку, і тут перш за ўсё хацелася б адзначыць прозу Анатоля Крэйдзіча, чья кніжка нядаўна выйшла ў «Бібліятэцы «Маладосці». Вельмі цікавы і перспектывны аўтар!

Народны пісьменнік Беларусі Іван ШАМЯКІН:

— Скажу шчыра: узрадаваўся, калі з'явіліся першыя нумары часопіса. Галоўнае, што мяне радуе, — надзвычай многа імёнаў, асабліва ў паззіі. І асабліва радуе, што ў паззіі многа дзяўчат. У гісторыі пасляваеннай літаратуры ніколі не было столькі дзяўчат, колькі адкрывае іх «Першацвет». І паззія гэта — на добрым узроўні, сучасная паззія, у якой адчуваюцца і майстэрства, і пачуццё, хай нават дзе-нідзе і прабіваецца наўнасць.

Менш парадавала мяне проза. Я разумею вашы складанасці: узрост, аб'ём, немагчымасць змяшчаць больш-менш доўгія рэчы. Натуральна, вы вымушаны даваць кароткія апавяданні, абразкі... Але іх жа кляз і цяжэй за ўсё пісаць! Абразок, напрыклад, — гэта ўжо нешта філасофскае павінна быць, я так разумею. Некаторыя ж з вашых абразкоў нагадваюць абразкі «Нашай Нівы». Але ж тады гэта было разлічана на сяляніна з двума класамі царкоўнапрыходскай школы, вы ж адрасуеце свае творы нашым калегам-студэнтам, вучням старэйшых класаў, добра адукаваным, патрабавальным, пераборлівым...

Вось, напрыклад, кароткае апавяданне «Яснае неба» Жаны Іваноўскай. Нагадаю сюжэт: два гады дзяўчына чакала свайго хлопца з Афганістана. Нарэшце дачакалася, ды неўзабаве ён трагічна загінуў, разбіўшыся на матацыкле. Як мне здаецца, на дзвюх старонках пра такое раскажаць нельга! Ці, прынамсі, ужо так трэба раскажаць, каб гэта мяне ўсхвалявала, узрушыла. Інакш — гэта проста канстатацыя факта. Вось і вынік: відавочна, Жана Іваноўская — дзяўчына з божым дарам, але апавядання ў яе, на жаль, не атрымалася.

Ці яшчэ адзін прыклад. Аповесць «Пілігрымы» Алеся Давыдава. Безумоўна, чалавек ён таксама з божай іскрой. І аповесць сама па сабе — цікавая, цікавая перш за ўсё сваімі каларытнымі незвычайнымі героямі, якіх аўтар хацеў зрабіць, як я разумею, сімваламі эпохі. Але, па-мойму, замнога ў аповесці прыгодніцтва, што яе і псуе.

З усяго, што я прачытаў, найлегішае ўражанне на мяне зрабілі апавяданні Міраславы Лукшы — па-мойму, гэта прафесійна, хараша зроблена...

Але давайце задамо сабе пытанне: ёсць сённяшняе жыццё і ў паззіі, і ў прозе «Першацвета»? Мне здаецца, найбольш выразна і час наш, і гісторыю паказаў васьмідзесяцісямігадовы Аляксей Звонак, які надрукаваўся ў першацвэтаўскай «Гасціўні». Юныя ж аўтары часопіса жывуць нібыта на небе, а не на зямлі. Трэба ўсё-такі некалькі бліжэй да жыцця...

Крытыкі літаратуразнаўца Міхась ТЫЧЫНА:

— «Першацвет» не мае аналагаў. Выданне унікальнае. Прыгадваецца хіба толькі «Літаратурная учеба», часопіс, які выдаваўся ў часы, калі тварыў Горкі. Я гартаў тое выданне. Яно было разлічана на ўдарнікаў ад сахі, і тлумачылася там самае элементарнае: што такое сюжэт, кампазіцыя і г. д. У «Першацвеце» рэдка сустракаюцца элементы вучобы (прынамсі, мне ўспамінаюцца толькі два артыкулы пра санет і верлібр, між іншым, цікавыя артыкулы), і гэта, трэба сказаць, натуральна. Цяперашнім маладым літаратурна вучоба проста непатрэбна. Ім, вучаным-перавучаным, разуменні такіх паняццяў, як, напрыклад, сюжэт альбо сістэма герояў, толькі перашкаджаюць тварыць. Прыгадваючы ўсё тую ж «Літучэбу», падкрэслію: вельмі хутка яна ператварылася ў салідны часопіс, стаўшы на ўзровень самых папулярных на той час выданняў. За кошт чаго? Па-першае, там друкавалі маладых. А па-другое, тут жа, побач з творами, змяшчаліся і іх разборкі. Ведаю, што на пасяджэннях і вашага літаб'яднання горача спрачаюцца, абмяркоўваючы творы пачаткоўцаў. Але ж усё гэта — па-за межамі ўласнага часопіснага нумара. Мне здаецца, варта было б перанесці такія абмеркаванні (няхай гэта будзе дзве супрацьлеглыя думкі на адзін і той жа твор) на старонкі самога часопіса. Цікава было б і карысна...

Пытанне аб творчых спрэчках пры абмеркаваннях я закрануў невыпадкова. Выкладаючы ў выпускных класах у гуманітарным ліцэі ўжо другі год і добра ведаючы магчымасці маіх выхаванцаў, я часта ім кажу: «Нясеце свае творы ў «Першацвет». Гэта ж ваша выданне!» (А «Першацвет» яны цудоўна ведаюць, кожны раз вывучаюць яго ад коркі да коркі). І вось дзіўна — многія ліцэісты скептычна адносяцца да накірунку часопіса, не жадаюць там друкавацца. Па-першае, многія з іх — прыхільнікі тарашкевіцы, а яна ў часопісе не культывуецца. Па-другое, на іх погляд «Першацвет» дужа традыцыйны. Вось і ў мяне ўражанне, што вы — у добрым сэнсе — аказаліся традыцыйнымі і, шчыра кажучы, гэтка традыцыйнасць асабіста мне больш блізкая. Розумам жа я адчуваю, што сучасная літаратура, літаратура XX стагоддзя — крышку іншая, чым XIX. Усё заходняе мастацтва, на якое арыентавацца моладзь, — гэта, па сутнасці, снабчання, фантазмагорыя. І таму, нядаўна набыўшы адзінаццаты нумар «Першацвета», я з радасцю заўважыў, што ў ім ёсць рэчы, якія рассоўваюць, як мне здаецца, вузкаватыя вароты літаратуры.

Што ж датычыць мовы: праваліся, сам я, напрыклад, лічу сябе ахвярай рэформы 33-га года. І зараз, пакуль усё ў гэтым сэнсе яшчэ вагаецца, становіцца, думаю, трэба дазваляць нейкі пошук, эксперыментаванне. І яшчэ. Рэдактар, як цудоўны знаўца мовы, магілёўскага дыялекту, на мой погляд, трохі рэтушуе мову выдання. Канечне ж, у першым варыянце, прынесеным у рэдакцыю, яна больш няўклудная, але, можа, трэба часам і захоўваць яе, можа, і не трэба габляваць пад нейкі сярэдні варыянт.

Ёсць у мяне яшчэ некалькі заўвага-пажанняў ваму часопісу: і наконт «Гасціўні», куды часам трапляюць рэчы, якія, здаецца, маладых вучаць, як не трэба пісаць, і наконт лўных пералеваў, якія рэдка, але ўсё ж прамільгваюць у «Першацвеце»... У такіх выпадках, канечне, трэба быць больш строгімі...

Прызнаюся, не ўсё чытаў, але многія імёны звярнулі на сябе ўвагу — і Анатоля Крэйдзіча, і Алеся Пашкевіча, і Уладзіміра Клімовіча, і Алеся Ветаха, і многіх іншых. Наогул жа, часопіс вельмі патрэбны. Памятаю, гадоў трыццаць назад у адной палескай школе я праводзіў наступны эксперымент: замест урока вёў вучняў на прыроду і ў якасці хатняга задання патрабаваў пісаць вершы. І колькі ж было вершаў! Але іх не было куды даслаць: да «Маладосці» яны не дацягвалі, а такога часопіса, як «Першацвет», тады не было. Цэлыя пакаленні прайшлі міма літаратуры. І вось зараз, калі ёсць «Першацвет» і калі бачыш на яго старонках юныя-юныя твары, становіцца радасна: і мову вучым, і разуменне літаратуры (няхай і школьнае) ужо ёсць. Безумоўна, часопіс робіць вельмі вялікую справу.

Народны пісьменнік Беларусі Янка БРЫЛЬ:

— Добра, што зайшла гаворка пра наўнасць. Возьмем двух вялікіх. Гэтэ гаварыў, што геній — гэта чалавек, які ад нараджэння да смерці можа быць у сваёй душы дзіцем. Маркск казаў, што ўся яго творчасць ідзе з міфаў яго маленства... «Першацвет» як часопіс творчай моладзі, а па сутнасці яшчэ дзяцей, хай нават са сваёй наўнасцю, —

прыемная з'ява. Дзякуючы ветлівасці і гасціннасці рэдакцыі, я часопіс многа чытаў, браў у вёску з сабой на лета, потым нават прапагандаваў, даваў Вялюгіну, Аўрамчыку... Бясспрэчна, Аляксей Масарэнка пачаў вялікую справу. Я мог бы назваць і імёны (яны ўжо называліся), але баюся каго-небудзь прапусціць. Агульнае ж уражанне такое: ідзе добрая моладзь, з добрым густам, чыстай душой, адданасцю сваёй справе...

Наконт рэалізму і снабчання, розных пошукаў. Цяпер у нас некалькі пайшло, што рэалізм — гэта ўжо як быццам лялька. Але ж давайце паглядзім: дзе, хто пералічваюць рэалістаў Буніна, Чэхава, Маладосца? А сёння ўжо так атрымліваецца: яшчэ шукае нечага, а ўжо адмаўляе тое, чаго сам не можа. «Чорны квадрат!» І гэты мяшчана ўтаропляецца, як баран на новыя вароты! Ну, а мне ён нічога не гаворыць, гэты чорны квадрат. Гэтак, як і белы аркуш, названы «вершам», нічога не гаворыць! Няма чаго сказаць — чалавек мудрагеліць. Калі ў кагосьці ёсць нешта на душы, ён мудрагеліць не будзе.

Што ж тычыцца тарашкевіцы, дык з усіх вас, прысутных, здаецца, адзін я па тарашкевіцы вучыўся. І гэта, паверце, не тая тарашкевіца, якую цяпер мне пад нос сунуць. Паланізмы бясконцыя сунуць! Самыя наглыя паланізмы ідуць пад выгляд тарашкевіцы. Калі ёсць, напрыклад, два словы ў польскай мове (украсць і скрасць), дык малады ўжо і пішуць: «скраў карову». Чаму гэта я павінен праз правае плячо левае вуха чухаць?! Ужо да такога даходзяць часам: «мэтальём!» Во які! Ужо лём, значыць! Нам трэба пісьменная літаратурная мова. Хай будзе адхіленні (Іван Паўлавіч Мележ, скажам, даў харошы прыклад у гэтым сэнсе), на здароўе! Мы вось-вось дабіваемся сапраўднай літаратурнай мовы, дык навошта ж яе карэжыць такімі вась «мэтальёмамі»?.. Пануцце меры трэба ва ўсім.

Галоўны рэдактар часопіса «Полымя» Сяргей ЗАКОНІКАЎ:

— Трэба шчыра сказаць, узровень «Першацвета» — высокі. Высокі, як такога выдання. У свой час, памятаю, мы радаваліся і не такім поспехам, мы радаваліся вельмі-вельмі слабым верхышкам і апавяданням. З іншага боку, прыйсці ў літаратуру цяжка ў любы час. І няхай тут усё будзе абстаўлена камп'ютэрамі, тэлевізарамі, чорт ведае чым, — знайсці тое жывое, непаўторнае і яркае (тое, што ўдалося знайсці «Першацвему») будзе заўсёды надзвычай цяжка. Мне даводзілася бачыць і праглядаць больш-менш аналагічныя выданні іншых краін, напрыклад, лінгвісцкіх маладзёжных літаратурных альманахаў. Ну вы можаце сабе ўявіць, каб увесь паэтычны раздзел альманаха быў прысвечаны адным толькі кошкам?! Адна кошка ў падвале, другая недзе на вуліцы і гэтак далей — усё лінгвісцкія паэты ўсё роўна як згаварыліся. Смешна? Смешна. Дык вось што можа застацца ад гэтак званых рэалізму. А мы вінаватым у адыходзе ад сучаснасці «Першацвет», часопіс, які проста ні ў якае параўнанне не ідзе з тым, што я бачыў.

Параўноўваючы «Першацвет» з французскімі і нямецкімі выданнямі (і іх мне даводзілася праглядаць), гэтаксама не магу сказаць, каб тыя былі ў нечым вышэйшыя за наша. І не таму, што хачу захваліваць часопіс. Наадварот, я ахвотна далучаюся да ўсіх крытычных слухных заўваг, што прагучалі раней. Але ўсё ж такі не магу не парадавацца за гэтых слаўных хлопцаў і дзяўчат, за тое, што яны зрабілі і яшчэ зробіць...

Зоркі загараюцца і гаснуць... Няхай загараюцца! Помню, колькі было паэтаў у час майі маладосці. Па-рознаму склаліся іх жыцці, далёка не ўсе яны сталі літаратарамі, але амаль усе засталіся ўдзячны і самай паззіі, і колішняму творчаму сяброўству, і тым першым публікацыям. Я думаю, цэлыя пакаленні пісьменнікаў і паэтаў будучы ўдзячны «Першацвему»...

Вось такая атрымалася гаворка — крышку радасная, крышку трывожная, крышку сумбуранная, а галоўнае, шчырая і нязмушаная. Добрая зацікаўленасць і неабыхавасць да самых маладых твораў з боку старэйшых настаўнікаў сведчаць пра пераправанасць літаратурнай традыцыі, невыпадзенне «Першацвета» з агульнага літаратурнага працэсу, пра заканамернасць з'яўлення часопіса і ягонай літсуполкі побач са з'яўленнем, напрыклад, ТВЛ... Карацей кажучы, тут, у ДOME літаратара, «Першацвет» прызналі, палічылі сваім і блаблавілі. А гэта не так і мала для маладога выдання.

Што будзе далей, сапраўды, пакажа час. А пакуль... Няхай шматкроп'е, якім заканчваецца выступленне С. Законнікава, будзе падставой для наступных гаворак і спрэчак.

Мікола ЧЭМЕР,
наш спецкар.

ЭТАЯ краіна такая непрыкметная, незаўважная зараз для далёкіх і блізкіх суседзяў, бо і самі яе жыхары не ведаюць як след сябе і сваю радзіму. Найгалоўнейшае для народа пытанне "Хто мы такія, адкуль і куды ідзем, што нас чакае ў будучым?" тут далёка не кожны ставіць перад сабою. А вось "жыць, як набіяжыць", "мая хата з краю" — вельмі пашыраныя сёння лозунгі.

Для іншых ідэнтыфікаваць сябе са сваім народам, падкрэсліваць сваё нацыянальнае паходжанне — рэч абавязковая, падстава для гонару і самасцвярджэння. Тут гэта лічыцца часта непатрэбным, нават заганным. Прычын доўга шукаць не трэба. Масавая свядомасць у разуменні ўсяго, што магло і можа быць, не прывучана выходзіць за межы 1917—1990 гг. Адсюль і бяскрылыя меркаванні, якія можна пачуць на кожным кроку: "Тут нікога не было! А

аднак жа магчымаць пазбыцца звычайных да яе адносін, зірнуць на наша жыццё павольнаму.

Найлепш вяртацца дадому на самалёце, у сонечнае надвор'е. Здаецца, гадзіну назад была зусім іншая прастора зямлі, бачная праз ілюмінатар: бясконцы дыван прамавугольных і востравугольных форм разнастайных канфігурацый, роўна пакрытых залацістым, салатавым, тыгунёвым, ізумрудным колерамі. Так з паветра ўспрымаюцца добраўпарадкаваныя палі і лясы, прарэзаныя стрэламі буйных магістралей. Гэта сучасны ландшафтны абстрактызм у нямецкім стылі. Толькі шырокая водная плынь Дуная, Майна ды іншых рэк малюе сінія дугі і зігзагі на фоне краявіду, не прызнаючы ніякіх прамых вуглоў.

...І вось пад крылом зямля, дзе паюць звілісты, адвольны падзел палёў і лясоў. Магутная першасная прырода не паддаецца

нае ўбоства, на фоне якога купка рэальных, а не кінабагацель будзе дэманстраваць сваё кіч-разуменне высокіх стандартаў.

Як халодны душ ад усялякіх ідэйных атавізмаў і перажыткаў маглі б стаць дакументальныя кінастужкі аб сённяшнім жыцці звычайных працоўных у тых краінах Захаду, дзе людзі ведаюць цану дэмакратыі і паважаюць сябе. Праца невялікай групы аператараў і журналістаў, мабыць, каштавала б вельмі танна ў параўнанні з незлічонымі безвыніковымі візітамі тутэйшага кіраўніцтва за мяжу. Але эфект атрымаўся б выбуховы — з дыскусіямі, з асэнсаваннем свайго сацыяльнага стану і прычын, яго спарадзіўшых.

Ёсць, аднак жа, у нас і тое, чым можна ганарыцца і што таксама спазнаецца ў параўнанні.

Напрыклад, самы сапраўдны неацэнены цуд — гэта жаночая прыгажосць. Усе ў нас як багіні з міфаў: і маладыя, і сталейшыя. Нават

Яўген ШУНЕЙКА

НЕВЯДОМАЯ КРАІНА

НАВАГОДНЯЕ ЭСЭ

што зменіцца? Нічога ў нас не будзе!" Аморфны, неікавы падзеі жыцця ў атмасферы такіх самаадносін. Нічога захапляльнага, вартаснага, усё шэрае, пасрэднае, адсталае...

Але надыходзіць момант, каб вырвацца з гэтага замкнёнага кола звычайнага ўяўлення. Балазе, што зараз не могуць людзі сядзець бязвызна, як у турме. На ўсход адсюль пракладзена шмат вядомых шляхоў — на Калыму, у Сібір, да белых мядзведзяў, на цаліну, БМ, Афганістан. Павагі і вядомасці гэтыя падарожжы незлічона колькасці нашых землякоў не прынеслі, а толькі адабралі сілу, скалечылі лёсы многім бязвынным і даверлівым або пазбавілі жыцця ўвогуле. Каму зараз гарыць туды ізноў валачыся, шукаць новых "прыгодаў"?

На Далёкім Усходзе, які зараз перажывае эканамічны цуд, дзе ўсё выглядае па-іншаму, адметна, жэзтычна, далёка не кожнаму сёння суджана трапіць, каб потым вярнуцца і параўнаць са сваім.

Самы даступны і мэтазгодны — заходні кірунак. Крыху больш за 1000 км. пераадолець — і ты сведка зусім іншага ладу жыцця, хоць клімат і людзі звонку не вельмі розныя ад нашых. Пабудзець больш за месяц, напрыклад, у замкнутой краіне Нямеччыне і пачынаеш ад сваіх хатніх клопатаў і звычайна адыходзіць, прыстасоўваешся да іншых норм паводзін і ўзаемаадносін. У пэўным сэнсе гэта засцерагае ад розных недарэчнасцей, звязаных з няведаннем характару нямецкага народа, а таксама са шматлікімі тэхнічнымі мадэрнізацыямі ў яго грамадскім жыцці.

У Нямеччыне, дзе існуе падкрэслена дыстанцыя між сваім і замежным, рознага роду камп'ютарызаваны, рэгламентацыя не менш як абарончыя сярэднявечныя мury захоўваюць немцаў ад псыхалагічнага націску прыездных з усяго свету. У дакладна вызначаных для ўсіх межах не можа быць гаворкі, каб нехта мог навазаць гаспадарам неўласцівы ім лад жыцця — без парадку, дысцыпліны, арганізацыі. А не падабаецца нямецкі стыль — ніхто не трымае, вяртайся, адкуль прыехаў...

Нашага чалавека парадкам не напалохае, ён адносна лёгка адаптуецца ва ўмовах педантычнай арганізацыі побыту, працы, вучобы. Але прыходзіцца часта тлумачыць, што ты не з Лацінскай Амерыкі, не з Балканаў, нат не з Францыі. Не, ты з новай, незалежнай і блізкай да іх краіны, з-за чаго дапытлівы заходнікі паіраюць на цябе як на іншапланецяніна: не могуць даумецца, дзе гэта краіна можа быць.

Неўзабаве становіцца нятуліна адчуваць сябе адключаным ад актыўнага грамадскага жыцця іншаземца, нейкім невыразным цемнем сябе самога — таго, хто застаўся дома. З трывогай прыгадваецца радзіма. Што там адбываецца — невядома. Ні радка ў газетах, ні слова па тэлебачанні. Як быццам зусім няма яе на свеце. У ізаляцыі ад сваёй краіны і часовым знаходжанні ў іншай ёсць,

да канца тутэйшаму насельніку, адраджаецца па сваіх адвечных законах. Між цёмнымі бура-зялёнымі плямінамі лясоў, якія чамусьці нагадваюць распластаныя калматыя шкуры мядзведзяў, і раскіданымі жоўта-травянымі палямі прыхаваліся шматлікія шэрыя пудзлачкі — драўляныя хаткі, домікі, буданы. Толькі тут такая спракаветная архітэктура і захавалася.

Першым незапланаваным нікім архітэктарам ідэалагічным "жартам" на зямлі выглядае будынак аэрапорта Мінск-2. Звонку гэта амаль што копія адной з частак берлінскага міжнароднага аэрапорта "Тэгель". Няма свайго суверэннага аблічча ў гэтага бетоннага гмаху, што павінен сімвалізаваць паветраную сувязь з іншымі краінамі і з'яўляецца "Уязной брамай" сваёй дзяржавы. Тая ж залежнасць ад чужых узораў, як раней шматлікія будынікі са шпілямі, якія падкрэслівалі настроненае раўненне на самы высокі з пэўнага погляду шпіль на Усходзе. Няўжо праектанты адчулі па настройках афіцыйных заказчыкаў магчымую перамену палітычнага вектару? Мяркуючы па такой архітэктурнай візітоўцы, недаведаны падарожнік падумае, што трапіў у нейкую замежную філію ці зону ўплываў нямецкай дзяржавы.

І яшчэ адзін "успамін часоў ГДР" сустракаеш на родных сталічных вуліцах. Шматлікія "Ікарусы", якія дымяць і рыпцяць па розных маршрутах, дастаўлены сюды ў якасці "гуманітарна-транспартнай дапамогі" на ўзаемавыгадных умовах. Бо яны вывазілі ў Германію месца новаму пакаленню грамадскага транспарту — двухпавярховым амнібусам, узорам утульнасці і камфорту.

Тут, нягледзячы на свой ужо крыху заезджаны стан, нямецкія не ўступаюць мясцовым "Ікарусам" ды тралейбусам рэспектабельным выглядам, хоць працуюць у адвольна-кава цярпкіх эксплуатацыйных умовах. Іх тэлавы расквечаны каларовай рэкламай розных дзівоўсаў, якіх мы яшчэ не ведаем. Але, як запэўнівае адзін такі рэкламны надпіс: "Вэр айнмаль пробт — імэр лобт" (Хто аднойчы здыме пробу — таму будзе даспадобы), і можна будзе неўзабаве атрымаць "кайф" і ад розных састарэлых спажывецкіх рэчаў, што з'яўляцца ўслед за прыватнымі і грамадскімі "аўта-ветэранамі". Запад будзе з задавальненнем ачышчаць свае гарады ад старамоднага "адзення" (мэбля, рэклама, інсталцыі і да т. п.), а тут яно перажыве сваю другую "ужытковую маладосць". Сумніцельная перспектыва "далучанасці" да Еўропы...

Пасля заходняга нашага гарадскога асяроддзя бачыцца вельмі непрыкметнае, казарменна пустым і "сажковым". Як пасля перанесенай цяжкай хваробы ці якой блаканды. Самы час схаміянуцца, покуль яшчэ не запанаваў чужы і халодны стандарт, які знівеліруе ўсё вакол. Ёсць патрэба мадэрнізаваць жыццё па-свойму, гуманна, з думкай пра рэальныя патрэбы людзей. Гэта рэальна, калі большасць атрымае прыватную ўласнасць, праявіць заікаўленасць, ініцыятыву, адчуе сімвалізацыю гаспадарства, інакш — далейшае агуль-

тыя нешчаслівыя, што не вытрымалі антычалавечых умоў жыцця і апусціліся, захавалі рэшткі сваёй красы. Мяккі, лагодны, чулы тып іх характава. Дзейнічае, як бальзам на раны. Гэта прыродная адоранасць, якую не трэба штучна падкрэсліваць, яна — у кожным кроку, позірку, усмешцы, у непасрэднай і ветлівай манеры паводзін.

Кожная мае ахвярную і глыбокую цягу да стварэння сям'і, ускладаючы на свае плечы безліч хатніх абавязкаў. Па вынослівасці, цягавітасці, цягліваці ім няма роўных.

Ім ніхто не дапамагае і не стварае умоў, каб яны былі прыгожымі. А яны насуперак усюму — чараўніцы і разам з тым — грамадскія нянькі, што рупяцца аб усіх. Працуюць, даглядаюць дзяцей, стаяць у бясконцых чэргах, цягнуць цяжкія торбы з ежаю, валакуюць дадому значна цяжэйшыя ад сябе п'яных мужыкоў... Ніхто на Захадзе не паверыць, што такое можа быць. А звыкнуцца з гэтым ізноў, пабачыўшы цалкам іншыя адносіны — пашанотлівых, падкрэслена далікатных — немагчыма.

Пачакайце, хутка прыйдзе нашым нявыхаваным ёлупням развітацца са сваім "жлобствам", маўляў, "бабе трэба замуж, а мы — адзіныя і незаменныя". Абрэдне красуням такое прыніжэнне. Паедуць яны на Запад як абранніцы больш дастойных джэнтльменаў, якія пакутуюць там ад празмернай эмансцыпцыі, што вытравіла з адносін усякую пачотнасць. Прыйдзеца самаўпэўненым і разбэшчаным мужыкам, што адчуваюць моцную еўрапейскую канкурэнцыю і перспектыву застацца пакінутымі, прыгадаць шляхетныя звычкі нашых продкаў. Павага да жанчыны была вышэйшай праявай іх рыцарскай паўнаватаснасці.

Так званы мужчына, які не змагаецца за чалавечыя ўмовы для жанчыны, не ўдзельнічае ў дэмакратычных рухах, не мае ніякай грамадскай пазіцыі — нікічмы, дэгенератыўны тып, якіх не павінна быць у цывілізаваным свеце. Толькі тут яны расплазіліся ў вялікай колькасці, як вынік выхавання "новага чалавека".

Нашых жанчын чакае вялікая будучыня. Іх яшчэ мала вядома ў Еўропе краса спыніць поступ заходніх антыфеміністаў, якія крочаць па заходніх сталіцах у цяжкіх вайсковых чаравіках, быццам стыль мілітарызму ў абутку найлепшым чынам падкрэслівае іх і без таго ўжо неабмежаваную незалежнасць. Хто іх спалохаецца там і стане на калені, калі на кухнях будуць шчыраваць сціплым і верным жонкі з усходняй краіны, спакойныя, вясёлыя, бо ў крамах яны знойдуць усё, чаго толькі можа пажадаць кожная гаспадыня. Нашто ёй бунтаваць і адпрэчваць свае жаночыя абавязкі, калі ўсё наладжана так, каб ёй было як мага лягчэй? І гэта не байка, а рэальны стан рэчаў у краінах, дзе не хапае толькі аднаго — нашай жаночасці.

Нашае мастацтва, якое надарвала ў выказванні сваёй вернасці і адданасці ўладзе, па-ранейшаму не зяртае ўвагі на тэму ўшанавання вялікай нацыянальнай каштоўнасці —

жаночага характава. Усё аддадзена на водкуп пошласці, цыннізму, палітычным спекуляцыям, ханжаству, спажывецтву і мяшчанству. Таму самі жанчыны-творцы складаюць вершы і пазмы аб каханні, аб маральнай чысціні і глыбокіх пачуццях, якія ўзвышаюць і прыносяць спатолю. Яны і самі яшчэ не здагадаюцца, што нарадзілі ў парыве натхнення і што яшчэ падораць свету.

Аднак нашаму грамадству зараз, як кажуць, не да жанчын. Усе эмоцыі належыць палітыкам. Самая папулярная і чуллівая тэма — рэйтынг, учынкі, выказванні таго ці іншага спікера, прэм'ера, прэзідэнта. Спакойны з выгляду народ перажывае хвалі фанатычнай любові, захопленасці, даверу, а потым хуткага расчаравання, пагарды да аднаго абранніка, каб потым, забывшы нат яго імя, з новымі пачуццямі кінуцца захапляцца наступным. Пакуль што валодае людзьмі новая гарачая любоў, якая, на жаль, нічога не дае ўзамен, а толькі адбірае апошнія сродкі да існавання. Магчыма, гэта ўжо апошні ўсплеск палітычнага сентыменталізму, калі парламентарыяў успрымаюць як кіназорак. Пазней, даведзены да галечы (расплата за палітычнае невуцтва) дарослы чалавек будзе кіравацца розумам, і падчас наступных выбараў сэрцы мільёнаў будуць біцца з большым пачуццём адказнасці, бо на ірацыянальных эмоцыях мы ўжо не раз апыкліся.

У Германіі мне прыйшлося перажыць час выбарчай кампаніі і самі выбары 16 кастрычніка 1994 года. Яны праходзілі без асаблівага шуму, вельмі стрымана. Там, на ішчасце, ужо рэалізуецца дэвіз апостала еўрапейскай дэмакратыі Кастуса Каліноўскага: "Не народ для ўлады, а ўлада для народа". І немцаў абсалютна не цікавіць вонкавы выгляд палітычнага дзеяча, бо гэта не герой і не супермен, а проста выканаўца волі людзей. Не правядзеш іх і на рознай дэмагогіі і папулізме. Нат патрыятычны факт аб'яднання не выклікае вялікай радасці, а хутчэй незадаволенасць, бо дабрабыт заходнікаў заўважальна знізіўся. Толькі той, хто мае рэальную праграму дзеянняў, каб падняць жыццёвы ўзровень большасці людзей, можа разлічваць на шырокую падтрымку. Левыя і правыя партыі, якіх называюць крайнімі, не могуць мець значнага ўплыву, бо з імі не звязваюць стабільнасці развіцця грамадства.

Мінімальна, але перамагла хрысціянска-дэмакратычная унія. Ні прыхільнікі, ні апаненты яе не выказалі з гэтае нагоды ніякай эйфарыі. Не прынята, лічылася б нечым самапанікальным ствараць эфекты імідж кіраўніцтва. Толькі прынцыповы і крытычны кантроль грамадскай думкі, мас-медыума за выкананнем таго, што запланавана ў выбарчых праграмах. Друж, тэлебачанне не апусціцца да таго, каб распісвацца ў тэндэнцыйных сімваліях і антыпатыях. Толькі аб'ектыўная і грунтоўная інфармацыя па ўсіх важных праблемах. Сацыяльныя даследаванні, кантрольныя імчы, графікі, схемы і іншыя дакладныя выкладкі выключваюць падтасоўку і суб'ектыўнасць. Бо людзям важна ведаць сваё рэальнае становішча.

Зноў міхвалі параўноўваю. Наш мас-медыум робіць такое ўражанне, што ты трапіў у "краіну дурняў", дзе вядзецца грубы прэсінг на псіхіку чалавека, каб трымаць яго ў гіпатэчнай залежнасці ад тых, хто кіруе грамадствам, карыстаецца паўнамоцтвамі і прывілеямі. Маладыя і сталейшыя журналісты, як падраздаўленне хуткага рэагавання, бессаромна падыгрываюць ўладзе, відаць, і самі здагадваюцца, што з часам іх прозвішчы набудуць негатывнае адценне. Але не маюць мужнасці спыніцца, бо страх страціць працу — вышэй за ўсялякія прынцыпы. У выніку замест аб'ектыўнай інфармацыі чытач, слухач і глядач спажываюць штодня нейкі ідэалагічны вінегрэт, падрыхтаваны з розных плётак, палітычных блефаў, выпадковых фактаў, панегірыкаў кіраўніцтва, дэмагагічнага надудавальніцтва, гіпертрафіраваных неактуальных праблем і іншай неверагоднай лухты, густа прыпраўленай соусам чорнай нявісці да ідэі нацыянальнай незалежнасці. Ёсць і сумленныя журналісты, перадачы, выданні, але ў працэнтных адносінах вынік іх пазітыўных намаганняў патанае ў моры дэзінфармацыі.

Такога атручвання галоў з боку дзяржаўных сродкаў масавай інфармацыі, якое аплачаецца, між іншым, за кошт саміх падаткаплацельчыкаў, не вытрымаў бы ніводны заходнік. Там пратэставалі б, там маніпаляваная структура татальнага ўздзеяння не здолела б доўга пратрымацца. У нас жа адбываецца нешта неверагоднае. Цэлы народ дазваляе рабіць з сябе бяздумнага рэтранслятара ўсяго пачутага з экраннага эфіру, нават калі гэта абсалютна бязглуздыца. Я не кажу ўжо пра мастацкі ўзровень таго, чым нас "корміць"...

Горка прызнаць, але ёсць у гэтага народа спецыфічная слабасць верыць усюму, што перадаюць з афіцыйных крыніц, з-за чаго ў галаве не меншае замашальніцтва, чым ад моцных напояў.

Зрэшты, ён, адурманены сярэднеарыфметычным абывацель, мог бы з той жа лёгкасцю

(Працяг на стар. 12)

МЫ ЕДЗЕМ,
ЕДЗЕМ, ЕДЗЕМ...

Спрабу ю акінуць позіракам мінаючы літаратурны год, спрабу ю вылучыць рысы, яму ўласцівыя.

Год пісьменніцкага з'ява? Дык на зары перабудовы звычайныя сходы мелі большыя вынікі і грамадскі рэзананс, таму ніяк не выпадае лічыць гэтую падзею вызначальнай.

Год спадзяванняў і ілюзій, звязаных з інстытутам прэзідэнцтва і першымі выбарамі? То пісьменніцкі народ у сваёй большасці наймае не вызначэнца і вялікіх надзей з новым рускамоўным бацькам не звязваў адпачатку.

Год прысуджэння Дзяржаўных прэміяў? Тут спрадвек усё было непрадказальным. Няма такіх вагаў, што ўзвважаюць меру таленту і ступень яго рэалізацыі, уплыў твора на людскую свядомасць, месца яго ў літаратурным кантэксце. А мы, пісьменнікі, так прагнем прызнання — амаль як артысты...

Літаратура, відавочна, не толькі творы, але і тая нябачная аўра, якая атуляе пісьменніцкі свет і мае ўласціваць кожнай асобы, што да гэтага свету спрычынілася.

Адзіства нам толькі сніцца, рака Саюза пісьменніцкаў працягвае мялець, разбівацца на руслы, рукавы, азірыны, і, падобна, ніякая высокая ідэя не ў стане з адначу гэтую шматаблічную, рознаскіраваную плынь.

Завява дэмакратыі — доўгачаканая свабода слова — не асабліва нам спатрэбілася. Ну, заклімамі сталінізм, памінулі ахвяраў, абнародавалі пару страшнаваценькіх біяграфічных фактаў... Мо свабода слова — фактар палітычны, сацыяльны, а не творчы? Кожны як пісаў на сваім узроўні, так і піша. Хіба што тэматычны ўстаноўкі памяншліся ды няма каму разірыюваць творцаў на гатунках (з-за чаго ў чытацкіх галовах поўная неразбярэха).

Навошта свабода слова, калі няма свабоды духу — мужнасці сказаць пладавітаму няздару, што ён няздар, прайдзісвету ад мастацтва — што ён прайдзісвет, калі няма рашучасці стаць на шляху нечых празмерных амбіцый ці хваравітых патрэб, не забяспечаных талентам і высякароднасцю чалавечых праў?

Варта было гучна ганіць сістэму ды прадстаўляцца яе ахвярамі, каб і сёння па сем разоў аднавіцца, не рэжучы, і задавальняцца роляй назіральнікаў!

Адзіны выпадак апошняга часу, калі пісьменнік ускіпеў, абурўся, выказаўся публічна... з нагоды маючага быць папайнення ў шэрагу народных. І адпаведны папрок: не тым жывяце, не пра тое думаеце... Така любіць да ісціны мне падаецца не зусім платанічнай. У дачыненні да ўсяго, што нас асабіста не тычыцца, мы ці бываем алімпійцамі, ці мільянерамі ў сямейным коле.

А што ж крытыка? У прысутнасці "голых каралёў" яна сарамліва апускае вочы долу, ды і пра апраўтаныя піша ўжо рэдка і неохотна.

...Уяўляецца добра-такі ўезджаны старасвецкі шлях. Па ім натарпка едуць чатыры бухматныя важкія вазы — нашы тоўстыя літаратурныя часопісы і "ЛІМ". Адзін з вазоў мае прычэпчык — літаратурны дадатак. Каліны глыбокія, дзесяцігоддзямі выбіваныя, паспрабуй і іх выбрацца. Каб зусім ад вялікай "ліхасці" ў размяклай гліне не засесці...

А тут "Культура" па бройцы коціць, дарогі не выбіраючы, — уся ў замкнёных цэтліках легкаважка маркі "джип" (па-нашаму — "козлік"). Ззаду гудзе, разганяючыся, новенькі мастацкі з каласкай — "Першацвет". Воддаль — паралельна і з гучным класонам — энергійна рухаецца "Наша Ніва" — драндулет з кузавам пад рэтра, але з дужым сучасным матарам і без павагі да правіл руху.

Два пасажырскія аўтобусы паважна прастуюць па даўно зацверджаным маршруце (катэгорыя "Д" у вадыцеляў).

Браты-малойцы асядлалі гончачую, дзіўнай канструкцыі машыну і толькі лепшых сяброў бяруць праехацца.

Дзіцячы веласіпедзік на трох колах весела шнуруе пасярод; у таварным стане, заўважце, і шары да руля прывязаны...

Бадзёра падскокваюць яшчэ некалькі наваспечаных "Рафаў" і мотаблокаў. Ёсць нават адзін спецаўтамабіль — не літаратурнага профілю) на ўтрыманні ў аднаго спецфонду.

Нарэшце ўсіх абганяе крыху патрыманая іншамарка з мужчынскім дружным зіпажхам.

Заломнім гэты момант: новая "Крыніца" бярэ курс у будучую славу.

Вобраз каліяны няздарна ўзнік перад майм унутраным зрокам. Што памяншлася ў нашых рэдакцыйна-выдавецкіх асяродках не з-за зношаных абставак, не выкушана, а па нашай уласнай волі, па жаданні штось палепшыць? Ці перагледжаны канцэпцыі, ці вызначаны шляхі далейшага руху, ці рэфармаваны структуры? Ці зроблена элементарнае: пачышчаны штаты, зліквідавана ўраўнілаўка ў апліце? Дзе намаганні выбіцца з той самай спракаватнай каліяны, уплываць на грамадскую думку? Мне скажучы: ад нас ніяма залежыць, мы будзем ініцыятарамі, ці не будзем? Дзе каб за гэтай беднасцю не хакалася іншая — беднасць на творчыя ідэі, на ініцыятыву, на дзейнасць. Сядзець як мага ціэй і не разгойдаць лодку (даручыць, воз) — воль наш сённяшні грамадзянскі прынцып. Куды мы толькі з гэтым прынцыпам заедзем...

Кнігу прозы, у якой сабраны гэтыя розныя творы, як "аповесць-фантамагорыя", "небыліца", апавяданні, адмысловыя прадмова і пасляслоўе, аб'яднаныя загаловам "Да магчымага чытача", рэцэнзаваць не так і лёгка. Галоўным чынам — з-за стракатасці "метадаў пісьма", г. зн. розніцы пабудовы фабулы і сюжэта, зменлівасці аўтарскай пазіцыі (няпэўнасці "вобраза аўтара" ў розных творах), дый няроўнасці "духу аўтара", які — дух — то праступае надта яскрава, то як бы расплываецца, адыходзіць на другі, трэці план, і за аўтара тады болей гавораць героі і сама структура твораў.

Вось гэтым нелітаратурнаму крытэрыюм — мерай прысутнасці духу — мне і хацелася б "памераць" другую кніжку прозы Андрэя Федарэнкі. Раблю гэта свядома, добра памятаючы, як ахарактарызаваў сваё творчае крэда пісьменнік: "Я прыхільнік чыстага, аб'ектыўнага рэалізму, і хачу, у меру сваіх здольнасцей, толькі "ставіць дыягназ". Я не выбіраў гэты метады неак знарок, проста ён сам склаўся як найбольш адэкватны для майго мыслення..." ("ЛІМ", 9.04.1993). А як жа інакш асэнсоўваць рэалістычныя творы канца ХХ стагоддзя? Рэалізм — той мастацкі метады, што па вызначэнні змагаецца за жыццё і чалавека прыгожых і прыніжана верыць у жыццё і ў чалавека, — сёння ніяк не можа паддацца "постмадэрнісцкаму" сцёбу: гэта прышлелец (у мастацкім сэнсе) з іншай эстэтычнай эпохі, з зусім другой мысліцельнай прасторы. І аднак жа мы, аматары гіперлітаратуры (тэрмін А. Геніса. Гл. часопіс "Иностранная

Федарэнка А. Смута: Аповесці, апавяданні. Мн., "Мастацкая літаратура", 1994.

літаратура", N 1, 1994), мусім прыняць яго вельмі, з належнай пачцівасцю, і паспрабаваць зра з а з у м е ц ь, з якога матэрыялу і пры дапамозе якіх духоўных інтэнцый зроблены творы "дыягнастычнага рэалізму".

Адрозніж трэба было б адзначыць неймаверную цяжкасць мастацкай і мастакоўскай працы з г. зв. жыццёвай (а не літаратурна-культурнай) фактурай пры канцы ХХ стагоддзя: у часе татальнага распаду, дэсакралізацыі жыцця натуральнага, заменны яго жыццём-падробкай, інфармацыйнай фікцыяй асмеліцца шукаць гармонію ў гэтым жыцці — ці не донкіхотства гэта ў літаратуры? І аднак жа А. Федарэнка ўпарта дэкларуе веру ў само жыццё, якое яно ёсць; у людзей, якія навокал. Ён не прагне, не "лепіць" ідэалу, не турбуецца стварэннем "зборнага тыпу": бярэ з жыцця людзей такімі, якія яны ёсць (якімі іх зрабіла жыццё) — сялян, гарадскіх маргіналаў, студэнтаў, вайскоўцаў, літаратараў... З кожным яго героем — нейкае перажыванне, пераважна цымяны, цяжкавимоўны боль, альбо страшны, "чорны" гумар. На мой погляд, найлепш гэты "маргіналізаваны эпос" перададзены ў "малой прозе" А. Федарэнкі — невялікіх па аб'ёме апавяданнях. Малы памер прасторы тэксту перасцерагае пісьменніка ад непрадуктыўнага раскручвання сюжэта, пераварэння дабротнага рэалістычнага явяду ў нешта штучнае, сапраўды "фантамагорыю" (непрыдатнасць авантурна-дэтэктыўнай манеры выказвання пры федарэнкаўскім мысленні засведчыла, на мой погляд, і нядаўняя яго рэч — аповесць "Ланцуг", "Малодосць" N 9, 1994).

Апавяданні "Пеля", "Адзін летні дзень", "Бляха", улучна з пасляслоўем — на мой

погляд, лепшае, што ёсць у гэтай кнізе. Лепшае, бо не пазначана пячаткай наўмыснай настальгіі па "мінулым", па яго ідэалагічных і побытава-матэрыяльных знаках. Калі на тое пайшло, то "Бляха", можа быць, — адзінае чыста рэалістычнае апавяданне (прынамсі, па фактуры тэксту) з усяго збору, апавяданне чарнобыльскае... Менавіта гэтае апавяданне найлепшым чынам паказвае, што ніякія гульні з формай для Федарэнкі не патрэбны і нават шкодны: аўтар мусіць завіхацца над дэклараваным "чыстым рэалізмам".

Тое ж самае можна сказаць адносна "меры духу". Калі аўтар аддаецца на волю прымітыўных савецкіх рэфлексаў і маргінальнага досведу "старэйшых" (і ў жыцці, і ў літаратуры), то як аўтар ён, нягледзячы на "палёты формы", зазнае паражэнне. Як аўтар ён тады — за тэкстам, яго, аўтара, амаль не чуваць, чуваць — эпоху... Але тут ужо як каму лацвей. Для мяне пэўна адно: каб крытыка надалей казалася пераважна пра эстэтыку Андрэя Федарэнкі, а не рабіла закіды накіонт ідэалогіі і маралі, аўтар і павінен пазбавіцца залежнасці ад каштоўнасцей звонку, у знешнім, г. зн. павінен перастаць давяраць жыццю абсалютна. У такім (сённяшнім) жыцці няма а Боскай ісціны; застаецца толькі адна, пэўная крыніца ісціны — душа пісьменніка. Можа, у тым, вышэйзгаданым пісьменніцкім прызнанні — "толькі ставіць дыягназ" — на ўвазе неўсвядомлена якраз і маецца душа творцы, што ўсе болі свету акумуляуе праз сябе ў мастацкую матэрыю — тэкст?.. Праўда, пры такім разуменні "метады пісьма" як быццам знікае і "рэалізм": застаецца мастацтва.

Юрась ЗАЛОСКА

Часопісы ў лістападзе

КАЛІ ЗНОС — СТРАШНА...

Апавяданні А. Асташонка, бадай, заўсёды прыцягваюць пільную ўвагу чытачоў. Так было, скажам, калі ў "Польмі" друкавалася яго апавяданне "Тара", у якім аўтар зазірнуў у душы тых, каго спакуюць "зялёны змей", ператварыў у сваіх палоннікаў. І воль у тым жы "Польмі" — чарговае апавяданне, якое прымае сваёй тэматыкай і праблематыкай да папярэдняга — "Знос". Зноў у цэнтры ўвагі А. Асташонка тая, хто, апусціўшыся адночы, няздатны падняцца, для каго ўвесь белы свет сышоўся на тым кабы знайсці чарговую царку, а назаўтра своечасова пахмяліцца. Пісьменнік прымушае зазірнуць на "дно" нашага грамадства. Ды самае страшнае ў тым, што гэтае "дно" не дзе-небудзь, не схаваана ад людзей, а — навідавоку. Хіба не сустракаем мы поруч з сабой усіх гэтых пракопаў, матросаў? Хіба не чулі пра раннюю, недарэчную смерць цоляў, цыпаў, усіх тых, хто са сваімі ўласнымі імёнамі і прозвішчамі даўно ўжо не ўспрымаецца. Аўтар менш за ўсё клапаціцца, каб заглябіцца ў свет (а мо антывет?) тых, пра каго расказвае. Ён быццам нават і не ставіць перад сабой такой задачы — проста расказвае і ўсё... Чаму ж у такім разе пачувае ад яго гэтак бярэ за душу? Бярэ і ўражвае сваёй аголенай праўдай. І адначасова гідкасцю. І разам з тым — душэўным болем... За іх, каму наўрад ці стаць ранейшым — добрым, шчырным... А таму, на маю думку, што ў дадзеным выпадку цудоўна спрацоўвае акурат тое, ад чаго крытыка (і не без падстаў) перасцерагае пісьменнікаў: моцная прывержана сцэна да дакументальнай асновы. Нібы перад намі — нарыс. А яшчэ паўстае "фізіялогія" самога падзення чалавека. Паступова, спакваля прасочваецца. І не па ходзе дзеяння, а праз свайго роду аўтарскія адступленні. І зусім не праз рэтраспекцыі свядомасці галоўных персанажаў. Ім, Матросу і Пракопу, зусім не да гэтага, каб "корпацца" ў самім сабе. Ім бы пахмяліцца, а ўсё астатняе, кажучы словамі таго ж Пракопа — "смецце грузіць".

Сам жа пісьменнік, як гэта часта бывае ў падобных творах, не спяшаецца станавіцца маральным суддзёй. Ён толькі інфармуе чытача, але гэта та я інфармацыя, што дае куды больш, чым уяўнае маралізатарства, ці прагматычная зададзенасць. Расстаўляе кропкі над "і" А. Асташонку акурат і няма патрэбы. Адзінае, што можна яшчэ зрабіць, дык паспрабаваць разабрацца, як дайшлі яны да таго, да чаго ішлі. А гэта аўтар і дазваляе зрабіць нам, чытачам, праз канстатацыю таго, што было і што ёсць: "Пракоп з маленства — шаленец. Бацька лупіў залішне, а нарэшце закрыв, як

легло спаць, да пары юшку — і ўчадзель ўсе. Матка Пракопава і сам стары сканалі, бо яшчэ й напітыя былі, а ў Пракопа воль рукі, нат як не п'е, ад тае пары калоціцца... Колькі Пракоп пра тая свае рукі, праз іх заўсёды калатун, у інтэрнаце напакутаваў — і Насосам, і Піяністам дражнілі, — дзе ж тут не зап'еш яшчэ маладзёнам? Імені мо ягонага й не ведалі ў тым інтэрнаце. А на вуліцы яго Пракопам з-за прозвішча клічуць — Пракопавіч ён".

Быццам нейкая накіраванасць лёсу вісіць над Пракопам з маленства. У калонію трапіў за бойку яшчэ ў дзесятым класе, а пасля як ні сіліўся на ногі "ўстаць", ужо не мог. Была армія, завод, а пасля "зашыўся ў квадраце "хата — піўнуха — овошчыяк" — крама". "Зашыўся", бо з завода выгналі за п'янку.

Гэта Пракоп, а Матрос? Таксама сядзеў, толькі за крадзеж... Падобнасць лёсаў... Тое ж самае можна сказаць, за рэдкім выключэннем, і пра іншых пракопавых і матросаў сяброў. Хто з іх на тым свеце, хто гэтаксама дажывае свае дні, а што яны будуць кароткімі, сумнявацца не даводзіцца, бо — у беспрабудным п'янстве. Цэлая вуліца — непрыкаянаў.

У чым жа прычына? А тлумачэнне трэба шукаць у самой назве апавядання — "Знос": "Тады якраз, годзе недзе ў семдзесят вольмым, на вуліцы ўпершыню аб'явілі пра бліжэй знос. Воль ён (Пракоп. — М. А.) і вырашыў, як яго выгналі за запой з завода, што не варта нікуды ўладкоўвацца, пакуль не пераедзе ў "гарадскі" дом. Так і пракаваў усе гэтыя гады зносу. Зрэшты, уся вуліца чакала зносу, але Пракоп у чаканні сваім быў самай цярплівым".

Знос — паняцце вельмі шырокае і ёмкае. Знос — гэта і ўсё нявыкруткі нашага ўчарашняга (пра што мы любім гаварыць) і сённяшняга (аб чым часта яшчэ маўчыць) жыцця. Ці не кожны чакае нечага таго, што абавязкова перайначыць яго лёс. Прытым перайначыць у лепшы, алядома, бок. Адны на прэзідэнта спадзяюцца, другія — на дэмакратыю, трэція — на Народны фронт, у чацвёртых панацяя ад усяго — прыход да ўлады камуністаў. Пятія...

Быццам зачараванае кола атрымліваецца. Круціцца і круціцца яно бесперапынна, але нішто, ніводзін чалавек не жадае прыйсці да адзінай і ўвогуле правільнай высновы: што трэба нешта рабіць самому. І рабіць так настайліва, каб перасіліць накіраванасць і лёсу ўласнага, і лёсу агульнага. Інакш "знос" на ўсе астатнія дні. Вечны "знос"... Для кожнага паасобку і для ўсіх разам.

Воль пра што апавяданне А. Асташонка. Напісанае, здавалася б, вельмі проста, чымсці

нарысова і — таленавіта. А ўрэшце — гэта даўно заўважана — талент заўсёды непрадказальны, і не ведаеш, дзе чарговым разам ён лепш за ўсё раскрыве сябе.

"Верагодныя запісы" (аўтарскае вызначэнне жанру) М. Лужаніна "Бог ходзіць па зямлі" ("Польмія") — таксама жаданне аўтара разабрацца, што адбываецца з намі і нашым краем. Пошукі адказу вядуць пазта да спаконвечных ісцін хрысціянскай маралі. Вяртанне да Бога — не даніна модзе, як гэта сёння назіраецца даволі часта, а душэўная патрэба. Роздум М. Лужаніна ўсхваляваны і заклапочаны, трывожны і прасветлены. Так у кожнага, калі ён доўга шукае нейкага выйсця і раптам аказваецца, што яно — поруч. Нешта падобнае адбылося і з лірычным героем М. Лужаніна, які, толькі паразмаўляўшы з Богам, зразумеў многае з таго, пра што было забыўся, а нешта і зусім адмаўляў. У такім разе кажуць: лепш позна, чым ніколі.

Элегічны настрой у нізцы С. Грахоўскага "З непапісанай кнігі" ("Польмія"), да якой аўтар вынес радкі-ўдакладненне: "Яе, напэўна, за мяне і вас дапіша нехта ў лепшы час". Зноў роздум над вечным і загадкавым. Здавалася, знаёма ўсё. Ды гэта як той першы снег... Чым больш сталееш і старэеш, тым больш радуешся яго чысціні і белізне, яго нерушавасці:

Між пальцамі прасочваецца час:
Плывуць хвіліны, як сухое зерне.
Як ні трымайся, але нас
Назад ніколі і ніхто не верне.
.....
Не ведаем, чыя заслуга ці віна,
Што ўсё мінае і сысці павінна
Апошняя хвіліна. Воль яна,
А для кагосці — першая хвіліна.

Змястоўным атрымаліся публіцыстычныя і літаратурна-навуковыя матэрыялы "Польмія". Артыкул М. Хаустовіча "Ля вытокаў беларускае ідэі" — асэнсаванне некаторых аспектаў уздыму беларускага руху ў мінулым стагоддзі. Найперш у цэнтры ўвагі аўтара воблік Я. Баршчэўскага — пісьменніка, значнасць укладу якога ў развіццё нашага прыгожага пісьменства, думаецца, яшчэ як след не ацэнена. Хоць апошнім часам тут і адбыліся прыкметныя зрухі. А. Грын і У. Міхнюк ("Следству выдма..."), аб'явіраючыся на архіўныя матэрыялы, што захоўваюцца ў КДБ, прасочваюць лёс Антона Сокал-Кутылоўскага, аднаго з барацьбітоў супраць большавізму, за незалежнасць Беларусі. І. Навуменка завяршыў кнігу пра

Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ,
рэдактар аддзела крытыкі і бібліяграфіі

7 ЗНАЁМСТВА АДБЫЛОСЯ

Віншуйце!

"КОЖНАЯ СУСТРЭЧА — БЫЦЦАМ ПЕРШАЯ..."

Упершыню ў нашай рэспубліцы ў ДOME літаратара напачатку снежня адбылася сустрэча з сучаснай ізраільскай паэзіяй. На вечары, арганізаваным пасольствам дзяржавы Ізраіль, гучала музыка высокай паэзіі адной з найстаражытнейшых моў свету — іўрыта.

Адкрыў сустрэчу першы сакратар пасольства Міхаэль Рынат. А потым ізраільскі паэт і перакладчык Уладзімір Глозман разгарнуў перад слухачамі панараму развіцця іўрыцкай паэзіі з часоў Бібліі і да дзён сённяшніх. Упершыню беларускія аматары паэзіі змаглі пачуць і сапраўднае гучанне вершаў, якія чытаў сам У. Глозман, і іх пераклады ў цудоўным выкананні акцёраў Валерыя Анісенкі (ён жа і рэжысёр-пастаноўшчык літаратурнага вечара), Аляксандра Уладзімірскага і дыктара радыё Ірыны Маісеевай.

Лірычная паэзія Леі Гольдберг і Рахель, вершы Шаўля Чарняхоўскага (які пераклаў на іўрыт Гамера) і Аўраама Шлёнскага (перакладчыка Пушкіна і Шэкспіра), Давіда Фогеля і Натана Альтэрмана, Хаіма Гуры і Егудзі Аміхая, — вось далёка не поўны пералік імянаў ізраільскіх паэтаў, што гучалі ў гэты вечар.

На сустрэчы прысутнічалі Васіль Быкаў і Рыгор Барадулін, які прачытаў некалькі ўласных перакладаў буйнейшага ізраільскага паэта Хаіма Нахмана Бяліка з кнігі перакладаў "Мой сад", што рыхтуецца да выдання. Гучала і ізраільская музыка ў выкананні віяланчэліста Алега Алоўнікава (канцэртмайстар Ала Данцыг) і піяністкі Ірыны Целяпнёвай.

"Перакуём аралы на трамбонны ды геліконы" — гэтыя радкі ізраільскага паэта Егудзі Аміхая могуць стацца дэвізам знаёмства з творчасцю дзяржавы ізраільскай культуры, знаёмства, якое спадзяецца прадоўжыць у далейшым пасольствам дзяржавы Ізраіль у Рэспубліцы Беларусь.

І. ГУРАРЫЙ

жыццёвы і творчы шлях З. Бядулі. Увазе чытача прапануецца раздзел "Ранні Бядуля". З яго добра бачна, які адбывалася станаўленне таленту аднаго з самых цікавых нашых пісьменнікаў, як фарміравалася яго творчая індывідуальнасць. Зноў жа і З. Бядуля пакуль належным чынам не ацэнены, а ён, між тым, належыць да слаўнай кагорты пачынальнікаў беларускай літаратуры.

Адаючы належнае апавяданням Л. Левановіча, апавесці А. Казлова "Незламанае свечка", дэтэктыўнай апавесці Ф. Сіўко "Захалпенне бухгалтара Кавальчука", пазіме А. Лойкі "На залатым перазове", як і іншым матэрыялам, змешчаным у часопісе "Маладосць", усё ж раю спачатку звярнуць увагу на артыкул А. Баркоўскага і А. Карлюкевіча "Беларускі адраджэнец з... Якуцка". Гаворка ідзе пра заўчасна памерлага Івана Ласкова, чью творчасць чытач, прынамсі, добра ведае і па лімаўскіх публікацыях. У асноўным пра апошнія месяцы яго жыцця. Аказваецца, супраць надзіва сумленнага пісьменніка ў Якуціі была распачата самая што ні ёсць траўля. Менавіта так былі сустрэты матэрыялы Ласкова, у якіх ён сказаў праўду пра аднаго з класікаў нацыянальнай літаратуры, які зламаўся ў сталінскіх засценках. Такой праўды аўтару не маглі дараваць. Праследаванні і звалі яго заўчасна ў магілу.

У "Маладосці" Г. Багданова выступае з эсэ-роздумам "Тры вечары з Масеем Сяднёвым". Спалучаюцца развагі пра творчасць гэтага славянскага прадстаўніка беларускага замежжа з гутаркай з ім. А ў выніку Масей Ларыянавіч становіцца яшчэ больш зразумелым сучаснаму чытачу, а яго паэзія — бліжэйшай.

Сталыя чытачы "Нёмана", бадай, запомнілі спецыяльную выпускі часопіса (люты 1992 года, люты 1993 года), у якіх многія матэрыялы былі аб'яднаны Коласавымі словамі "Куды не трапляць беларусы...". "Нёман" працягвае знаёміць з жыццём беларускага замежжа. Гэтым разам шырока ахоплены Беластоцчына. У перакладзе на рускую мову прадстаўлены творы Н. Артымовіч, А. Барскага, Я. Чыквіна, В. Швед, С. Яновіч, М. Лукшы. Друкуюцца артыкул У. Калесніка "Блізкасць далёкага" — пра літаратуру гэтага рэгіёна, раздзелы з кнігі А. Мірановіча "Беларусы ў Польшчы. 1944—1949" пад загалоўкам "Выбар веры і лёсу", "старонкі гайнаўскага блакнота" А. Кукевіча "Гасцяванне каля ўсходняй сцяны", фотарэпартаж "Свой дом, свая зямля".

У "Беларусі" ж — гутарка Я. Конева з рэктарам інстытута павышэння кваліфікацыі работнікаў культуры У. Скараходавым "Кардынальных зрухаў у культуры няма. Ёсць аб'ектыўны працэс прыстасавання да новых умоў жыцця", публіцыстычны роздум Т. Бондар "Свабода выбару ці свабода ад выбару?". Багата падборка шагалаўскіх матэрыялаў (жыццяпіс творцы, урывкі з літаратурнага дзённіка Д. Сімановіча "Віцебск, Марк Шагал і таталітарная сістэма", артыкул В. Аксак "Першы міжнародны пленэр імя Марка Шагала ў Віцебску")...

М. АНДРЭЕНКА

І студзеня ў вядомай паэтэсы, празаіка, публіцыста, галоўнага рэдактара газеты "Культура" Вольгі Іпатавай — юбілей. Віншуйце Вольгу Міхайлаўну, жадаем ёй і надалей заставацца гэткай жа маладой, прыгожай, творча актыўнай і няўрымслівай!

Сустракаемся мы з ёю чамусьці некалькіх год.

— Ну як жывеш, даражэнькі? — пытаецца з нязмушанай цікаўнасцю і нейкай вельмі ж шчырай прыязнасцю.

— Жыву...

Пра нешта гаворым — пра сонца, паветра, настрой... Не чапаем палітыкі. Не жалімся на згрызоты і бядоты. Некуды чамусьці кожны раз спяшаемся.

А ў памяці на доўга застаецца гэты годнапрыгожы тварык і не менш вабная, пясчотная, нейкая гаючая ўсмешка...

А колькі ж балючых, несучасна-горкіх і невыносна-цяжкіх выпрабаванняў паслаў ёй лёс на самых першых гадоўках яе жыцця. У чатыры гады памірае мама, у адзінаццаць давляецца пайсці і ад бацькі.

Не маці ў інстытут праводзіла мяне, Зрабіўшыся ад ішчэка маладой, Узрушана ў той вечар завінеў Каля вагона ўвесь дзіцячы дом.

Нарадзілася на Новы год — яшчэ страшэнна цяжкі, але ўжо пераможны 1945 год — у даволі цывілізаваным гарадскім пасёлку Мір у сям'і служачых. Але ўжо ў адзінаццаць сваіх гадоў вымушана апынуцца ў дзіцячым доме (1956—1961 гг.). У наснаццаць год заканчвае школу ў Гродне і паступае на фільфак Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Але ўжо ў 1963 годзе вымушана перайсці на завочнае аддзяленне. Скончыўшы ў 1967 годзе ўніверсітэт, трапляе ў вясковую школу ажно на Віцебшчыне.

Потым было многае.

Праца таваразнаўцам у Віцебскім абласным кнігагандлі (1964), інструктарам, а пазней загадчыкам сектара ў Гродзенскім аб'ёме камсамола (1965—1968), рэдактарам на абласной студыі тэлебачання (1968—1970). З 1970 па 1973 год яна — літсупрацоўнік газеты "Літаратура і мастацтва", затым — літкансультант "Чырвонай змены". У 1975—1978 гадах — аспірантка Літаратурнага інстытута імя Максіма Горкага ў Маскве, пасля чаго — зноў літкансультант "Чырвонай змены" (1978—1979). З 1985 па 1989 гады — галоўны рэдактар літаратурна-драматычных перадач Беларускага тэлебачання, з 1989 года — загадчык аддзела, а з 1990 года — намеснік галоўнага рэдактара новага часопіса "Спадчына". Апошнім часам — галоўны рэдактар газеты "Культура".

Член Саюза пісьменнікаў Беларусі ад 1970 года, хоць друкуецца з... 14 гадоў (1959). Першую кніжачку паэзіі "Раніца" памерам у 1,5 друкаванага аркуша асмелілася выпусціць у свет ажно ў 1969 годзе.

Гартаю тую першую кніжачку. Ведаю, што паасобныя нашы "постсавецкія" аўтары-адраджэнцы і некаторыя чытачы з'едліва ўсміхнуцца, прачытаўшы ну хоць бы вось такое:

Але навек адзін звязаў нас лёс,
Як ніткаю грыбной баравікі...

Гэта, зрэшты, пра бацьку, пры якім давлялася ісці ў дзіцячы дом.
Мяне ж і цяпер да глыбіні душы кранаюць такія, скажам, "няхітрыя" радкі:

Руды узгорак над маёй ішчакой
Здаецца мне каровы цёплым бокам...

...А зямля так даверліва, проста
У сваім харастве паўстае,
Што здымаю з ног "шпількі" вострыя.
Незнарок не ўкалоць бы яе...

...Туманы, як мядзведзі калматыя,
Дапаўзаюць да лесу крадком...

"Ліпенскія навальніцы" (1973), прызнаюся, спаталююць душу радзей. Згодны з нечымі праўкамі (здаецца, рукою Р. Барадуліна) у гэтай не нашмат большай кніжачцы (2,5 друкаваных аркуша), узятае з нашае выдавецкае бібліятэкі. Але ж колькі тут захопленых, шчырых, дзеля сябе зробленых "плюсаў".

Ну сапраўды ж...

Ляжала мёртвая маці
Ля хутара Альтэнштос,
Дзіця загарнуўшы ў халацік
З канцлагерных сініх палос.

Ці такое хоць бы зусім іншае, але такое пераканаўчае:

Завіруха імклівых лістоў.
Такі халодны асенні вечар!

Я рукі грэю пад тваім пальто —
Якія цёплыя ў цябе плечы!...

Дазвольце яшчэ адну цытату:

Скубе спакойна мокры конь траву,
І сонца звечарэлае садзіцца.

І думаю — якое гэта дзіва —
Вось для такой хвіліны я жыву...

Бог таму сведка — хіба ж не дзеля такіх хвілін і варта нам жыць?!

А потым была яшчэ адна невялікая паэтычная кніжачка, якую яшчэ больш хочацца цытаваць ("Парасткі", 1976).

Далучаюся ішчыра да слоў І. Шамякіна (гл. "ЛіМ" ад 6 мая 1994 года): "Добрыя паэтысы Валяціна Коўтун, Волга Іпатава", якія "пераключыліся на прозу. Дай Бог ім удачы".

І ўсё ж шкадую, што ажно з 1976 года не чытаю больш паэзіі Вольгі Іпатавай (можна, што дзе і было, ды пралусціў...).

Стаміўшыся душою ад бясконцых просьбаў, грозьбаў, праклёнаў і нават даносаў "у інстанцыі" — і што цікава: ніводнага разу ад жанчыні! — з нагоды перавыдання сваіх "эпыхальных" твораў ад многіх аўтараў, я вельмі і вельмі здзіўлюся (і нават не зусім разумею) нейкаму дзіўнаватому спакойнаму, ледзь не раўнадушнаму яе стаўленню да перавыдання сваіх лепшых празаічных твораў у даволі прэстыжнай, як мне здаецца, серыі "З вякоў мінулых".

І вось яна — лядзіца перада мною на рабочым сталі — першая карэктурка гэтае кнігі "Чорная кніжыня", у якую аўтар уключыў толькі апавесці "За морам хвалынскім" і "Чорная кніжыня" і ўсяго тры апавяданні ("Гайна і Мікаш", "Мара" і "Давыд Гарадзенскі").

Калі б я пісаў рэцэнзію і калі б нават быў такі разумны, як адзін з самых блізкіх майму сэрцу сяброў Уладзімір Конан, то не сумеў бы, як некалі ён, так віртуозна абысці пэўныя "вострыя вузлы" ў прозе В. Іпатавай, хоць там сапраўды — асабліва ў навалях — шмат вартага нашае ішчырае чытацкае ўдзячнасці. Я вельмі згодны, што яе проза — проза "маральнага эксперымента" і што пры "пэўнай зададзенасці характараў, меладраматызме асобных сцэн", нас многае і цяпер уражвае і найперш — "уменне аўтаркі маляваць словам".

Сапраўды, хіба ж гэта мала для прозы?.. І таму я так шкадую, што ўжо столькі гадоў як яна адышла ад паэзіі (а яна і ў прозе — паэт, а не нейкая там выдуманая нашымі "адраджэнцамі" "паэтка"...).

Спраў у яе, зрэшты, хапае.
Чаго варта адна толькі яе рэдактарская работа ў газеце "Культура", якая — цалкам згодны! — ішчэцца даказаць, што беларуская мова падуладныя найтанчэйшыя адценні сучаснай філасофскай і культуралагічнай думкі".

рускай мове падуладныя найтанчэйшыя адценні сучаснай філасофскай і культуралагічнай думкі".

Не ведаю, ці многа лядзіц у яе рабочым сталі. Але і гэтае крыху ўжо задоўгае маўчанне прываблівае на фоне таго "скараспелага", што бясконца валакуць у рэдакцыі і часопісы нашы куды менш сарамяжлівыя і нястомныя "аксакалы"...

Згодны з К. Тарасавым, што наша гістарычная літаратура "ідзе па паверхні гісторыі" (не кажу ўжо пра натурылівую міфалагізацыю яе) і што В. Іпатава "працуе на пашырэнне нашага гістарычнага далягладу".

"Жанчыне, — заяўляла некалькі гадоў з сям назад (гл. "Беларусь", 1987, N 3) В. Іпатава, — пісаць нялёгка яшчэ і па той прычыне, што крытыка падчас і не прад'яўляе ёй асабліва высокіх патрабаванняў".

Што да патрабаванняў, то варта ўспомніць тую дваццацігадовую даўнасці рэакцыю на апублікаваную галоўным рэдактарам "Маладосці" А. Асіпенкам яе зусім як на цяперашні час бясскрыўднай апавесці "Прадыслава" — тут была і разгромная рэцэнзія самога Абэцэдарскага, і спецыяльнае пасяджэнне секцыі атэізму пры ЦК КПБ, і шматлікія лісты пакрыўджаных пенсіянераў...

Такі ці інакш, а хочацца ўсё-такі папраціць мілую Вольгу Міхайлаўну не трымаць далей тое, што пісалася "ў стол".

Пра многае хацелася б сказаць.
Ну хоць бы пра тое, што бадай як у някай больш-менш вядомай мне літаратуры няма столькі прыгожых і разумных жанчын, як менавіта ў нашай літаратуры. Ці не ў гэтым зарука, што яна ўсё-такі будзе жыць?..

Пагартайма даведнік "Беларускія пісьменнікі" (Мн., "Мастацкая літаратура", 1994 г.), дзе паказаны 73 жанчыны (а калі прыплюсаваць і тых, хто не паспеў туды трапіць?), без большасці з якіх проста нельга ўявіць нашу Літаратуру.

І адна з самых знакімых сярод іх — Вольга Міхайлаўна Іпатава, юбілей якое мы адзначаем.

Можна бясконца гаварыць пра яе. Але скончыць мне хочацца словамі Еўфрасіні Полацкай з яе апавесці "Прадыслава":

"Людзі думаюць, што я адвеку была кніжніцай. Толькі ён. О не! Я акрамя гэтага нарадзілася з гарачай крывёю і палкай душою жанчынай. Я толькі змагла асіліць сябе, змагла схваць у душы ўсё гэта. Змагла дзеля адзінай мэты — служэння свайму народу".

З юбілеем цябе, мілая Вольга Міхайлаўна!

Ад твайго імя і ад свайго — раз ужо выпала такая нагода — павіншуйце усіх тых, каго мы без экзальтацыі, але так шчыра любім, усіх нашых дарагіх беларусаў з Новым годам. Хай жа ўсім нам хоць крышачку стане на душы добра ў наш надобры час.

Хай жа Бог дае нам здароўя і ішчэсці!

Генадзь ШУПЕНЬКА

ЗАПРАШАЕ ДОМ ЛІТАРАТАРА

3 студзеня ў 13 гадзін пачынаецца навагодняе батлейка для дзяцей. У гэты ж час, толькі 13 студзеня, пройдзе сустрэча дзіцячых пісьменнікаў са школьнікамі — "Свята новых кніжак".

Астатнія мерапрыемствы месяца пачнуцца традыцыйна ў 18 гадзін 30 мінут.

4 студзеня — творчая вечарына Вольгі Іпатавай "Мой лёс праліг праз вашыя дарогі".

11 студзеня — прэм'ера мастацкага фільма рэжысёра Ігара Дабралюбава "Эпілог" па творах Івана Шамякіна.

17 студзеня — творчая вечарына паэта Васіля Карпечанкі "Я людзям радасці хачу".

20 студзеня — вечарына Наваполацкага літаратурнага аб'яднання "Крыніцы".

27 студзеня — вечарына, прысвечаная 50-годдзю часопіса "Нёман".

31 студзеня — магчымае паразважэнне, як выконваецца Закон аб мовах. Пяць гадоў з дня прыняцця яго. Але ці ўсё зроблена? Адным словам — запрашэнне да размовы "Чаго вам хочацца, панове?".

Яго вялікасі паэту-алімпійцу,
Рупліўду верша чыстага, шчасліўду,
Абранніку самое музы,
Які нікчэмных рыфмаў век не тузаў,

Не скуб з усіх ніжэйшых жанраў,
Як друг яго, не надта паважаны,
Каторы і дагэтуль не адрокся
Служыць і дому, і альбому, і эпосе.
21.02.1983

СВЯТЛАНЕ
МАРЧАНЦЫ

Увагай не ценыла пані Эпоха
Ні Васіля, ні тым болей Цімоха.
Не ведаю, што застанеца для дома,
Можа, хоць вершыкі для альбома.
15.03.1983

ВАСІЛЮ
КАНЦАВОМУ

Хоць не родныя, а сваякі,
Калі добра разбярыся —
Атрымаеца нарэшце:
Я такі і ты такі.

Не багата наша хата,
Па заслугах нам і чэсць,
І бальнічная палата,
Добра, што не нумар шэсць.
Ліпень 1994

СПРАВА ПЛЁВАЯ

Письменник — справа плёвая:
Сядай сабе за стол
І станавіся Лёваю,
Каторы Леў Талстой.
1975

УЦЕХА

Дзед уцехаю жыве
І ганарыцца славаю —
Тры валасы на галаве,
Затое кучаравыя.
1994

САМАЭПІГРАМА

Я сам хацеў прызнацца ёй,
А слоў я не знайшоў.
З-неапаітанскай сернады.

Усё жыццё мне не хапала слоў,
А думаў, лепшыя кладу ў скарбонку.
Так хораша звяняць, здаецца, звонку,
Прыгледзіся — хвасты аслоў.

Аслоў, аслоў,
На жаль, замнога
Знаходжу і ў сяброў,
А болей у самога.
1994

З ТАГО СВЕТУ —
ПА САКРЭТУ

Друг мой прагны і цікаўны,
Ты якой шукаеш тайны,
Што патраціў столькі сілы,
Каб падняць мяне з магіль,
Выставіўшы перад светам
Напакаў зусім раздзетым?

Маладога раздзівалі
Некалі нягоднікі —
Толькі верхняе забралі,
Ты ж садраў і споднікі.
1985

Ш-ША... У-РА!

Што ў імені яго,
Лакея-скамароха?
Ён сам не ведае таго —
Эпоха.

Трымціць душа
На кончыку пярэ,
Ад страху анімеўшы:
— Ш-ша...

А загадаюць
Пасмялець пара,
Ён першы закрываць:
— У-р-ра!
1974

ПАДРАДЧЫК

Бяру падрады на даклады
І на праекты пастаноў.
Усе, якія ёсць пасады,
У верхах выславіць гатоў.

Складаю прытчы навучальныя,
Пішу сцэнары вячальныя,
Паэмы тронна-велічальныя
І электронна-вылічальныя.

Прасцей мне паранае рэпы
Любы, з любое мовы эпас —
Пра шкуру тыгра ці кароўнік,
Вы толькі дайце падрадоўнік.

Гатовы славіць юбілеі,
Вяселлі, жаніхоў, нявест
Суцэльнай рыфмаю, з ялеем,
Са знакам якасці і без.

Не адмаўляю ў дапамозе
І тым, хто спыніцца ў дарозе,
Хто з музыкаю, хто ў знямозе,
І хто ў абозе, і хто ў бозе.

А сам спыніся — выбачайце,
Каму быў міл, каму німіл,
Маю мне песню праспявайце:
"Покійнік водочку любіл".
1976

КРУГЛЫ СТОЛ

Засведчыў пратакол,
Што асалоду мелі.
Такі быў круглы стол,
Што ўсе мы пакрыжвалі.

Цяпер лагодна глядзім
Сытыя мяшкі.
Напэўна, хутка сядзем
На круглыя гаршкі.
1975

САБАКАРУ

Я з табой даўно не бачыўся
І не знаў, як ты сабачыўся,
Што на сабаках зарабляеш,
Купляеш, прадаеш, мяняеш
І свежым сучкам
Мець патомства памагаеш.

За што і атрымаў уцеку для душы —
Узнагароду на сабачым кірмашы,
Сабачую заслужаную славу.
Ты атрымаў не па-праву.
1993

НАРОДНЫЯ ГОГІ

Не дай Бог
Свінні рог.
Бо тыя, што маюць рогі,
Даўно падаліся
У народныя гогі.
1993

ДУРНЫЯ ГРОШЫ

Чым менш з кожным днём яны важаць,
Тым больш усім праўда відна:
Лягчэй чалавека зняважыць
Тым, што усплывае са дна.

Хутчэй бы ўсяму яму спрахнуць,
Бо гідка і ў рукі ўжо ўзяць.
Дарэмна гавораць — не пахнуць,
Ого, як паскудна смярдзіць!
1993

URBI ET ORBI*

З радыё, з тэле, з газет —
Urbi et orbi
Гучыць навіна на ўвесь свет:
Горбі ў Чарноблі!

Колькі зліцелася
Ценерукоў і цыцерак! —
Так дагадзіць хацелася
Слаўнейшай між зорак
Максімаўне — максімум,
Па адваеднай таксе ўсім:
Горбам — горбава,
Торбам — торбава.

Толькі маўчаў анямелы лод,
Двухмоўны,
Рэгіянальны,
Зразумёўны,
Што не ўратае вярблюд,
Двухгорбы,
Вярхоўны
І Генеральны.
1991

*Urbi et orbi — гораду і свету (лац.)

ЧЫРВОННЫЯ РЫФМЫ

Адна ўсім цана вам — цанавам,
Што сталі нам сталіным, бельмамі беры
І ні сярпа і ні молата вы з імперыяй,

А варты на плошчы калоды з сякерай,
Якая не назваю знакаміта,
А тым, што людскою крывёю паліта.
1993

АЎТОГРАФЫ
І ЭПІГРАМЫ

МАЙМУ ПЕГАСУ

Даруй, што няўцешнымі,
друг мой, радкамі

Партрэт наш сумесны аздоблю.
Калісьці бывалі
І мы рысакамі,
Пакуль не спазналі
Хамут і аглоблю.
1986

СЯРГЕЮ ГРАХОЎСКАМУ
ПА-СЯБРОЎСКУ

Бачыць і чуць цябе на вышні
Радасна і для вачэй і вушэй.
На юбілеі сваім адначні
І карабайся, браце, вышэй.
1993

УЛАДЗІМІРУ АРЛОВУ

Ён не з тых, хто ў літабозе
Лічыць версты на дарозе.
Перасеўшы з возу
Ўраз у дзве карэты,
У адной ён піша прозу,
У другой — версэты.
1992

НА ВЫХАД
КНІГІ А.СЫСА
"ПАН ЛЕС"

Пан лес
І далез,
Бародой урос,
Няльс.
Кажуць, добры замес —
Вырасце
І лес,
Як Сыс.
1989

НА ВЕРНІСАЖЫ
МАСАКОЎ
КАШКУРЭВІЧАЎ

Вернісаж багаты.
Столькі ўцешных змен!
Ігар, Тодар — арляныты,
Сам арал — Арлен.

Але спадзяюся я —
Месца пад крылом арліным
Знойдзе слаўная сям'я
І для мілай гаспадыні.

Я, пазіі пакутнік,
Буду ўбачыць рад,
Калі зменіцца трыкутнік
На фамільны герб — квадрат,

Які ў злагадзе і міры
Аб'яднае вашы фарбы —
Людміліны сувеніры
І Арленавыя скарбы.
13.01.1994

ЗГАДВАЮЧЫ
КРЫЛАТАЕ
ВЫСЛОЎЕ

Сышлі ў гісторыю апошнія дні 1994 года.
Сышлі, але не зніклі бясследна. Яны будуць
векавечыцца ў добрых справах, як праўленне
працавітых умелых рук, розуму і таленту.
А які ён, літаратурны набытак, што застаўся
на старонках "ЛІМа" ў 94-ым?

Адрэзак часу, пазначаны годам, не ўяўляецца
неабжытай прасторай, глухой да сучаснасці.
Піцьдзесят два тыдні падсвятляліся творчай
энергіяй, што адлюстравала дні нашага
быцця, думання, надзей і хвалявання.
І на лімаўскай дзялянцы прысутнічала жыццё
чалавека з яго пакутлівымі думкамі,
з асуджаннем сябе ўчарашняга — даварлівага
і рахманнага, з вераю ў духоўнае адраджэнне
нацыі, з незалежнай прагай заставацца
не паўночна-заходняй ускраінай імперыі,
а самастойнай еўрапейскай краінай,
з той красою, якая ўзвышае асобу і робіць
чалавека Чалавекам.

Мушу прызнацца, што май кароткае слова
не знамаеца на гадавы агляд прозы і пазіі:
публікацыі штотыднёвіка — гэта толькі
часцінка таго прыгожага пісьменства,
адрасаванага творцамі (ціплай і дакладнай
будзе сказаць — шанюўнымі аўтарамі)
менавіта "ЛІМу". І тут нельга не згадаць
пісьменнікаў, чыя творчасць прыносіла
літаратурнае жыццё штотыднёвіку
І задавальненне таму, хто любіць мастацкае
слова, жыве ім, чакане яго.

Не можа не звернуць увагу жанравая
і тэматычная разнастайнасць надрукаванага
на працягу года: кароткія — аповесці
і апавяданне, навіла, эсэ, абразкі, дэйнніковыя
запісы... Апавяданне, здаецца, адышло
ад традыцыйнага паказу пажылога вясковага
чалавека, які бяссонна варочаецца ў пасцелі,
а раніцай тупае ля печы ці па двары.
Традыцыйнае пісьмо... У творчасці —
гэта паўтарэнне пройдзенага, хада
(як па зачараваным коле) па пратапанай
сцэнары: стары адзінокі маці ці бацька,
цяжкі перавоз у горад да сына ці дачкі,
каб пашырыць жыллёвую плошчу, непрыняцце
старых нявесткай ці зяцем, вяртанне ў сваю
астылую хату. Так, амаль усе мы з хат,
аднак жыццё пайшло далей
бацькоўскага парога.

Само сабой направаецца сакраментальнае
пытанне: а як пішуць сёння? Ускі пішуць,
але не так, як пісалі ўчора. Бо галоўным
вынікам раздзяржэння літаратуры можна
лічыць толькі адзін святы прынцып: "Кожны
піша, як ён дыша". Тады і з'яўляюцца творы,
пазначаныя пячаткай унутранай аўтарскай
свабоды. Чым не набліжэнне да пушкінскага
сцярджэння: "Ты цары жыві адін. Дорогаю
свабодной іди, куда влечет тебя свободный
ум..." Разам з "умом" перш за ўсё падкрэсліў
бы слова "свабодны" — вольны, незалежны
ад ніякага назіральніка і падказчыка.

Спахопліваюся на папярэднюю думку,
каб не выглядаць ментарам-паўчальнікам,
якога, як у В. Шукшына, лёгка "зрэзаць"
"возь ваю... май стылю, і можаце пісаць самі".
І ўсё ж творцы, пазбаўшыся ад апекі
дзяржаўнай цензуры, як бы на нова
перапісваюць жыццё, ідзе рэтрапектыўнае
адраджэнне з папраўкай на праўдывае
і глыбейшае пранікненне ў лёс народа, у лёс
чалавека, у яго душу.

Пішуць праўду жыцця і пра сябе ў гэтым
складаным жыцці. Сваё "дыханне" адчуваецца
ў мініяцюрах Я. Брыля з яго ўменнем
асэнсуаваць і перажываць прачытанае,
убачанае, пачутае; у кароткіх апавяданнях
успамінах І. Чыгрынава; у цэпкіх, праніклівай
назіральнасці старонак дэйнніка В. Адамчыка;
у дасканаласці жыццёвай прозы А. Васілевіч,
Б. Сачанкі, А. Жука, Г. Далідовіча,
В. Супрунчука, У. Рубанава, А. Федарэнкі,
У. Сцяпана, А. Асташонка,
Ю. Станкевіча, М. Вайцешонак...

Прынята, нібы кідаючы цань, сцярджаць,
што пазіія на палітычным пераломе замаўкае
ад свайго бясілля ці разгубленасці.
Не прыпадабніюся бадзёрым аптымістам:
поўнасна не падзяляю такую выснову.
Акідваючы зрокам тое, што ўзыходзіла
на лімаўскую трыбуну, адзначу, пазіія
не маўчыць, а неспакойным, шчырым голасам
гаворыць з народам, які адраджаецца,
не забывае гулагаўскі прыгніт, гадоў
стагнацыі, чарнобыльскай бяды, трывогу дэін
сённяшніх. Тут як найлепш пасведчаць
паэтычныя падборкі В. Віткі, А. Звонака,
С. Грахоўскага, А. Русецкага, А. Вялюгіна,
Н. Гілевіча, Р. Барадуліна, П. Макаля,
А. Разанава, Р. Тармола, Л. Галубовіча,
М. Кусянкава, М. Дуксы, М. Купрэва,
Л. Дранько-Майсюка, А. Письмянкова...

І — як навагодняе пажаданне. Згадаючы
крылатае выслоўе, хочацца звернуцца
да творцаў (як ранейшых, так і тых,
хто па дарозе ў "ЛІМ"), каму і ў Новым годзе
сеіць разуменне, добрае, вечнае:
"Шчодрой вам слябы!" А літаратурная ніва
штотыднёвіка з удзячнасцю прыме
адборныя зярняты.

Юрась СВІРКА,
рэдактар аддзела літаратуры

Алесь ПІСЬМЯНКОЎ

"СРЭБРА ЗЯЛЁНАЙ ТРАВЫ"

• Восеньскі одум бусла.
Каліва светлай самоты.
Ціха ў душы ажыла
Згаслая некалі нота.
Срэбра зялёнай травы.
Думных лясоў пазалота.
Жораў у небе сівым —
Ціхая чыстая нота.
Востры халодны скавын.
Рэзкі апошні пячоты.
Дзюк, што ты не маўчыш,
Ціхая чыстая нота.

• У маленстве —
белы снег.
У юнацтве —
чысты смех.
У маленстве —
нядзея.
У юнацтве —
надзея.
Чыста было
ад снегу.
Светла было
ад смеху.
Дзе снег,
нядзея?
Дзе смех
надзея?

СУЧАСНЫ СОН НА АНТЫЧНЫ СЮЖЭТ

Мне данайцы прыносяць дары,
Мне кажуць данайцы: "Бяры!"
І хоць добра я знаю Данаю,
І хоць знаю, з кім справу я маю,
Я дары у данайцаў прымаю,
Я дары у данайцаў бяру,
Сваё "дзякуй" я ім гавару,
Бо адмовіць я ім не умею,
Мне адмовіць няёмка ім нека.

• ...А неба, паверце, праясніца
І сонна нарэшце вернецца.
Я не стану ні клясці, ні клясціца
Ні ў любові, ні ў вернасці.
Няхай лёгкай галёкца
Ды над місай павіскае.
Ёсць замежжа далёкае.
І замежжа ёсць блізкае.
Мне ж да сону спадвечнае,
Невымоўнае, кроўнае,

Шлях бярозамі мечаны
Ды яшчэ тая рочанька,
Тая рочанька, што няпоўная...

• Дурань Іван,
Дурань Іван,
З табою не сумна.
Дурань Іван,
Дурань Іван,
Ты самы разумны.
Дарога налева
Звадзе з каралевай,
Дарога направа
Далучыць да славы.

Давай пасабруем,
Іван,
Давай павандруем,
Іван...

ЛІПЕНЬ

Узмакрэлы і босы,
Бронзавы ад загару,
Стомлены сенакосам,
Ліпень прылёг памарыць.
Мёдам на ўсю Еўропу
Пахнуць стагі і конь.

• Думкі-мары, думкі-крозы...
Пацалункі на марозе.
Нас апошнія трамвай,
Як заўсёды, падбіраюць.
Гаспадыня зыркае грозна,
Гаспадыня скажа: "Позна".
Як учора, як заўчора,
Пракаўтну я моўкі сорам,
А назаўтра зноўку скверы
Мы з табою станем мераць.
Як учора, як заўчора,
Зноў чыгачь мы будзем зоры.
Гаспадыня ля парога
Зноў мяне сустрэне строга.
Гаспадыня... Кухня... Проза...
Пацалункі на марозе.

• Куды прападае
Шчырасць,
У які адлятае
Вырай?

А, можа,
Зусім не ў вырай,
А, можа,
Ты проста... вырас?

• Дождж — мой даўні калега,
Мой саўтар элегій,
Уначы напаштаных,
Недасланых каханай:
Раўнадушнай паперы
Мне іх страшна даверыць...

• Бяжым... Ігчам...
Метро... Аўто...
Трава маўчыць
Аб чым?
Шаноча дождж
Пра што?
І я, і ён, і ты,
І тая з тым,
І з тою той...
Паўтнікі
Куды?
Пакутнікі
За што?

• Скупая графіка зімы,
Работа, створаная Богам,
Усё узвышана і строга
У суровай графіцы зімы.
Ці не таму каля парога
Дыханне зноў стаілі мы:
Работа, створаная Богам,
Скупая графіка зімы.

• У ружовым садзе
Вяражылі іцюлы.
У ружовым садзе
Быў і я вясялы.

У зялёным садзе
Я шукаў жар-птушку.
У зялёным садзе
Я надзеі гушкаў.

У апальым садзе
Адвечорак сцюжны.
У апальым садзе
Адсявалі птушкі.

Проза

Алесь АСТАШОНАК

ЖОНКА АРТЫСТА

КАНСПЕКТ

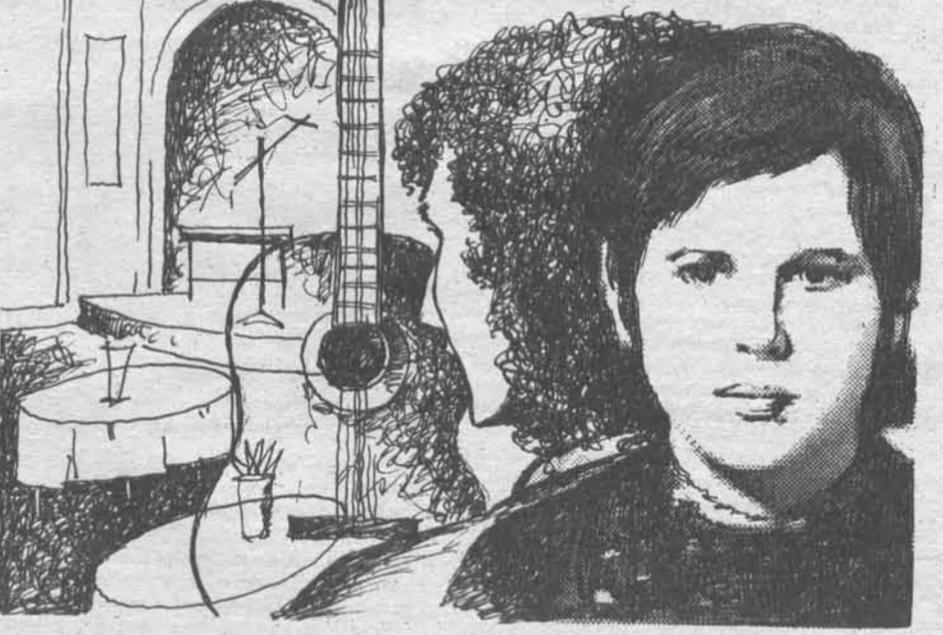

Музыкант іграў на гітары ў сярэдняга кшталту рэстаранці, як па вялікім рахунку, дык "зачуханай". Зала была вечна ахутана шызым дымам, які зусім не нагадваў дымы Эліса Купэра, ці не кожны другі наведнік быў у канцы вечара п'яны, што цэп, кожны пяты лез да музыкаў са сваімі заказамі, шлягерамі сённяшнімі й заўсёднымі, і музыканты не толькі цяпелі ўсё гэта, але й з разуменнем і прыязнасцю ўсмехаліся. У музыкаў гэта быў і лёс, і хлеб. Усе яны былі маладыя, спаквалі мяняліся, сыходзілі, адходзілі, прыходзілі, пераходзілі, а адзін — спачатку саракагадовы, а потым ужо і

пяцідзсяцігадовы, сівы, з прыкметнымі зморшчынамі — заставаўся. Ён перажыў ужо некалькі складаў свайго гурта. Звалі яго Джані: музыка пачынаў на хвалі папулярнасці італьянскага спевака Джані Марандзі і, як кажуць "лабухі", здымаў яго. Мінуў ужо час "Бітлз", "Ролінг Стоўнз", "Лэд Зэпэлі" і многіх, многіх іншых, што былі пасля іх і не такіх вечных, як гэтыя, а музыка заставаўся — і заставаўся для заўсёднага Джані. Ён заўжды ўсмехаўся — не весела, не сумна, а нека нутром, засяроджана, сам з сабою, бо заўсёды быў адно з музыкай ды партнёрамі, якія дапамагалі яму жыць у ёй і якім дапамагаў у гэтым ён сам — тут ён вельмі часта памыляўся, бо многія з іх

толькі зараблялі грошы і былі абыякавыя, раздражнёныя і музыку ўжо даўно не любілі. Наведнікі стваралі ўсяго толькі фон. Гэты фон дапамагаў яму яшчэ больш адчуць сябе музыкантам. Артыстам. Сам Джані называў сябе артыстам, бо вельмі любіў французскую мову — на якой, праўда, спяваў толькі песні Джо Дасэна, — а па-французску "un artiste" азначае "мастак" — у агульным сэнсе гэтага слова. "Я артыст", — з гонарам казаў ён. Да Джані гэтак прывыклі, што ўзросць ягоны даўно ўжо здзіўляў адно выпадковых наведнікаў. Джані зрабіўся адметнасцю рэстаранці. Яе прынадаю. Фірмовым знакам. На яго хадзілі. Як хадзяць дзесьці ў Маскве ці ў Санкт-Пецярбурзе на Кінчава або Шаўчука. Хадзілі не толькі заўсёднікі, але й начуць аб ім гасці горада. І таму дзуратная рэстаранція становілася ўпоравень з першакласнай. Заробак, што меў тут музыка, быў для сям'і прыемным — каму ж не спатрэбіцца большыя грошы, асабліва калі жонка працуе інжынеркаю ў маленькай канторцы й зарабляе сто сорак у месяц, а дзяцей трос, старэйшы сын плача па новых джынсах і "Шарпу", дачка пачынае хадзіць на дыскаці і ўжываць касметыку, а маладшы вечна хварэе. Але каму спадабаецца муж і татка, які год пры годзе, праз усё жыццё, не бывае вечарамі дома і вяртаецца дахаты апоўначы, часта надпіты. Першыя гады ён прыходзіў вельмі позна і п'яны ці не штодня, бо налівалі, і цяжка, а то й нельга было адмовіцца, і налівалася самімі музыкамі, каб лягчэй было граць, каб лягчэй было вытрымаць кабацкія тлум і бізгудзіцу: музыкі, хоць і ў п'яным шынку, былі ўсё ж музыкамі, людзьмі так ці інакш больш інтэлігентнымі за сярэдняга наведніка, не кажучы ўжо пра заўсёднікаў. Праз гэта жонцы трэба было прайсці. Потым Джані пачаў піць усё радзей і меней, бо баяўся прапасці й шкадаваў жонку, потым яшчэ радзей і меней, бо жонка перастала ўжо нават і грошай хацець — больш за ўсё ёй хацелася простага сямейнага цяпла, звычайнага ўтулу, — і Джані баяўся страціць музыку. Баяўся перастаць быць артыстам. Нарэшце жонка не вытрымала й пачала плакаць штоноч, угаворваючы, просячы, молячы Джані кінуць граць, а потым ужо й настойваючы на гэтым. Джані супраціўляўся, сам у сваю чаргу угаворваў, прасіў і маліў, аднак ён быў чалавек мяккі і добры — і таму здаўся. Пакінуў гурт і знік з вачэй наведнікаў рэстаранці. Спачатку яму было цяпла й радасна дома, хоць смутак па музыцы не пакінуў яго ні на дзень, але неўзабаве ўсмішка, заўсёдная ўсмішка Джані сышла з ягонага твару. Ён захварэў. Начама ўставаў, ішоў на кухню й галзінамі слухаў у навушніках музыку — цяпер у

модзе былі нябожчык Фрэдзі Мэркюры й Крыс Ры, і жонка не магла ўжо глядзець на іхнія партрэты ў галавах сямейнага ложка. Потым ён дастаў касету з відэакліпамі раўналеткі свайго Пола Макартні і вечарамі пракручваў яе па некалькі разоў запар, утаропіўшыся ў маладзавы твар шчасліўчыка. А потым пачаў піць, як у маладыя гады — уразнас. Ён зразумёў, што не быць артыстам — для яго азначае смерць. Смерць, дайшло да яго, гэта неабавязкова тады, калі ляжыш у труне — смерць можа быць і тады, калі нібыта і жывеш, і разам з тым і не жывеш зусім, бо тое, што маеш, зусім не жыццё для цябе. "Я памёр увосень дзевяноста першага" — задуменна сказаў ён сам сабе ўголас, і жонка пачула гэта. Увосень дзевяноста першага ён пайшоў з гурта. Жонка вельмі перажывала за яго й збіралася ўжо прапанаваць яму вярнуцца ў рэстаранцію. Аднак пачаў мяняцца час, панесліся ўверх цэны, і з'явілася мажлівасць зарабляць грошы, каб не ўзвыць з адцаў у барацьбе з гэтымі цэнамі. Джані пайшоў у камерцыю. Спачатку грошы радавалі яго, адцягвалі памяць ад музыкі, але праз нейкі час, старэйшы сын плача па новых джынсах і "Шарпу", дачка пачынае хадзіць на дыскаці і ўжываць касметыку, а маладшы вечна хварэе. Але каму спадабаецца муж і татка, які год пры годзе, праз усё жыццё, не бывае вечарамі дома і вяртаецца дахаты апоўначы, часта надпіты. Першыя гады ён прыходзіў вельмі позна і п'яны ці не штодня, бо налівалі, і цяжка, а то й нельга было адмовіцца, і налівалася самімі музыкамі, каб лягчэй было граць, каб лягчэй было вытрымаць кабацкія тлум і бізгудзіцу: музыкі, хоць і ў п'яным шынку, былі ўсё ж музыкамі, людзьмі так ці інакш больш інтэлігентнымі за сярэдняга наведніка, не кажучы ўжо пра заўсёднікаў. Праз гэта жонцы трэба было прайсці. Потым Джані пачаў піць усё радзей і меней, бо баяўся прапасці й шкадаваў жонку, потым яшчэ радзей і меней, бо жонка перастала ўжо нават і грошай хацець — больш за ўсё ёй хацелася простага сямейнага цяпла, звычайнага ўтулу, — і Джані баяўся страціць музыку. Баяўся перастаць быць артыстам. Нарэшце жонка не вытрымала й пачала плакаць штоноч, угаворваючы, просячы, молячы Джані кінуць граць, а потым ужо й настойваючы на гэтым. Джані супраціўляўся, сам у сваю чаргу угаворваў, прасіў і маліў, аднак ён быў чалавек мяккі і добры — і таму здаўся. Пакінуў гурт і знік з вачэй наведнікаў рэстаранці. Спачатку яму было цяпла й радасна дома, хоць смутак па музыцы не пакінуў яго ні на дзень, але неўзабаве ўсмішка, заўсёдная ўсмішка Джані сышла з ягонага твару. Ён захварэў. Начама ўставаў, ішоў на кухню й галзінамі слухаў у навушніках музыку — цяпер у

Калаж У. СКРЫГАНОВА

ПРА ПАМЫЛКУ
ДОКТАРА
ФАЎСТА

“А вось разумныя людзі прыкмячаюць, што ў нас і час жа карацейшы робіцца... Дні ды гадзіны ўсё тым жа, быццам, засталіся; а час жа, за нашы грахі, усё карацей ды карацей робіцца...” Калі ласка; хрэстаматыі драматургі Пісаў, праўда, не ў нас і не пра нас, але на тое й класік, што вачамі юродзівай сваёй гераіні быццам глянуў стагоддзя на паўтара ўперад, у нашае “цяпер”. Гэта ж у нашым родным “цяпер” гадзіны ўсё тым жа, выгоды цывілізацыі ўсё большыя, а часу чамусьці ўсё меней. Паўдня — на экскурсію па мясцінах гандлёвае славы, паўвечара — на тэлевізар, паўночы — на тэлефонныя размовы... Карацей, каму на што. Час робіцца дэфіцытам, і ў кожнага па-свойму.

А ператварыць дэфіцыт у дастатак здаецца немагчымым. Хіба што пад Новы год паспрабаваць? Спрабаваў жа Фаўст спыніць імгненне! Вось толькі... скончыў кепска. Памыліўся ў выбары “ноў хаў”. І ўвогуле — памыліўся, жахадаўшым спыніць імгненне. Цудоўнае імгненне нараджаецца ў гармоніі Босхага руху і мусіць жыць у руху гармоніі, яго немажліва спыніць, але можна падоўжыць. Паўтарыць. Аднавіць.

Што гэта за “нашына часу” для падарожжа ў прамінулы імгненні? Тэлевізар?.. Музыка! Музыка дазваляе перажываць нанова ўсё, звязанае з ёю. І не толькі ў самым тонкім, інтымным сэнсе. Пагартайце “ЛІМ”! Музыка, праз якую адчуваўся пульс мастацкага жыцця, ладзілася знаёмства з новымі праявамі творчасці, адбывалася адкрыццё забытых культурных скарбаў, перасэнсаванне вядомага, набліжэнне да вечных каштоўнасцей; музыка, гэты “цудоўны спляў” духу, эмоцыі, думкі, — увесь год была з намі.

Ей заўсёды цяжка ў свеце матэрыяльных стасункаў, сёння — асабліва. Але якое цікавае жыццё вела яна, захапляючы сяброў мастацтва і сярод іх — сяброў “ЛІМа”, што сляшаліся падзяліцца сваімі радасцямі або крытычнымі назіраннямі, знаходкамі або ідэямі з усімі, хто чытае менавіта “ЛІМ”. Ах, аўтары-энтузіясты, людзі з “Чырвонай кнігі”, якім стае мудрасці не прымаць мізэрныя лімаўскія ганарары за эзуцічную абразу іх высокай інтэлектуальнай працы...

Я палічыла, колькі людзей пісала ў аддзел музыкі за гады майго служэння ў “ЛІМе”: 327. Сярод іх — і аўтары выпадковых лістоў, і знамыя дзеячы мастацтва. Невярагодна, але сёлета аддзел музыкі пабагацеў аж на 33 новыя аўтары, а ў рэдакцыйных запісках засталася нямаля цікавых рукапісаў, якія з вымушанай “часопіснай” аператыўнасцю давадзіцца друкаваць ўжо ў наступным годзе. Так што час, які за грахі нашыя робіцца карацейшы, аказваецца спрыяльным для дзівоснай праявы Босхага духу — музыкі. Яе жыццё на Беларусі адраджаецца, і леталісам усё цяжэй доўжыць “цудоўны імгненні”, аднаўляючы хаця б у лакальных фотарэпартажах ці ў радках газетнай хронікі.

Дзякуй усім, хто пісаў для нас і хто чытаў досыць шматлікія і розныя — аналітычныя, абагульняючыя, палемічныя, інфармацыйныя, бліскучыя і не надта — лімаўскія публікацыі. Пра музычна-тэатральныя прэм’еры і масцітых юбіляраў, пра традыцыйныя фестывалі ды яркія дэбюты, пра “выбары” Дзяржаўнага гімна і стаўленне да гісторыі... Канкрэтнасць? Яна ці не ў кожным нумары. Найбольш яркія падзеі, з’явы года? Зноў жа, ці не ў кожнай газеце. 52 нумары — гэта мала, каб адлюстроўваць шараговае. Дый усё адметнае — таксама...

Цяжка ўсіхнім уражаннямі, успамінамі, меркаваннямі, навінам праціць 365 дзён у цеснаце ды не ў крыўдзе, маючы 52 няпэўныя шанцы выйсці ў свет... Але не будзем засяроджывацца на часова-прасторавых праблемах: толькі двое сутак дае стары год, каб упарадкаваць нам свае думкі ды эмоцыі, каб увайсці ў новы, 95-ты з надзеяй хоць бы на цудоўны імгненні. Сумняваюцца не варта: хто-то, а Музыка здатная падарыць такія імгненні кожнаму. Давайце ж навучымся заўважаць кожнае цудоўнае імгненне, цаніць яго і радавацца наступнаму. Барані Божа — намагацца яго спыніць...

С. БЕРАСЦЕНЬ,
рэдактар аддзела музыкі

“...І ВЫЛУЧАЦЬ ПРАФЕСІЙНУЮ ВЕРТЫКАЛЬ”

ЗАМЕСТ АГЛЯДУ СЕЗОНА

Ці не ўпершыню за апошнія гады з’явілася магчымасць наладзіць беларускім драматычным тэатрам аглядзіны: дзякуючы цэнтру тэатральнай крытыкі “Авансцэна” крытыкам можна было ездзіць, знаёміцца са спектаклямі і параўноўваць... Цэнтр вымагаў хіба аднаго: свае ацэнкі ды высновы прадстаўляць у ягонае карыстанне. Такім чынам кіраўнік цэнтру доктар мастацтвазнаўства Рычард СМОЛЬСКИ, адказваючы на пытанні рэдактара аддзела тэатра, кіно і тэлебачання “ЛІМа” Жаны ЛАШКЕВІЧ, абавіраўся на меркаванні, падпадаў пад уплыў, падзяляў або не падзяляў думкі амаль дваццаці аглядальнікаў.

— Рычард Балаславіч, перадусім — пра колькасць, якасць і, так бы мовіць, статус падпарадкавання нашых тэатраў.

— Мінусы тэатральнага сезона спраўджвалі шаснаццаць прафесійных дзяржаўных драматычных тэатраў. Пяць з іх падпарадкоўваюцца Міністэрству культуры і друку, адзінаццаць — мясцовым органам кіравання. Не магу не згадаць пра тых, хто адчуваў на ўплывае на, мовім так, вабнасць аблічча беларускай тэатральнай культуры — пра тэатр-студыю “Абзац”, пра прыватны Незалежны тэатр у Гомелі і асабліва пра Альтэрнатыўны тэатр у Мінску (сёлетні сезон альтэрнатыўнікі распачалі з удзелу ў двух прадстаўнічых фестывалях на Украіне — у “Залатым леве” і “Славянскіх сустрэчах”, аднаведна — у Львове і Кіеве, на абодвух заваяваўшы гранпры і шэраг іншых узнагарод). Гэтыя калектывы — не дзяржаўныя, не гарадскія, не бюджэтныя. І ўжо абсалютна відавочна, колькі глыбля дзяржава, змушаючы іх разлічвацца па самых стратных, нялітасіўных рахунках за арэнду памяшканняў, электраэнергію і да т.п. З-за гэтых самых прыкрых акалічнасцей мы не прыкалі прэм’ер трупы Рыда Таліпава, тэатра-студыі “Акт” В. Баркоўскага, тэатра гістарычнай драмы У. Матросова. Самі рэжысёры ставілі або за мяжою, або ў абласных і гарадскіх тэатрах адметнасці сваіх творчых утварэнняў ім даводзіць не выпала... Увогуле мінулы тэатральны сезон на Беларусі вызначыўся пяццюдзяткаю адной прэм’ерай. Статыстыка, нават калі яе не каменціраваць, красамойна сведчыць: прэм’ер паменела. Сярод іх пераважаюць творы для дзяцей (у асноўным казкі) і сучасная замежная драматургія (12 пастановак) самага рознага гатунку. Дзевяць новых спектакляў — паводле рускай ды замежнай класікі. Дзевяць — паводле сучасных беларускіх драматургаў (у тым ліку і дэбютантаў). Безумоўным лідэрам, натуральна, накіравана было зрабіцца Мінску. Менавіта Мінск задаў тон (добры тон) ва ўвасабленні нацыянальнай класікі: сем пастановак мінулага сезона прыпала на Янку Купалу, В. Дуніна-Марцінкевіча, Е. Мірковіча і Ф. Аляхновіча. Праўда, класікі — з агаворкамі. Большыя іх твораў не падпадае пад агульнапрынятае значэнне гэтага слова; яны класічныя хіба па часах напісання, па творчым узросце, па тым месцы, якое займаюць у нацыянальнай літаратурнай спадчыне, і па той ролі, якую адыграюць у нацыянальным тэатры. Як не звязаны на кантэкст, у якім гэтыя творы з’яўляюцца? Натуральна, у Мінску засяроджаны сёння філармонія, шэраг выдатных музеяў, бібліятэка, зрэшты, навукоўцаў, якія шчыра спрыялі названым аўтарам дабрацца да падмостваў. Мінск за савецкім часам ніколі не прэтэндаваў на ролю тэатральнага цэнтру, але для незалежнай Беларусі ён мусіць яе адыграваць. Дарэчы, сем з шаснаццаці дзяржаўных тэатраў месціцца менавіта ў сталіцы. Менавіта ў мінскіх тэатрах сёння працуюць многія выдатныя творцы, менавіта на мінскіх сцэнічных пляцоўках лічаць для сябе за гонар убачыць свае п’есы і буйныя майстры, і пачаткоўцы. Не ўсе дасягненні сучаснай мінскай сцэны вартыя хоць бы параўнання з адметнымі з’явамі еўрапейскага тэатра, але фестывалі ды гастролі змушаюць параўноўваць, і, скажу шчыра, часціком на сваю карысць.

— Яшчэ ў 1989 годзе з’явілася “Праграма развіцця тэатральнай культуры ў Беларусі”. Ужо ў 1989 годзе нібыта прыцішмыся так званы ідэалагічны і адміністрацыйна-каманды ўціск на тэатры. Між тым гаворка прастан і становішча беларускага слова на ўласнай радзіме па-ранейшаму вымагае працягу...

— Міністэрскі дзяржаўны заказ на спектакль, як эфектыўны эканамічны прыём, дае адчуваць плён: з’яўленне беларускамоўных (назавём іх пакуль так) спектакляў на нашых сцэнах набывае цывілізаваны характар. Паслядоўная палітыка дзяржаўнага заказу да ўсяго мае на ўвазе і магчымасці для рэалізацыі мастацкіх ідэй, творчых прапаў... Найкрасамой прыклад, узорны прыклад — “Ідылія” В. Дуніна-Марцінкевіча ў Нацыянальным тэатры імя Янкі

Купалы. Твор у рэжысуры Мікалая Пінігіна — да сёння лідэр сезона. “Зоркі” ці не ўсіх пакаленняў трупы даводзяць свой невычэрпны патэнцыял. Глядач ушаноўвае спектакль аншлагамі. Крытыкі — амаль нечуванай цяпер палемікай. Рэжысёр Мікалай Пінігін пацвярджае сваю рэпутацыю творцы адметнага і паслядоўнага. Ягоная творчасць — прыналежнасць еўрапейскай тэатральнай традыцыі і культуры. Дарэчы, апошня акалічнасць, — узаемадзеянне беларускага тэатра з буйнымі еўрапейскімі — набывае прынцыповае значэнне для лёсу айчыннага мастацтва, для ягонага прэстыжу ў свеце. Асаблівай гаворкі, асаблівага стаўлення выпамагае лёс Мікалая Пінігіна і твораў, якія прадстаўляюць і вызначаюць сёння нацыянальнае мастацтва.

— Паводле крытыкі, важкі здабытак сезона і спектакль “Кароль Лір” У. Шэкспіра ў Акадэмічным тэатры імя Якуба Коласа. Рэжысура належыць Валерыю Маслюку. У галоўнай ролі — Леанід Трушко, але ўражвае ўвесь склад выканаўцаў...

— Магчыма, з пастаноўкаю “Кароль Лір” ў творчым лёсе Валерыя Маслюка пачнецца новы плённы этап. Сваёй трактоўкай рэжысёр адкрыта палемізуе з традыцыйнай прачытаннем “Кароль Лір” на Беларусі. Мажны, моцны, магутны Лір на коласаўскай сцэне ператвараецца ў абсалютнага тырана. Зло спараджае зло... Твор Шэкспіра набывае сучаснае прачытанне. Выяўляецца шматмернасць шэкспіраўскага шэдэўра, ягоная абсалютная суічнасць нашаму часу, нават арганічнае вынікненне з ягоных жорсткасцяў. Рызыкую паўтарыцца, але зазначу: колькасць падрыхтаваных глядачоў у Віцебску не дае падстаў спадзявацца на працяглае сцэнічнае існаванне адметнага сцэнічнага твора.

— Шмат аб’яцаў, здаецца, і творчы хаўрус А. Дударова і М. Абрамава ў Тэатры юнага глядача. Уражвала само намаганне прадстаўіць з падмостваў твор, бадай, зусім не тэатральны: “Песню пра зубра” М. Гусоўскага.

— Такое намаганне варта і вітаць, і падтрымліваць. Спектакль, паводле ацэнак, вызначаецца складанай мастацкай структурай, але яму бракуе ўласна... драматургіі. Адсюль — фрагментарнасць, размоўнасць (мовім так, апавадальнасць); дый, па вялікім рахунку, няма характараў. На гэтым, бадай, можна і скончыць пра бясспрэчны творчы дасягненні сезона. Ды не стрываюся, заўважу: названыя спектаклі прыкметна саступаюць некаторым ранейшым пастаноўкам, — тым, што прынеслі славу тэатральнаму мастацтву Беларусі ў васьмідзятка і на пачатку дзевяностых гадоў.

— А які тэатр, на вашу думку, бясспрэчна вылучаецца, мовім так, пошукамі ды знаходкамі?

— Пачнём з таго, што пасрэдным, надта пасрэдным ўзровень большыні прэм’ер сведчыць пра бездань праблем. Славуная рэпертуарная палітыка цяпер наўпрост залежыць ад кіраўнікоў тэатраў. Яна ж вымагае і стратэгіі, і тактыкі, а адкуль жа ўзяцца і таму, і другому, калі, як той казаў, ім няма да чаго прыкладацца: мастацкіх праграм абсалютна большыня тэатральных кіраўнікоў не мае, як і не дабярэ розуму, навошта яны патрэбны. Іх праграма — гэта план пастановак бягучага або будучага сезона. Ім і абмяжоўваюцца нашы тэатральныя лідэры. Паспелі былі звярнуць на сябе ўвагу работы Рэспубліканскага тэатра-лабараторыі нацыянальнай драматургіі “Вольная сцэна”: “...Нагавіцы святога Георгія” М. Адамчыка і М. Клімовіча (рэжысёр А. Гузі), “Часны сектар” М. Казачонка (ён сам і — рэжысёр), “Барбара Радзівіл” Р. Баравіковай (рэжысёр В. Мазынік). Іх характэрная прыкмета — адкрытая эксперыментальнасць, пошук новых прыёмаў і ў спосабах акцёрскага існавання, і ў сродках уздзеяння на глядача. Няможна не адзначыць работы Тэатра юнага глядача. Ягоную афішу прыкметна змянілі пастаноўкі У. Салюка (“Тая, якая стварыла цуд” У. Гібсана), Х. Флахубэра (урок-гульня “Пра гэта не гавораць”), Ю. Куліка (“Старадаўняя казка” Ю. Мажэйкі), названая ўжо “Песня пра зубра”.

Віталь Быкаў у спектаклі “Хто там?” А. Карпава на малаой сцэне Акадэмічнага рускага тэатра Беларусі

Сцэна са спектакля “Ідылія” В. Дуніна-Марцінкевіча ў Нацыянальным акадэмічным тэатры імя Янкі Купалы

“Песня пра зубра” А. Дударова ў Тэатры юнага глядача

“Тая, якая стварыла цуд” У. Гібсана ў ТЮГу

— Прынамсі, менавіта ТЮГ падрыхтаваў мінулым сезонам сёлетнесезонную, скажам так, канферэнцыю “Псіхалагічная рэабілітацыя дзяцей сродкамі тэатральнага мастацтва”, паднаўшы яе з трынаццямі Нямецкай, Беларусі і Расіі “Тэатр-дзецям”. Работа беларускіх твораў “Тая, якая ства-

“Я НЕ УТАЙМУЮ СВОЙ НІКЧЭМНЫ БОЛЬ”?

Даведзена да хрэстанатыйнага болю пытанне “Чым будзем здзіўляцца?” якраз сёння і заўтра вымагае інакшага аб’екту ўвагі. Не чым — кім. Кім будзем здзіўляцца? “Бо знаходзіліся і такія разумнікі, якія з нічога рабілі нешта, каб гэтак нешта зноўку ператварыць на нішто”...

Тэатр спакутаваўся без... Каго? Каго прадставіць з падмошчак, каб здзіўніць залу? Пры сьніжнай ступені абазнанасці элітарнага глядача, — ягоным веданні й разуменні літаратуры, акцёрскіх магчымасцяў і рэжысёрскіх вынаходніцтваў, — толькі асоба можа бясконца прыцягваць і засяроджваць на сабе ўвагу. Не такім усвамагутным выглядае ўжо і драматургічны матэрыял, і прафесійная наляўчонасць пры выкананні, і прыстасаванні для паскарэння глядацкага сэрцабіцця. Важным, безумоўна, але — не вызначальным.

Вызначальным, пэўным будзе не слова, але асоба, якая яго мовіць; не скрут-каліза, але асоба, якая яго перажывае ды адзіць. Асоба, — маральная, амаральная, ад Бога, ад д’ябла, гаркавая, саладкавая і да т. п. — якая ва ўсе часы была найважнейша для ўсіх мастацтваў. Якая іх прадбачыла, вынаходзіла і развівала. Чый машаб, веліч і важкасць, урэшце, вызначалі сам твор.

Не магу знаць толькі, у якіх кропках і да якога парогу адчування той асобе шчымепа, трывае або балала, — за Беларусь, супраць Беларусі, за нашу і вашу волю, за мастацтва для мастацтва або за жыццё чалавечага духу: “Я не ўтаймую свой нікчэмны боль”. Верагодна, пры такой болей разнастасці перадусім не ведаеш, за які бок хапацца і чый бок браць. Пакуль баліць за Беларусь, жыццё чалавечага духу можа застацца тры чвэрці да смерці, а з агульнага шокавага стану часам няма выйсця ні ў нашу, ні ў вашу волю.

А як жудліва вярэдзіць органы самавыкрывання так званыя фантамы болі! Здаецца, свяржэцца-баліць твае натуральныя зубкі, калі ты наважываешся ўкусіць, а на тым месцы, якім кусаць муслі, — толькі голыя дзясны, а зубкі даўно з’еліся! Мала, мала іх з’есці на прозе, пазай, літаратурнай крытыцы й літаратурным жыццём разам, каб не збытаць Купалу з Дуніным-Марцінкевічам, голас страўніка з голасам сэрца, а “Запіскі юнага доктара” з “Запіскамі вар’ята”. Пад іхнім супольным уплывам... шокам... болем... духам...

самою можа і драматургам звачаць? Папырэнне да маштабаў асобы каштуе ці не самага дарагога — пазбаўлення распачнага, фантамынага болю за добры ўкус. Бо сцэна, бачыць, усё больш і больш вымагае дакладнасці. Дасканаласці. Працы без лыхых парытоў і голых людзей. Бо любое сцэнічнае выварочванне шлунаку трэба судзіць з маштабам гэтых шлунакаў. Дробныя, кшталту куранячых, сэрцайкі, пачокі ды страўнічкі неапажыма разгледзець з дваццаціга раду партэра. Нават насоўка Дзэдзёны мусіць быць памерам з хустку, а штучнае чэрава Фальстафа не выродзіць кантрастам акцёрскія ляжкі. А ўважце, калі ў перагнае толькі адна-адзіная, адметная, пародная (драматургам дадзена!) характарыстыка кшталту рэплікі... ды хоць бы пра начальнікаў, якіх да Масквы ракам не пераставіш (твор прэтэндуе на класічны). Складана й цяжка ўвасобіць жыццё чалавечага духу, перастаўляючы ракам да Масквы, асабліва калі патраляецца на падмошчак уяда з пытаннем: кім будзем здзіўляцца? Пры гэтым уяда мае на ўвазе не адно выкананне, але і іхніх герояў. Бо першым часцей за ўсё даводзіцца надаваць маштабу другім. Не чым, а кім — самім сабой. Бо пры сьніжнай інфармаванасці масавага глядача (парапрашаю за гэтак нехлывае вызначэнне), пры ягоным веданні газетных выкрыванняў, спрычманасці да тэлевізара і разумення чарговай хлусні начальства сьлатнага, леташняга і таго, на якога выпадае спадзяванне, толькі асоба можа бясконца прыцягваць і засяроджваць на сабе ўвагу.

Не такім ужэ усвамагутным выглядае спанатрыны журналіст, прафесійны ўрадовец і нават рэдактар аддзела “Ліма”, падтрыманым толькі пасадару ды рэпутацыяй, а таксама болем за Беларусь, за нашу і вашу волю, за мастацтва і літаратуру... “Я не ўтаймую свой нікчэмны боль”... Бо разумнікаў, якіх з нічога робяць нешта, каб гэтак нешта зноўку ператварыць на нішто, столькі ж, колькі і неразумнікаў, якіх проста не ўяўляюць, што рабіць. Пры сьніжнай ступені абазнанасці, масавасці ды спрычманасці вымагаць чагосьці з кагосьці можа хто хоча.

Дамачыся вялікага можа толькі асоба.

ЖАНА ЛАШКЕВІЧ,
рэдактар аддзела тэатра, кіно і тэлебачання Р. С.
“Не, з Богам не зраўняцца мне ніякі —
Гаротнае стварэнне я, чарыя,
Што брудам корміцца і пад абшчам,
Прыціснуць, здыхае часам.
Я не ўтаймую свой нікчэмны боль.
Хіба не супыць думку
склеп мой цесны?
Ці ж не мадзю ў пыле я і ў плесні
І з мудрасцю тупой
ці не пладжу я моль?”

СТАРЭЙШЫ “ВОЖЫКАВЕЦ”

Сёлета вядомаму беларускаму пісьменніку, сатырыку, гумарысту Міхаілу Маркавічу Чавускаму споўнілася 6 дзевяноста гадоў. І ўжо дзевяць гадоў, як яго няма з намі.

Пры яго жыцці было выдадзена некалькі кніжак. Гэта зборнікі сатыры і гумару “Крытычны момант”, “Рука руку мые”, “Чаму ж не смяяцца”, “Стрэляны Вераб’ёў” і дакументальная аповесць “Фарбамі гневу”.

У апошнія гады М. Чавускі цяжка хварэў. І ўсё ж, нягледзячы на гэта, пакуль мог — працаваў. Апошні свой твор рамана-памфлет “Будзілаўская мадонна”, прысвечаны падзеям Влікай Айчынай вайны, ён, на жаль, не паспеў завяршыць...

З-пад яго вострага пяра выходзілі фельетоны, гумарэскі, апавяданні, сцэны, скетчы, у якіх ён трапна, мовай сатыры і гумару бачаў бюракратаў і казнакрадаў, бракаробаў і хабарнікаў, плеткароў і падхалімаў. Гэта ж асаблівы талент — у кароткіх мініяцюрах трапным, выразным слоўцам “вымятаць смецце”, якое замянае нармальна жыццё.

Аўтабіяграфічная аповесць М. Чавускага “Фарбамі гневу” расказвае аб тым, як яму працавала ся ў час Влікай Айчынай вайны ў сатырычна-гумарыстычным ча-

сопісе “Раздавім фашысцкую гадзіну”. Галоўны герой аповесці — малады мастак Віталь Букаты, які загінуў у Вялікую Айчынную. У выніку працы над аповесцю пісьменнік блізка пазнаёміўся з роднымі, блізкімі Віталю, яго дзённікавымі запісамі.

На мой погляд, ці не самымі цікавымі ў творчасці М. Чавускага былі вусныя апавяданні, якія захаваліся ў памяці слухачоў. Доўгі час я жыла побач з гэтым цікавым неардынарным чалавечкам, чула гэтыя ягоныя апавяданні, жарты, анекдоты, якія, здавалася, самі прасіліся на паперу. Нездарма ў маладосці ён быў “сіняблузікам”. У маладыя гады ў яго быў і вельмі прыгожы бар’тон.

Розным запомнілі яго тыя, хто яго добра ведаў. Максім Танк успамінае той час з жыцця М. Чавускага, калі ён быў рэдактарам часопіса “Раздавім фашысцкую гадзіну”. Тады яны нават жылі ў адным нумары гасцініцы, дзе і месцілася рэдакцыя. “Мы сябравалі, — успамінае Яўген Іванавіч. — Чалавек ён быў таварыскі, працавіты, сумленны. І вельмі добры арганізатар, прыцягваў у часопіс таленавітых мастакоў”.

“Я памятаю, як адразу пасля вайны Міхаіл Маркавіч працаваў

намеснікам старшыні радыёкамітэта, — расказвае Уладзімір Юрэвіч. — Яму прыходзілася пачынаць фактычна з азоў, бо тады мастацкае вяшчанне было ў заняпадзе — на радыё не было ні аркестра, ні хору. І ён многа сіл, энергіі прыклаў для арганізацыі гэтых калектываў. Ён імкнуўся, каб літаратурнае вяшчанне не было прыдаткам палітычнага, а стала самастойным. Галоўнае, што кідалася ў вочы, — яго ўменне працаваць з людзьмі, рыхтаваць для эфіру цікавыя, змястоўныя перадачы. У той час гэта было нялёгка, тым больш, што тады фактычна запісаў не рабілася. Таму вельмі важна было ўсё прадугледзець”.

Максім Луканін прыгадвае: “Мы разам працавалі ў “Вожыку”. На мой погляд, яго фельетоны ў свой час мелі вялікае значэнне. У кожным з іх праглядаліся яго рысы — вострае адчуванне рэчаіснасці, схільнасць да гумару?”

Алена Васілевіч адзначае: “Да яго ў рэдакцыю часопіса “Вожык” з вялікім жаданнем ішлі творчыя людзі. Сярод тых, хто з ім працаваў, былі вядомыя мастакі Вялікі Ціхановіч, Анатоль Волкаў, Мікалай Гурло, пісьменнікі Андрэй Макаёнак, Янка Брыль, Вялянцін Зуб і многія

Міхась Чавускі ў маладосці.

іншыя. І ён імкнуўся стварыць у рэдакцыі атмасферу, якая вельмі неабходна для сатыры і гумару. Ды і сам Міхаіл Маркавіч быў таленавітым сатырыкам, гумарыстам”.

Ужо ў пажылым узросце Міхаіла Маркавіча жартам называлі “дырэктарам парку”. Жыў ён на плошчы Перамогі, побач з паркам імя М. Горкага, дзе амаль кожны вечар прагульваўся. А вакол добрага суб’ядседніка заўсёды збіраліся сябры і з задавальненнем слухалі яго апавяданні.

На жаль, сучасныя чытачы не маюць магчымасці пазнаёміцца з творамі М. Чавускага, пасля смерці пісьменніка яны не выдаваліся.

Вера КРОЗ

НЕВЯДОМАЯ КРАІНА

(Пачатак на стар. 5)

даверыцца і іншым ідэям, думкам, поглядам, каб чуў і бачыў перыядычна кампетэнтных людзей, што могуць ўнесці яскасць у складаныя пытанні, растлумачыць, расставіць усё па паліцах. Ды не церпяць тут прынцыповых і адукаваных людзей, хаця сітуацыя зараз сапраўды крытычная. Слухалі б і прачыслалі мазгі. Гэта была б сапраўдная шокатэрапія (бо аб’ектыўная праўда тут выклікае вялікі шок), якая верне ў нармальны стан “пацыентаў” з цяжкімі алагічнымі завярэннямі ў думках аб праўдзе і няпраўдзе, добрым і дрэнным. Каб удалося хоць на некалькі тыднёў дэманіпалязаваць у выніку якога-небудзь грамадскага зруху (выбарчак кампанія, сучасная канферэнцыя і т. п.) ідэалагічную прэс-махіну — то вынікі былі б відэаочныя і незваротныя.

Ёсць для гэтай ачышчальнай дзейнасці вялікая колькасць дзевячаў — энергічных і талковых, бо інтэлігенцыя ў нас асабліва. Такай, мабыць, нідзе больш не засталася. Даўно ўжо скончылася векаломная еўрапейская “вясна народаў” з яе рамантызмам, адданасцю і ахвярнасцю ідэям нацыянальнага адраджэння. Зараз у заходніх краінах народы карыстаюцца плёнам тае легендарнай эпохі. А тамашняя інтэлігенцыя мае вялікі грамадскі аўтарытэт, каб жыццё забяспечана і не працаваць звышмеры.

Зусім інакш, нават са здзіўленнем пачынаеш глядзець на сваіх сяброў, калег і знаёмых, што займаюцца навукай, літаратурай, мастацтвам. Па сваёй волі яны абралі сабе вельмі няўдзячную ролю ў нашым грамадстве — быць асветнікамі, пакутнікамі за праўду, бяс-срэбранікамі.

“Нашто гэта вам, чаму вы не шкадуеце сябе і так спяшаецеся шмаць рабіць?” — запытаў бы недаўменна іншаземны інтэлектуал, якому неабавязкова быць альтруістам. Ён у сваёй галіне дзейнасці прафесіянал, грунтоўны спецыяліст, а пасля васемнаццаці гады з яго, прабачце, адпачынак, асабістае жыццё і свае праблемы. А тут трэба хапацца за ўсё адразу, бо заўтра можа не быць магчымасці, змяняцца палітычныя абставіны, будзе позна...

Каб нашы інтэлігенты трапілі ў палітычнае выгнанне, то былі б прызнанымі рухавікамі культурнага працэсу, як гэта часта бывала з іх папярэднікамі за апошнія 200 гадоў. Аднак на радзіме іх дзейнасць сутыкаецца з непрыкрытай інавацыяй, перашкодамі розных цэнтральных палітычных сіл, неразуменнем з боку простых людзей. Як і раней, усё трымаецца на энтузіязме, і адзіны, добраахвотна выконваючы абавязкі, якія можна падзяліць на добры дзевяцік спецыялістаў, усё робяць практычна ЗАДАРМА!

Праўда, сярод творчай інтэлігенцыі знаходзяцца і слабыя духам, што, не дачакаўшы-

ся лепшых часоў, спрабуюць розным чынам прадаваць свае здольнасці за мяжой. Спяваюць, танцуюць, малююць не без поспеху і ўвагі, аб чым часам можна даведацца з замежных газет раённага ўзроўню пад рубрыкай “рознае”. Добра гэта ці дрэнна, нельга сказаць адназначна. Іх калегі, замежныя прафесіяналы, змагаюцца за поспех на буйных міжнародных трыенале, фестывалях, не апускаючыся да слагавання густам забяспечаных снобаў. Шкада, калі ў такіх выпадках пачынаецца нейкі даўны працэс самаадужэння, мімікрыі ў кірунку камерцыялізацыі сваіх творчых магчымасцей. Бо ў такім выпадку згасае і творчая энергія, якая пульсуе датуль, пакуль асоба не губляе шчырасці і годнасці.

Энергію мы атрымліваем не за купюры. Яна ідзе ад нашае зямлі, ад яе людзей, што не развучыліся яшчэ перажываць, пакутаваць і цярапець. Адкуль толькі бярацца яны і якімі прыборамі яе вымяраць, гэту жыццёвую энергію! Яна і ў творцы, які не спакушаецца на лёгкі і прыбытковы хлеб, і ў самага звычайнага “мураша”, які корпаецца на сваім лапіку і нешта саматугам майструе, рамантуе, вынаходзіць... Еўропа з кожным днём усё далей абганяе па многіх паказчыках паляпшэння ўмоў жыцця, працы, вызвалення чалавека ад непрадуктыўнай дзейнасці. А каб вызваліць нашу энергію, якая заганяецца ў пясок, у гной, у вырашэнне элементарных, але па-заўверску пераўскладнёных спраў?..

Вельмі спяшаюць “палепшыць” наша жыццё з іншага напрамку — за кошт зліцця з краінай “нафтавых рэк, гарэлкавых крыніц” і іншых прычэпальных чараў. Здаецца, так лёгка падмануць яшчэ раз нашу недарэчную краіну, што існуе на суперак усім пратэстам, каб не гэтая яе невытлумачальная энергія. Нібы вісіць яе лёс на апошнім валаску, а той усё не абрываецца. Мабыць, ёсць на гэта вышэйшая воля ў параўнанні з магчымасцямі тых, хто не жадае ёй добра. Так што ніякім “казакам”, “сокалам” ды й іншым гарачым галовам не зб’іць яе з уласнага шляху. Хутчэй бы толькі скончыліся яе надзеі на “страчаны рай” і пачала б яна думаць пра сябе сама.

Тады хутка развеецца, як імажа, яе неведомасць. У канцы стагоддзя не можа застацца нейкіх белых плям у асяродку Еўропы. Адкрыццё Амерыкі, згадаем, таксама пачалося з канца стагоддзя. Законы сусветных адкрыццяў маюць сваю цыклічнасць і не прызнаюць выключэнняў.

Што яна прынясе Еўропе, гэтая даўная незнаёмка? Пра гэта самы момант зараз падумаць. Вельмі добра, што яе жыхары такія непасрэдныя і могуць абыходзіцца з іншаземцамі без усялякай псіхалагічнай дыстанцыі. Калі іх за апошнія дзевяці гадоў не “растварылі” і не “зілілі” ў адзінае і недзялімае чалавечы месца, то ім ужо ніяка трасца не паргае ад міжнародных кантактаў.

Будуць яны мець шмат сяброў і паразу-

менне, бо каму не спадабаецца іх прастата, неагрэсіўнасць, нефанабэрлінасць. І працаваць яшчэ не развучыліся, і гасцей сустракаць. Канешне, з немцамі, напрыклад, не будзеш за панібрата, але гаспадарчыя і культурныя кантакты з імі мець карысна. Яны ж надзвычай абавязковыя і дакладныя! Нашыя таксама могуць быць партнёрамі найсумленнейшымі, калі іх далучыць да прыстойнай кампаніі. А там, глядзіць, з добрай рэпутацыяй і вялікі свет стане бліжкім...

Краіна ў цэнтры Еўропы, якая перастане бясконца азірацца і касаварыцца толькі ў адзін бок, навядзе паветраныя, водныя, сухапутныя трывалыя масты зносін з рознымі патрэбнымі ёй для эканамічнага развіцця рэгіёнамі планеты, будзе прыцягваць да сябе ўсё больш увагі. На яе тэрыторыі не будзе агрэсіўна тырчаць у неба ніводная ядзерная ракета суседніх дзяржаў, праза яе межу не прасочыцца ніякая кантрабанда з наркатыкамі, іншым небяспечным для спакою і здароўя грузам. Цікаваць і павага да лепшага, што ёсць у замежнай культуры, аберецца шырокай папулярнасцю і яе традыцыі, мовы, помнікі даўніны, фальклору і т. п. Мільёны турыстаў зведваюць усё яе памятыныя мясціны. Адновіцца дэфармаваная псіхіка тутэйшага чалавека, якому з нараджэння не давалі быць самім сабой.

Можа, усё, што я кажу, гэта навагодняя мроя, утопія? Не! Гэта толькі на імгненне думка забегла наперад падзей, да якіх яшчэ не адзін дзень набліжача. Да якіх ісці наперад, трэба ведаць, куды і навошта. І з кім.

...Як звычайна змучаныя жыхары нашай сталіцы вяртаюцца пасля працы дадому. Перапоўнены нямецкі “Ікарус” ледзь адрываецца ад прыпынку і задаволена вурчыць: “Вундэрбарр!” (цудоўна!). Калі яго перапралялі сюды, ён і не думаў, што прыдбае гэтулькі пасажыраў. Тут, можна сказаць, трыумф, папулярнасць, жаданне праціснуцца ў яго салон з неверагоднымі патугамі, крыкамі, піскамі. Не, так жаль цікавей і весялей, чым чакаць спісанна на металічны лом...

Пасажыры ж маўчаць, цесна прыціснуўшыся адзін да аднаго. Але кожны па-свойму думае, што цяжка стала жыць, што пакідаюць апошнія спадзіванні на добрага дзядзьку, які цудам усё зменіць да лепшага, навядзе парадка, накарміць і напоіць. Яшчэ некалькі штуршоў, паваротаў і рэзкіх састрасенняў, і яны зразумеюць, што трэба гэтак жа цесна, шчыльна і арганізавана рушыць здабываць свае чалавечыя правы. Іншага выйсця няма. Таму гэты “Ікарус” са шматзначным надпісам “Хто раз паспрабуе...” не будзе асуджаны на злом, як гэта было б у прагматычным краі, але пасля свайго апошняга рэйсу стане на пастаме як помнік палітычнай кансалідацыі і вызвалення, каб нагадаць нашчадкаў, у якіх цяжкіх умовах выпявалі выратавальныя думкі. Думкі пра родную нам і неведому свету краіну...

Біяграфічныя звесткі пра Пётру Сыча адрывістыя і не зусім поўныя. Нарадзіўся ён у 1912 годзе на Вілейшчыне. Дэбютаваў у друку з літаратурнымі творамі ў дваццацігадовым узросце. Пісаў вершы і прозу. Як і кожны беларускі літаратар, трапіў у поле ўвагі органаў НКВД і ў 1939-м быў арыштаваны. На два гады трапіў у лагер пад Варкутой. Вырвацца на волю і пакінуць сталінскую імперыю дапамагло ўступленне ў польскую армію генерала Андэрска.

Пётра Сыч браў удзел у баях з гітлераўцамі на Апенінах, у тым ліку і пад Монтэ Касіна, дзе палеглі тысячы нашых суайчыннікаў. Пасля вайны жыў у Нямеччыне, рэдагаваў гумарыстычны часопіс "Шарсьцень".

Аўтабіяграфічнае апавяданне "Каляды на чужыне", якое прапануецца ўвазе чытачоў, узята са зборніка "Ля чужых берагоў" (Мюнхен, 1955).

Уладзімір АРЛОЎ

КАЛЯДЫ НА ЧУЖЫНЕ

Карспляц раве істэрэчна какафоніяй неонаў. Натопы людзей таўкуцца ў карытах вуліц, мясачы і мяшаючы з балотам безупынку падаючы снег. Кажны спяшаецца ўсхваляваны, аб'ючаны пакункамі. Прапіхаючыся цераз натоўп і бачачы, што людзі нясуць ялінкі і якіясь бліскучыя фінікляшкі для ўпрыгожвання гэных дрэўцаў, я толькі цяпер прыпомніў, што набліжаюцца Калядныя Святы. І ўспомніўшы, прыпомніў, што калісь і я перажываў гэта — тады, калі меў свой дом, сям'ю і... Каляды...

Калі ж гэта ўсё было? Так даўно, што аж здаецца няпраўда...

14 гадоў... У дачыненні да вечнасці гэта дробязь, капля ў акіяне, зярніце пяску на Сахары, але ў жыцці чалавека... Тым больш што гэтае жыццё толькі адно...

Дзікі боль журбы запустіў вострыя кіпці ў сэрца. Пачуўся такі адзінокі, як бы заблудзіўся ў бямежнай тайзе. Так я захадаў вырвацца з гэтага раскрысанага, чужога натоўпу.

Быццам бы як калісьці ў нас: белы рой сныжынак круціцца ў паветры і ціхенька засыпае лабірынты дарожак у Englischer Garten. Тут зімой, ды яшчэ ў змярканне можна блудзіць цэлыя гадзіны, не спатыкаючы чалавека і не чуючы гарадскога шуму. І тут я ў цішыні ды пустыцы парку правандраваў думкамі па ўсіх дарогах чатырнаццацігадовай бяздомнай валадзі. На экране памяці, як жывыя, замітусіліся вобразы краін, людзей, здарэнняў, перажыванняў...

1939. ВІЛЕЙСКАЯ ТУРМА

Першы раз у жыцці дзень 24 снежня прайшоў спакойна: ніхто не загадваў цёрці маку, бегчы купляць цукар ці насіць дровы.

Наша 21 камера — свайго роду дэмакратычная рэспубліка: усе ўнутраныя праблемы падаюцца пад агульную дыксію і вырашаюцца большынёй галасоў. Сяння большыня паставіла ляжаць цэлы дзень на нарах. Дык і лямым спрашаваня, як селядцы ў бочцы. Пачынаюцца гутаркі на кулінарныя тэмы: якія стравы прыгатаўляліся на Куццо, колькі дзён мусіў вісець застрэлены заць, каб "скрушэў", якім соусам паліваць смажаную качку і г. д. Наогул кулінарныя тэмы — найпапулярнейшыя сярэд галодных вязняў.

Самаабман няшкодны, — але не вельмі прыемны...

Цераз завешаныя дзераўлянымі кашамі вокны зімовы дзень цадзіў мутнае святло, якое чуць-чуць забельвала згушчаны смурод камеры. Хвіліны паўзлі, як спаралізаваная чарапаха або вошы за каўняром. Напаследак недзе агас яшчэ адзін для нас неперажыты дзень. На калідоры загрузталі катлы, і сорах воем чалавек хутка сарваліся з бяролага. Апалонік мутнай цёглай вады, у якой плаваюць кукі мерзлай брукі — вячэра. Хто болей ашчадны, выцягвае з-пад сеника закручаны ў анучку ці хустачку кусок чорнага, як зямля, хлеба, які зашчадзіў з раняга пайка на вячэру, Куцця!

Вячэра прайшла без слова. Углядаючыся ў твары сувязняў, бачу глыбокі цень сумы ва ўпадзінах вачэй, з грудзей вырываецца цяжкі ўздых. Не адзін слязьмі дасаліў нясолены суп...

Пасля вячэры старшыня камеры запрапанаваў:

— А цяпер, сябры, давайце зробім паля-

ванне. Заўсёды на Куццо паны мелі звычай паляваць з нагонкай.

Гэта штодзённая, усімі ўстаноўленая, усіх абавязуючая "паўгадзіна гігіены". Кажны сцягвае з сябе рызаны, імітуючыя бялізну, і пачынаецца паляванне. На недахоп зварыны наракаць не можна, і кажны паляўнічы мае "на раскладзе" шматлікія трафеі.

У камеру ўблягае стражнік з палеркай у руках:

- Хто на літару "ы"?
- На "ы"? Хіба на "і"...
- Усё роўна, хай на "і". Хто?
- Іваніцкі. Інглёт...

Стражнік круціць галавой, напаследак пакрывае нас густым матам і выходзіць. Цераз некалькі хвілін вяртаецца і, паказваючы на мяне:

- Цябе як завуць?
- Кажу сваё прозвішча.
- Дык што ж ты, такі ды гэтакі, не адклікаешся, калі я пытаю?
- Бо ты пытаеш на "ы", а я на "с", а толькі другая літара "ы"...
- Тут табе не акадэмія, дык і без навуковых дысертацыяў! Давай на дапрос!

Да гэтага часу я хадзіў на следства даволі ахвотна. Мой следчы быў чалавек зусім культурны, мажорыў у меру, не біў ніколі ды даваў курыць добрыя папярсы. Здаецца, штодзень бы хадзіў — толькі дзеля гэных папярсоў.

Таму, хуценька нацягнуўшы на плечы вашывую сарочку, я быў гатоў і, паводле рэгуляміну, залажыўшы рукі назад, чакаў ля дзвярэй. На калідоры стражнік перадаў мяне байцу. Той зарэчытаваў мне добра ведаму формулу перададзярогі, якую мы, крыху перакручваючы, травеставалі: "Крок улева — правакацыя, крок управа — агітацыя, крок уперад — буду лічыць пабегам і ўжыву аружжа. Давай уперад!"

Пярвей я быў апытаны ў следчым адзеле турмы, цяпер жа баец загадаў мне ісці за вароты. Тры месяцы не быў я на дварэ, дык цяпер, хапіўшы свежага марознага паветра — упіўся. Сярдзіты мароз кінуўся на мяне, быццам лікі звер. Паветра было, як сярэбраны звон, снег скрыпеў пад нагамі, а гэты скрып будзіў сваё рэха пад глыбокім, набітым зорамі, скляпеннем. На вуліцы не было жывога чалавека, толькі ў дамох вялікія, незакрытаваныя вокны былі поўныя святла, у іх прастакутніках прасоўваліся цені, можа, накрывалі стол на куццо... Вунь там збоку знаёмый дом і ў вакне мітусіцца сцень — можа, Лена...

Улучаем з байцом шпарчэйшы ход, бо мароз, як сабака, скубець за цела. Вось і будынак следчай установы.

Следчы мой сяння не ў настроі. З месца глушыць мяне абшырным лексіконам адборных расейскіх камплімантаў. За мной становіцца нейкі тып, выгляд якога ўзбуджае фізічную пашану: здаравенны дзяціна з даўжэзнымі рукамі, закончанымі кулакамі, кажны з добрую булку хлеба. Свіныя вочкі міргаюць па-свіному абыякава. Лёгка было дадумацца, што з інтэлігентнай хлапец нічога не меў супольнага і не прысутнічаў, каб мяне дапытваць. Яшчэ раз глянуў я на яго кулакі, і мае гадунцы за каўняром захадзілі неспакойна. Папробаваў я падкуліць салодкай усмешкай гзнага гарылу, але твар яго быў быццам у каменнага Сфінкса, толькі вочкі міргалі па-свіному. "Гэта балдавашка

адкоціць мне сяння Куццо. Хіба на бублік сатрэца...". прыйшла мне ў галаву невясёлая думка.

Але не было часу аддавацца медытацыям, бо следчы Максіменка гнуў аднаго мацюка за другім. Наша канверсацыя была вынятковая кароткая: ён быў зашмат цікавы, а я ніяк не мог гэнай цікавасці задаволіць.

Яшчэ ён раз праехаўся ўздоўж і ўпоперак па матушчы-Расеі, што я пакорна выслушаў. Пасля ён зашыпеў:

— Дык не скажаш? Чуў, Іван?!

Пакуль я здолеў дадумацца, што цяпер наступіць, — Іван вухнуў...

Цэлы рой зорак — толькі не Бэтлеемскіх — быццам бы камары мак затаўклі, замітусіўся ў маіх вачох, і я класічным кролем

Пётра Сыч

Хадзіць, памажыце мне мераць хворым тэмпературу і разнісіць лякарствы, а пасля раскажыце мне пра сяннішнюю ноч...

— Так! — сказала яна недзе пасля поўначы. — Гэта было штось чароўнае. Хай нават легенда, міф, але прыгожы, якога другога я не чула. Праметэўскаму да яго далёка...

Золак дня застаў нас яшчэ ў дзяжурцы. Жыццё і моладасць — тут таксама мусілі сказаць сваё слова і жадаць сваіх правоў...

Так у жудасным савецкім лагэры, пад марозным, раззіхацелым палярным зорамі, небам завязалася гарачая, шчырая прыязь, якая мела пераможна прайсці ўсе цяжкія пробы нявольнага жыцця, зрасіць балючай слязой дэкрэт, які прыносіў мне волю, і застацца чароўным успамінам на ўсе часы...

1941. КАЛГАС ПАД САМАРКАНДАМ (УЗБЕКІСТАН)

На каго Гера, на таго і ўсякая халера...

Не памагло нам, што мы з першым сныжком на Варкуце, 28 верасня, з "амністычнымі" дэкрэтамі ў кішані, уцяклі з паўночнай тайгі аж да падножжа Паміра — зіма дагнала нас і там. 20 градусаў марозу ва Узбекістане — нешта не штодзённае. Холад упіваецца ў нашы, скурай абцягнутыя, косці, вострымі клякамі, а лагэрныя ватаваныя рызаны — раздолле вошаў, не ратуюць ад яго зубоў.

Савецкая ўлада адаслала нас з Ташкента на работы ў калгасах: там маем чакаць на прыезд польскай арміі з Тоцкага і Бузулука, якую перакідаюць ва Узбекістан. Узбекі далі нам маленькі хляпчук на памішканне. Некалькі ахапай саломы — цэлае ўмэбляванне. Са сцяны вынялі адну цагліну, каб упусціць крыху святла і паветра.

Пакуль была работа ў полі і мы хадзілі збіраць хлапок ды капаць бульбу, калгас даваў на рыла па 600 грамаў хлеба, бульбы ды крыху заправаў, як солі, цыбулі, лою і іншых. Апрача таго, узбек, у якога хтось працаваў, таксама часамі падкарміваў... Але цяпер, як работы не стала, атрымоўваем толькі 300 грамаў джугары, якую мусім малочу ў жорнах, і з гэтага кажны з нас два разы ў дзень варыць сабе зацірку. Гэта ўсё. Скардзіліся старшыні калгаса, што галадаем, але той адказаў нам савецкай прыказкай ва ўзбекішчым жаргоне: "Ты не работаць, ты мало кушаш"...

Прабавалі ляпіць у праснакі бітае шкло, ды падкідаць козам ці авечкам. Некалькі здохла. Мелі баль, бо ўзбекі дохлага або хворага не ядуць. Але як гэта пачало паўтарацца зачаста — схамянуліся і загразілі нам, што нас аддадуць у НКВД. Упалявалі пару сабак. Цяжка праходзілі цераз глытаўку, але голад не цётка. Зноў паўсталі авантуры, бо ўзбек, бадай, лягчэй сцярапнеў бы, каб яму забілі жонку, чымсьці сабаку ці каня.

Цяпер нас 20 чалавек сядзіць сціснутых у цесным хляпчучку, кішкі гаркаюць, зубы ляскочуць, злосць спаганнем на вошах. Вошы — стыхія! Няведама, скуль пльывуць, як паводка — амаль заліваюць.

Я хаджу малываць узбекам партрэты, за што яны плацяць емінай. Некаторыя плятуць нашы беларускія кошыкі — таксама за праснакі. Гэтак маем змогу ўтрымоўваць некалькі слабых і хворых.

Паміж нас, жыхароў узбецкага хлява, недалёка ад гроба Тамерлана — цэлая мазаіка тыпаў, шырокі маштаб класаў і сацыяльных паходжанняў: быўшыя абшарнікі, афіцэры, паліцьянты, урадоўцы, прафесары. Але найбольш сляян — на шчасце, бо гэта найбольш спрытны, зарадны і вытрымалы элемент. Узбекі аж цмокаюць з захаплення, бачачы беларускага дзядзку пры рабоце: слякера ці чэжмен, молат ці каса — змяняецца ў прыручэнні першы раз, увесь калгас сышоўся дзівіцца, як на цуд. Цяпер заказаў — хоць разарвіся, толькі лавы не халае.

Нягледзячы на розніцу паходжанняў, сярод нас няма антаганізмаў ні ненавісці. Савецкі бізун — ідэальны штрыхулец, зраўняў усіх. Панская вош ссала мужыка, мужыцкая даіла пана, а цераз вошаў кроў мяшалася...

На куццо я скончыў малываць узбеку партрэт яго сына, каторы цяпер на вайне. Да двух медалёў, якія былі на фатаграфіі, я з лёгкай рукі, ад сябе, дамалаваў яшчэ прысьлі. Убачыўшы такога героя, старыя аж прысьлі з захаплення. Абдзялілі мяне праснакамі, лоем, кішмішам, што ледзь дамоў давалак. Была багатая куцця, чуць не баль. У лоі смажылі праснакі, замест агіднай заціркі з джугары, варылі кампот з сушанага уруку і кішмішу. Рыгор, дзядзка з-пад Баранавіч, добра прадаў кошыкі і нават прынесі кубак мёду. Адразу пайшоў да хворага Б., калісь собніка трох маёнткаў, і адліў яму палавіну нектару, кажучы лагодна:

(Працяг на стар. 14)

— Вы не можаце ўпадаць у дэпрэсію.

КАЛЯДЫ НА ЧУЖЫНЕ

КАЛІСЬЦІ І НАШ БОГ ПРАСПІЦЦА

Стары, сівы, паклічаны сабака, кулягаючы на ўсе чатыры лапы і не маючы нават сіл памахаць на развітанне аблезлым хвостом, адлаўзае, нарэшце, убок, саступаючы месца ў няспынным карагодзе нябесных сімвалаў шчасліваму парсючку, які з цягам часу абядае адгадавацца ў ладнага чорнага кабана. Год 1994-ы канчаецца, і рос-воль падымаюць тэлепрамовы нашага прэзідэнта мы ўздзімаем келіх шампанскага, вітаючы год новы, 1995-ы.

Аднак па спракавечнай завяздэньці перш, чым глянуць наперад, варта азірнуцца. Якім быў год, што мы пражылі? Якія пакінуў ён сляды ў душах і ў гісторыі? Што прынес і што адабраў? Што абяцаў і ў чым расчараваў?

Прасцей за ўсё было б, карыстаючыся шырокай вядомасцю ўсходніх календароў, сказаць: жніццё ў год Сабакі было сабакае, і нічога не паказвае на тое, што ў год Кабана (Свініні) яно не будзе свінным.

Прасцей, але ці аб'ектыўна? Так, сапраўды, паліткі Сабака нам яўна не прынес. Заробкі, якія ў снежні 1993-га ў сярэднім складалі сорак долараў, скаціліся да пятнаццаці-дваццаці. Цэны растуць не штокартальна і не штомесячна, а літаральна штодзённа. Приватызация з хуткасцю чарапахі ажыццяўляецца па нейкіх афіцыйных законах, абмінаючы адзіны закон — закон чалавечай логікі. Эканамічныя рэформы і не пахне, затое расце наша залыжанасць Расіі за энерганосбіты пад паказкі пра эканамічныя саюзны ды калектыўныя баспекі. Адраджэнне застаецца ідэяй апантаных, а народ тым часам так і не знайшоў прыдатнай замены рэлігіі марксізму ў сваёй свядомасці. Беларуская мова па-ранейшаму спрабуе давесці, што яна не горшая за іншыя і нават дзяржаўная, але дзяржаўныя мужы аніяк не жадаюць усвядоміць сваёй перад ёй адказнасці.

Сумна? Вельмі сумна! Але было б невыносна сумна, калі б не вы, дарагія чытачы! "Газету вашу чытаю ўжо некалькі гадоў. За апошні час яна стала амаль перадавой у падтрымку беларускага нацыянальнага, культурнага і эканамічнага адраджэння" (К. Акула, Таронта).

"На першай старонцы "ЛІМа" напісана, што гэта газета творчай інтэлігенцыі Беларусі. Можна было б напісаць, што гэта газета і тых, хто хоча звацца беларусам, хто жадае стаць культурным чалавекам. Бо гэта вельмі культурная і вельмі карысная газета" (Р. Лявонцёў, Чэлябінск).

"З вялікім задавальненнем і цікавасцю чытаю любімую газету "ЛІМ" (С. Данілыч, Мінск).

Гэта — допісы апошніх дзён. Ці варта тлумачыць, што кожны такі ліст, кожнае такое слова — бальзам на душу журналіста, крылы для палёту, штуршок да пошуку, найлепшая ўзнагарода. Дзякуй вам!

Мы ганарымся сваім чытачом. Такога чытача, як у "ЛІМа", не мае, пэўна, ні адна газета ў краіне. Паўтары тысячы допісаў прынеслі паштавікі на лімаўскі адрас за гэты год. Вазьміце наш тыраж і падзяліце на гэтую лічбу: кожны сёмы наш чытач знайшоў час і магчымасць непасрэдна паўдзельнічаць у стварэнні "ЛІМа". Бо не толькі верш, артыкул, рэцэнзія, нарыс ці нататка становяцца цаглянымі ў падмурку нумара, які рыхтуецца да выхаду ў свет, але і вашы заўвагі, парады, проста цёплыя словы, якія ствараюць нам настрой, зараджаюць энергіяй, дадаюць натхнення і... як той казаў, "за работу, товарищи!"

Такая актыўнасць нашых чытачоў сведчыць пра многае — і пра ўзровень нашых карэспандэнтаў, і пра тую аднасць, непарыўную сувязь, якая ўнікае між намі, лімаўцамі, і вамі, таксама, па сутнасці, лімаўцамі. Мы — аднадуша. Мы разам робім агульную справу.

А талакой, яшчэ прадкі зразумелі, працаваць лягчэй. І лягчэй дабіцца выніку, дасягнуць поспеху. Разам, грамадой, мы дойдзем да Беларусі.

А наконт чорных кабаноў... Ёсць такая прымаўка: "Бог не папусціць, свіння не з'есць". Іншы раз здаецца, што Творца адварнуўся ад нашай зямлі. Аднак мы — ёсць, і мы — разам. А значыць, як у другой прымаўцы кажуць, "Калісьці і наш Бог праспіцца".

І тады свінні нічога не здолеюць зрабіць ні з намі, ні з нашай краінай...
Марыя ГЛЕВІЧ,
рэдактар аддзела пісьмаў і грамадскай думкі

(Пачатак на стар. 13)

— Еш, панок, можа, калісь, як буду ісці цераз твае лугі, ты мне палкай адудзьячышся...

— Думаю, — сказаў я, — што калі Бог дазволіць нам вярнуцца дамоў, будзеце жыць па-братэрску і вашы антаганізмы застануцца тут з вашывымі фуфайкамі. Нашы непраходныя Рубіконы сацыяльных розніцаў цяпер вошы перапаўзлі...

— Дай Божа! — згадзіўся без пераканання Рыгор. — Але не ведаю, не ведаю...

Пан, збянтэжаны, маўчаў...
— Ну, браточкі, — дадаў Рыгор — пры гэтым Святым Вечары пажадаем сабе, каб Бог змілаваўся над намі, — ды калянуў нас і мы выкаціліся з гэтага раю ў якоесь капіталістычнае пекла...

Мароз шчэрыў зубы на дварэ.
Паводле савецкай прэсы, пад Масквой замярзала нямецкая армія. Мы ж не ведалі: цешыцца з гэтага ці сумаваць...

1942. ІРАКСКАЯ ПУСТЫНЯ ПАД КАНАКІНАМ

Як вокам сягнуць — палавая пустыня і палавое неба, так што цяжка разрозніць, дзе канчаецца адно, а пачынаецца другое. Уся пустыня пакрытая палаткамі, паміж якімі ўдзень валочыцца нуда, ноччу выпоць шакалы, ну і часценька свярдзёлкі гамсінаў верцяць дзіркі ў неба. Не раз можна бачыць дзесяткі слупоў пяску, якія, прабягаючы цераз пустыню, зносяць і комкаюць усё, што ім трапляецца па дарозе, пакуль вецер не пакрышыць іх на туманы дробненькага пылу, які праціскаецца ўсюды. Нездарма ў Курдыстане ёсць няпісанае права, што калі гамсін дзімець безупынна пяць дзён, а курд зарэжа сваю жонку — не адказвае за свой праступак. Гэта нешта жуткае, што рвець не толькі ліны палатак, але й нервы.

Добры Бог злітаваўся над намі і вывеў нас з савецкага раю ў Бабілонскую пустыню. У Каспійскай порце Паглеві засталася стыхія вошаў, голаду і страху. Як у калейдаскопе замігцелі чужоўныя ў сваёй дзікасці перскія горы, блакітны Тэгеран, а цяпер ужо месяцамі трывае спракудлівае стыхія пустынной нуды. Легендарны Усход, аб якім мроілася, начытаўшыся казак Шэхэрэзады, прынес расчараванне. Казкавы Багдад — бруд, смурод і беднота. Праўда, недзе за высокімі мурамі існуе роскаш і сунега зацішных гарэмаў, але туды гяўрам няма ўваходу. Ды і ў Багдад рэдка ёсць нагода паехаць. На штодзень астаюцца шакалы, скарапіёны, фалангі, чорныя ўдавы, гадзіны, гамсіны ды міражы (фатамарганы або "фатаміграны") — міражы зроку і летуценняў...

Усё ж нешта добрыя Кон даў нам пацеху. Гэта — арак. Хаця прыскам смаліць глытаўку, адылі, сцёбнушы тройчы, чалавек ажыўляецца і, у залежнасці ад тэмпературы, выяўляе гэтае ажыўленне: адныя аглявушацца да крыві, іншыя ўзварушаюцца да слёз.

На Куццо палаткі прыбралі пальмавымі лапкамі. Далёка ім да нашых свежых, ядрных, пахучых ялінак!

Ежы — хоць расперажыся, араку — хоць заліся!

Камандзіры абходзяць палаткі звязу. Сяплюцца ўрачыстыя, баявыя прамовы, што паб'ём, пераможам, дойдзем, пройдзем... Жаўнеры, збуджаныя гэтай рыторыкай, чакаюць, калі афіцэры пойдучь у свае палаткі і можна будзе распачаць штурм на арак. Урэшце пачалася агульная папайка, крыху калідуная з дэмакратыяй, але згодная з вайсковай дысцыплінай: афіцэры асобна п'юць віскі і джын, жаўнеры ў сваім гэце хльшчучь арак.

Да мяне звярнуўся стары падафіцэр — шэф:

— Калі ласка, пойдзем да мяне ў палатку. Я зрабіў нашу праўдзівую беларускую куццо, з макама. І шчупачка таксама прыпёк...

Слёзы мяшаліся з добрым віном, радасць волі — з сумам і турботамі аб тых, што асталіся там, за Каспійскім морам...

З палатак пачалі вырывацца песні. Спачатку калядныя і даволі стройныя, калі ж скончыўся запас калядак, спевакі перайшлі на патрыятычны рэпертуар, які змяніўся ў дрындушкі. Паволі, у меру даліванага араку, спеў пераходзіў у выццё, якому заўторылі шакалы. Да іх далучыліся галодныя сабакі з недалёкай курдыскай вёскі.

Далёка за поўнач па пустыні разлягалася нястройнае выццё людзей і звяроў, якое адбівалася ад нізкага, валавянага скляпення неба.

1943. БЭТЛЕЕМ, БАЗЫЛІКА НАРАДЖЭННЯ

Дык гэта тут!.. Дзесяткі пар дзіўна мокрых вачэй уліплі ў сярэбраную зорку і ўбогія яслі ля яе ў падзямеллі Базылікі. Узварушэнне сціскае горла. Гэта тут — 1943 гады таму нарадзіўся Той, Кому не знайшлося месца ні ў хаце, ні ў карчме, ні ў сэрцах людзей... Найвышэйшы Маестат сышоў найніжэй, бо аж у пастырскі хлэй, каб на зямлю прынесці супакой і валадарства Божае...

Тут так ціха, што чуецца біццё сэрцаў. А недзе там, далёка, над светам шалее бура вайны, мільёны людзей гінуць у лагерах, казэтах, крэматорыях, у пунях жывоцём гарачы падпаляныя старыя, жанчыны, дзеці... У імя чаго?

Як цяжка слабым людскім розумам зразумець глыбіню Божай мудрасці і справядлівасці!..

Базыліка Нараджэння знаходзіцца ў руках праваслаўных манахаў, якія пры ўваходзе бяруць даволі салонную аплату за ўступ ад кажнага паломніка. Каб не абражаць рэлігійных пачуццяў розных веравызнанняў, у капліцы Нараджэння забаронена спяваць калядныя песні, за выняткам... польскіх. Гэтая дзіўная традыцыя бярэ свой пачатак ад 1885 года, калі адна група польскіх паломнікаў, цераз недагледжана адміністрацыі не папярэджаная ад забароне, заспявала калядныя песні. Так паўстаў прэзэдэнт, які стаўся правам. Разумеюцца, паліякі не абняхайваюць выкарыстоўваць гэтае права.

Не ведаю, як слявалі Наванароджанаму пастушкі, калі за зоркай Бэтлэемскай прыбеглі ў стайню, але нашыя калядкі маглі толькі Дзіцятка спужаць, бо ўсе галёкалі з такім энтузіязмам, што аж, здавалася, святыня дрыжэла, а перапалоханыя манахі збегліся ў падзямелле. У дадатак у цеснай капліцы даволі непрыемна панесла перагарам араку: не адзін ваяка на вярчэрні ў Ерусаліме або па дарозе ў Бэтлэем заглянуў глыбей у пляшку, каб гадней ушанаваць святое месца. Аднак цяпер усё глыбока ўзварушаныя, калі кажны падае на калені і цялеу сярэбраную зорку перад ясламі.

Ужо на двары Эдзя Пракаповіч, да якога ніякімі спосабамі не прышчэплівалася вайсковая дысцыпліна, пацягнуў мяне канфідэнцыяльна за рукаў:

— Не мог гэта маленькі Ісус нарадзіцца ў нас, на Беларусі? Мы — народ лагодны, Яго б дастойна ўшанавалі і не ўкрыжывалі б, як гэныя нехрысці...

— Дык хоць сянна аддай Яму належную пашану і не ўпіся. З кішэні Эдзявага плашча цікава вытыркнула галоўку бутэлька.

— Як бы гэта выглядала, каб я, шавец, з шавецкай сям'і, не выпіў у такі ўрачысты вечар? Гэта была б Боская абраза!..

Як можна было дыскупаваць з гэнай шавецкай філасофіяй?

— Спадар лейтэнант, а нашто там, у капліцы Нараджэння, тырчыць узброены жырдоўскі паліцыянт ды яшчэ ў шапцы?

— Ён пільнуе, каб хтось не ўкраў зоркі зпад ясляў або каб манахі розных веравызнанняў не біліся між сабой, што пярвей часта здаралася.

— І то ў такім святым месцы! О, злыдні! Ды й наагул, яны тут і з святасцяў зрабілі кірмаш! — абуралася жаўнер.

— Браткі! — крыкнуў нехта баявейшы. — Давайце пойдзем ды выцягнем за вушы вон гэтага паліцыянта ад Ісусава ясляў!

Ахвотнікаў пабіцца за веру знайшлося шмат. Каб ратаваць сітуацыю, я мусіў даць востры загад маршываць да вазоў.

Цёмная, душная ноч нависла над Ерусалімам. Ужо далёка па поўначы выходжу на балкон гатэля. У Ерусаліме абавязвае "блакаўт" і ўва ўсім горадзе ані святла, але на яснымейшым фоне неба справа чарнее вежа Давіда, насупраць жа высіцца Галгофа. Далей налева, над далінай Юзафата, узносіцца Гара Распусты, дзе калісьці стаў палац 300 жонак і наложніцаў Саламона і алтар Баалы. Пада мной спіць стары Ерусалім. Там, між беднымі, лепленымі з гліны хаткамі ўеца Крыжовая Дарога.

Растрэсеныя нервы не хочуць спакоіцца. На чорным небе ночы фантазія рысуе вобразы мінулага: выразна чую, як натоўп вые: "Вараву! Вараву!", а Пілат усцяж мяе рукі і збуджаным голасам кажа: Ессе Номо! Лагодны голас Вучыцеля глушыць выццё натоўпа.

ўпу. Набожны спеў крыжаносцаў мяшаецца з крыкам забітых імі жанчын і дзяцей. Над Галгофай з'явілася рыцарская постаць Годфрыда да Буёна і распылася ў пустцы...

Pater, dimittit illis...

Было мне сумна і жутка...

Далёка, за Маабскімі горамаі, на небе разлівалася аблезлыя фарбы зары. Са стромкага мінарэта, быццам ракета, сарваўся зычны голас муэдзіна, заклікаючы славіць Алаха. Ерусалім будзіўся, штодзённае жыццё выбягала з муравейніка. І я выбягаю з гатэлю. Так хочацца мне прайсціся вузкай "Via Dolorosa" — насустрач Чалавеку з крыжам...

У садзе Гэфсімані — бальзам супакою. Шэрыя, старэнкыя аліўкі, якія, паводле сказу, памятаюць Хрыста, быццам бы абмёрлі — не скрануць галінкамі. Паміж імі сівенкі францішканін чучь рушыцца, паліваючы грады.

Перада мной маленькая даліна Юзафата, далей Залатыя Вароты Старога Ерусаліма. Усё тут: кажнае дрэва і камень былі сведкамі найвышэйшае хвалы і найніжэйшага паніжэння Хрыста, і усё, здаецца, ад гэтым памятае.

Усё — за выняткам людзей...

1944. НА ФРОНЦЕ Ў ІТАЛІІ

Стыхійны град волава загнаў нас у хату заможнага Італьянскага кантадзіна. Тыповы ў Італіі дом селяніна: на нізе свіран, пуця і хлэй, на паверху памяшканні. Цяпер палавана страхі і паверху разбітыя артылерыйскімі гранатамі, ля хаты відаць некалькі ям, вырваных лятунскімі бомбамаі. Хатка не мела ніякага стратэгічнага значэння і бачна, што ангельскі лятак выпаражніўся над ёй проста дзеля жарту, каб напукаць беднага кантадзіна і ягоных бамбінаў. Яшчэ калі мы падыходзілі да хаты, было чутна рыканне кароў, калі ж ускочылі ў дом і каровы пачулі людзей — рыканне падроілася і сталася бязупынным.

Язэп, саракапяцігадовы дзядзька з Глыбочыны, гаспадар ад дзесяткаў пакаленняў, узлез да мяне на паверх, скуль я аглядаў ваколліцу:

— Дазвольце мне дагледзець каровак. Гаспадары паўцякалі, і бедная жывёлінка ўжо некалькі дзён мучыцца.

Атрымаўшы дазвол, дзядзька шпарка ўзяўся за гаспадарку, і мне знізу чуліся яго бойкія загады:

— Васіль, ускубі сена. Пане Савіцкі, прынясі пару ахалкаў саломы. О, паршывы пасташутнікі! Так бедную жывёлу абняхай!

Расставіўшы забяспечанні, я заглянуў у хлэй: у паасобных загарадкаў тузаліся прывязаныя тры палавыя каровы і дзве цялушкі. Ля іх увіхаўся увесь звяз: адны насілі сена, другія падцілалі свежую салому, хтось прывалок вядро пшаніцы. Падцілкі ўспакоіліся, але каровы тузаліся далей.

Язэп недзе пабег і вярнуўся, несучы тры вядры.

— Выдаіць іх, браткі, трэба. Хто ўмее даіць кароў?

Знайшліся і такія спецыялісты, але ў гэтай аперацыі прыняў удзел увесь звяз, бо калі адны далі, іншыя казчылі кароў за вушамі, іншыя дзяржалі хвасты, каб не сцябалі дояк.

На гэту акцыю ўлез заступнік камандзіра дывізіі. Я скочыў рапартаваць аб сітуацыі, але гэны стары ваяка мяжка ўсімхнуўся, загледзеўшыся на мітусню жаўнераў каля жывёлы. Праўда, пасля, адазваўшы мяне ўбок, бурчэў, што звяз, замест ляжачы на агнявых становішчах, доіць кароў, аднак яшчэ раз вярнуўся ў хлэй і сам паглядзіў па шыі адну з іх. Перад адыходам паведаміў нам, што наступленне затрымоўваецца на гэтай лініі, і мы можам тут на пару дзён загаспадарыцца. Гэта вестка выклікала шчырую радасць.

— Хлопцы! — сказаў палкоўнік, далей казчычы кароў за вушамі. — Заўтра распачынаюцца калядныя святы, таму, пры нагодзе, што вас бачу, ужо сянна жадаю вам, каб Бог дазволіў да наступных Калядаў вярнуцца цэлымі і здаровымі дамоў, да вашых...

Бадзёры адказ зашумеў у хлове. Мы тут жа вішавалі камандзіра з нагоды атрымання генеральскага рангі. Як бы на запырчанне нашага добрага настрою, ля сцяны з трэскам разарвалася серыя небельвэрфараў, аж параненая хатка парушылася неспакойна.

Адыходзячы, камандзір сказаў жартаўліва:

— Ну, пільнуйце вашай гаспадаркі, ды гэтай жывёле крыўды не зрабіце. Тым больш, што, чую, і куры пад страхой ёсць. За цэласць вы адказны — звярнуўся да шэфа.

— Калі б было небяспечна, перавесці кароў на тылы, на хутар пад гарой.

Развітаючыся са мной, генерал сказаў: — На наступны год вярнуцца дамоў... Як гэта гучыць дзіўна і...

— І не рэальна... — дакончыў я.

— Ну, трымайся!

Паціснуў мне руку і пачаў сыходзіць з крутога абрыву ў вузкую даліну між гор. Адышоўшы некалькі крокаў, адварнуўся і снуў:

— А людзей ашчаджай...

Я разглянуўся: навокал расцілалася прыгожа зімовая панарама. Заду высіліся Апеніны, пераход якіх каштаваў нам столькі поту і крыві. Спераду горы тэрасамі ўзгоркаў ападалі і пераходзілі ў даліну, якая цягнулася далёка на поўнач. Дзесь там за лінійяй кругагляду Балон'я — мэта цяперашняй кампаніі. Паўкіламетра перада мной, у даліне над рэчкай Сэн'ё — мястэчка Рыюлё дзі Бан'ё. Там сядзяць немцы.

Нічым не спыненая, крылатая думка паляцела цераз нямецкія пазіцыі на паўночны ўсход — дамоў... Італьянскія ўзгоркі здаваліся няяка дзіўна падобныя да нашых беларускіх. Напружаныя болей нервы абвілі, воля змянілася дэпрэсіяй. У мутнай перспектыве агульнай сітуацыі на свеце, як зрок у гэтым чужым даляглядзе, губляліся сэнс ахвар і высілкі для гэтай чужой вайны. Астаткам сілы волі я сабраўся і павалокся да свайго звязу.

Там жаўнераў мучылі іншыя цяжкія праблемы: як і ўсё, гаспадарка давала шмат клопатаў, бо хача кароў накармілі і выдаілі, яшчэ трэба было напайці, а ў цэлым будынку ані кубка вады. Праўда, ля дому была студня з калаўротам, але да яе метраў дваццаць і зусім як на далані бачна немцам з мястэчка.

Язеп не мог супакоіцца: "Бедная жывёліна мучаецца, ды й генерал загадаў даглядаць". Урэшце звяртаецца да мяне:

— Дазвольце папробаваць...

— Пакінь, яшчэ галавой наложаш. Неўзабаве сцягне, тады нешта прыдумаем.

Але толькі я адышоўся ў другі канец

дому, як затрашчэў нямецкі шпандаў, пасля забразгалі вёдры і ў хлыве грукнулі дзверы. Я ўскочыў у хлыву, а там Язеп з Савіцкім, засопшыся, абтрасаюцца ад снегу.

— Што, папробвалі?

— О, гады печаныя! — адказаў Язеп, падмацоўваючы праклён нецэнзуральнымі эпітэтамі ў расейскай версіі.

Палажэнне камплектавалася, бо каровы, убачыўшы вёдры, рваліся з ланцугоў, а жаўнеры сушылі галовы, як іх ратаваць. Да агульнай рады далучыліся ангельскія абсэрватары артылерыі, якія пасля нас прывалалі сюды свае тэлефоны, ларнеты ды іншае прычыналле. Яны таксама зацікавіліся праблемай і пачалі кратаць думніцамі. Раптам адзін малады падафіцэр крыкнуў: "Бойс, ай ноў, ай гэв э гут айдзія!" і пачаў выкладаць свой план. Хадзіла аб тое, што трэба скіраваць навалу палка артылерыі на нямецкія агнявыя становішчы, а ў часе гэтага ён скочыць з іншымі выцягнуць вады. Ангельскія любяць азарт, а яшчэ больш заклады. З месца пачалі закладацца: "ай бэч ю!", "ай донт тынк соў". Справа дайшла да іх капітана, які, крэху падумаўшы, буркнуў: "ол райт". Я паказаў яму месцы, скульп бачыў агонь нямецкіх шпандаваў, і ён пачаў прыстрэльвацца. Калі ж агонь быў на мэце, капітан даў знак быць гатовым. Цераз некалькі хвілін цэлая бура жалеза праляцела над намі і ўрэзалася ў нямецкія пазіцыі, за ёй другая, трэцяя. Як толькі першыя гранаты разарваліся, ангелец і двое нашых скочылі да студні.

Але, хача навала артылерыі прыціснула і асляпіла нямецкія кулямёты, з-за ўзгоркаў з вышчём мільёна чарцей вырвалася серыя небельвэрфараў. За першай пайшлі наступныя. Пекла закіпела ля хаты, і наша экспедыцыя ледзь з духам ускачыла ў хлыву. З чатырох вёдр усё ж два былі поўныя. Ды што гэты было на пяць кароў?

Тут з помаччу прыйшоў малы Паўлючок, мой абсэрватар. Як абсэрватар у полі, быў ён слабым, затое ў вышукванні алкаголю ў паграбах — геніяльны. Дык і цяпер, халіўшы два парожня вёдры, пабег недзе і цераз некалькі хвілін вярнуўся з поўнымі вёдрамі віна.

— У пограбе ёсць вялізныя тры бочкі. Гэта зусім маладое, слабенькае, можна паіць нават дзіця ў калысцы — не пашкодзіць...

Памыліўся, аднак, бо пашкодзіла: каровы ўпіліся і былі новыя прычыны да непакою.

У будучыні Язеп знайшоў выхад: як цямнела, раскладаў за ўзгоркам агенчык і тапіў снег, а пасля паіў кароў. Гаспадарцы ён аддаўся ўсёй душой. Выходзячы на становішчы, даваў камусь загад, як і што мае зрабіць. Калі хтось, несучы сена, растрас жменьку на калідоры, Язеп, збіраючы, бурчэў: "З цябе гаспадар, як... Дар Божы марнуеш"...

Назаўтра была Куцця. Шэрае неба нізка навісла над зямлёй і сеепа снегам. Рэдкі артылерыйскі агонь час ад часу раздзіраў зімовую вушчю. Апаўдні прыляцелі ангельскія самалёты і, няведама пашто, разбурылі некалькі бедных хатак на нямецкім баку.

Пад вечар, быццам на якісьці магічны загад, на ўсім фронце залягла цішыня. Позна прывезлі нам вчэрэ: кацёл змерзлай бульбы і бляшанку рому. Мул, які нёс біф, скаціўся ў протхлю. Ніхто не ўзяўся ні за ежу, ні за водку. Вольныя ад службы жаўнеры сядзелі ў хлыве і шэптам гутарылі, або лепш — мролі. Я выйшаў абысці лініі забяспечанню. Было ціха, аж звінела ў вушах. Раптам пачуўся стрэл небельвэрфара.

"Во гады! — падумаў я, прысядаючы ў роў. — Гэтакага свята не ўшануюць!"

Але заместа разарвацца з трэскам, гранаты шпокнулі, быццам хтось адчыніў бутэльку шампанскага: прапагандовыя ўлеткі. Немцы жадалі нам вясёлых святаў, але радзілі пераходзіць да іх.

Раптам я затрымаўся, не верачы вушам. У мястэчку немец пёў "Stille Nacht...". Малады, мяккі барытон дрыжэў сентыментальнай журбой. Можна, па каляровым Ціролі ці чароўным Райнляндзе...

Я стаў ачараваны. Здавалася, што гэта пяе нехта блізка, свой, што нічога не першкаджае пайсці паціснуць яму руку і разысціся ў імя Таго, што радзіўся сяння, каб на свеце ўладалі любоў і супакой...

ПАМЯЦІ ІГАРА ДЗЯДКОВА

Беларуская культура, беларускае краснае пісьменства страціла свайго сябра. Нас пакінуў Ігар Аляксандравіч Дзядкоў — выдатны рускі крытык, мысліцель, грамадскі дзеяч.

Усе, хто цікавіўся літаратурным працэсам, не маглі не звярнуць увагі на Ягонныя артыкулы, рэцэнзіі, кнігі. Узгадаваны на традыцыях класічнай рускай літаратуры, ён падыходзіў да творчасці сваіх равеснікаў, старэйшых і малодшых калег па цэху з высокімі меркамі праўдзівасці, гуманізму. Ён сам быў надзелены талентам пісьменніка: Ягонныя артыкулы і рэцэнзіі чытаюцца як мастацкая літаратура. Ягоны талент, эстэтычную і грамадзянскую пазіцыю заўважыў і вітаў вялікі паэт і праўдальбец Аляксандр Трыфа-

навіч Твардоўскі. Ігар Аляксандравіч стаў аўтарам таго, "твардоўскага" "Новога міра".

Ён быў у ліку тых, хто пасля смерці Сталіна спадзяваўся на ўсталёванне ў савецкім грамадстве павагі да годнасці і правоў чалавека, чым выклікаў нянавісць уладаў. Трыццаць гадоў ён жыў у Кастрэме — у ганаровай ссыльцы, але не пайшоў на кампраміс з сумленнем, не стаў песняром брэжнеўска-андропаўскай рэакцыі.

Ён, чые карані на Смаленшчыне, выяўляў асабліва цікавае да беларускай літаратуры, беларускай гісторыі. Не толькі генетычная памяць, але і вернасць каштоўнасцям тае літаратуры, якая дала свету "Хаджы Мурата" і "Пасля балю", прывяла Яго да ўсведамлення, што Расія мае маральную віну перад

Беларуссю. У дні распаду СССР ён разумеў і падзяляў нашу радасць з прычыны набывання незалежнасці. Ён быў духоўна родны Алесю Адамовічу, Васілю Быкаву ды іншым нашым пісьменнікам, якія на першае месца ў літаратуры паставілі Праўду, Харашто, Гуманізм. У Яго была шырокая пераліска з беларускімі сябрамі. Творы нашых пісьменнікаў ён чытаў на мове арыгінала, а творчасці нашых літаратараў прысвяціў не адну старонку.

Нама Ігара Аляксандравіча Дзядкова, але з намі засталіся Ягонныя кнігі, у Ягонных беларускіх сяброў засталіся лісты, якія, трэба спадзявацца, будуць надрукаваныя. Напісанае ім — застаецца. Застаецца ўдзячная памяць.

Анатоль СІДАРЭВІЧ

"ЗОРКА ЎСПАМІНАЎ, ЗОРКА НАТХНЕННЯ..."

(Пачатак на стар. 11)

азарыць сваімі музычнымі адкрыццямі, сваім энтузіязмам і заўтрашніх вучняў, і слухачоў.

А цяперашнія слухачы ўдзячна прымалі такія розныя дары високага творчага духу. Які ж артыстычны, лёгкі, "рэгтаймавы" почырк Ф. Міладоўскага ў фартэпійных кантрадансах — ці гэта "вінаваты" артыстызм п'яністкі К. Кузьменкі? Ах, якая пранікнёнасць вакальнага радка ў рамансах Ф. Міладоўскага на словы Я. Прусіноўскага (пераклад У. Мархеля) — асабліва востры тут: "Зорка ўспамінаў, зорка натхнення..." Ці гэта трапятлівы тэнор Р. Палішчук вымушае стаць дыханне? Ну, проста чарнабаеўскі гумар выдае "п'янаватая мазурка" пад назваю "Песня старога гулякі" Ф. Міладоўскага! Ці мо гэта іграе магутны камедыйны талент В. Скоробагатава?..

Музыка Ю. Крашэўскага, С. Манюшкі, А. Абрамовіча, А. Концага, Ц. Коі, М. Шыманоўскай, цэлага сямейства Ельскіх і нават В. Дуніна-Марцінкевіча — якія адмысловыя культурныя ды чалавечыя повязі выявіліся праз канцэртныя праграмы фестывалю! Колькі карыснай інфармацыі для роздуму, якое "кі-

раўніцтва да дзеяння" выканаўцам, гісторыкам, культурологам, педагогам-музыкантам...

І ўжо, канечне, цэлай дысертацыі вартая прэм'ера, якая вяччала сёлетні фестываль. Заклучны канцэрт праходзіў у Вялікай зале сталічнай філармоніі. Усё было ў лепшых акадэмічных традыцыях: спачатку выступленне саліста з сімфанічным аркестрам, потым — прэм'ера манументальнага музычнага палатна.

Такім чынам, колькі слоў пра "спачатку". Наш званы скрыпач Л. Гарэлкі з узаўненасцю майстра прадставіў новую рэдакцыю твораў М. Ельскага: Другі скрыпачны канцэрт (аркестравая рэдакцыя А. Мдзівані, рэдакцыю скрыпачнай партыі ажыццявіў сам саліст), "Танец духаў" і "Танец смерці". Сімфанічны аркестр пад кіраўніцтвам маладога дырыжора М. Сінкевіча пачуваўся ў падпарадкаваным становішчы, што навяло некаторых слухачоў на песімістычныя думкі ў прадчуванні прэм'еры, але...

Але дырыжор удалося сканцэнтравана, захапіў аркестр сваім выканаўчым намерам — і прэм'ера прайшла досыць годна. Гэта была музыка В. Казлоўскага да трагедыі У. Озерава "Фінгал" (адаптацыю музычнага

тэксту зрабіў Л. Смялюкоўскі). Яркая партытура, насычаная прыгожымі сола духавых, інструментальнымі дыялогамі, пругкімі маршавымі рытмамі, харавымі эпізодамі, у якіх асабліва вызначылася мужчынская група шырмашкаўскай капэлы, і маналогамі салістаў (П. Елісеева, Р. Палішчук), — партытура як "гукавая матэрыя" ўразіла слых. Але ён, слых, застаўся незадаволены і нават раздражнёны з-за таго, што амаль не ўлавіў, як цяпер кажуць, вербальнага зместу твора. Даляталі асобныя словы, прамоўленыя ў дошыць дзіўным, нейкім "дапушкінскім" стылі. Мо вярта было перакласці не толькі польскамоўныя тэксты, а і гэты? Ці хача б зрабіць для праграмы кароткі змест таго, пра што гэтак страсна, ну, амаль у духу грэцкай трагедыі, п'ялі героі "Фінгала"?

Аднак я спадзяюся, што прэм'ерай выкананне гэтай незвычайнай для беларускага рамантызму партытуры не абмяжуецца. Ёсць нямала спосабаў прадоўжыць яе жыццё, наблізіць да сучаснага слухача — з дапамогай тэатралізацыі, аўдыёсродкаў...

Фестывальнае падарожжа ў мінулае стагоддзе скончылася, жыццё "музычных успамінаў" такога блізкага ад нас часу толькі пачынаецца. Інакш і не павіна быць. Інакш — дарослыя нашы сучаснікі дый тыя, хто гадуецца з імі побач, з часам зробіцца старымі, але — не сталымі людзьмі свайго зямлі, так і не ўведаўшы толкам, як жыла яна да нас, якія зоркі ёй свяцілі.

С. БЕРАСЦЕНЬ

Фота В. СТРАЛКОўСКАГА

Заснавальнікі:
Саюз пісьменнікаў Беларусі
і Міністэрства культуры
і друку Рэспублікі Беларусь

Выходзіць з 1932 года

Газету рэдагавалі

Х.Дунец	(1932-35)
І.Гурскі	(1935-41)
А.Куляшоў	(1945-46)
М.Горцаў	(1947-49)
П.Кавалёў	(1949-50)
В.Вітка	(1951-57)
М.Ткачоў	(1957-59)
Я.Шарахоўскі	(1959-61)
Н.Пашкевіч	(1961-69)
Л.Прокша	(1969-72)
Х.Жычка	(1972-76)
А.Асіпенка	(1976-80)
А.Жук	(1980-86)
А.Вярцінскі	(1986-90)

Галоўны рэдактар

Мікола ГІЛЬ

РЭДАКЦЫЙНАЯ РАДА:

Святлана БЕРАСЦЕНЬ

Андрэй ГАНЧАРОЎ

першы намеснік

галоўнага рэдактара

Міхась ЗАМСКІ

Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ

Барыс ПЯТРОВІЧ

намеснік

галоўнага рэдактара

Юрась СВІРКА

АДРАС РЭДАКЦЫІ:

220600, ГСП, Мінск,

вул. Захарава, 19

ТЭЛЕФОНЫ:

прыёмная рэдакцыі

332-461

намеснікі галоўнага рэдактара

332-525, 331-985

аддзель:

публіцыстыкі 332-525

пісьмаў і грамадскай думкі

331-985

літаратурнага жыцця

332-462

крытыкі і бібліяграфіі

332-204

паэзіі і прозы 332-204

музыкі 332-153

тэатра, кіно і тэлебачання

332-153

выяўленчага мастацтва

і аховы помнікаў 332-462

навін 332-462

мастацкага афармлення

332-204

фотакарэспандэнт 332-462

бухгалтэрыя 268-640

Пры перадруку просьба

спасылацца на "ЛІМ".

Рукапіс рэдакцыі не вяртае

і не рэцэнзуе.

Пазіцыя рэдакцыі можа

не супадаць з думкамі

і меркаваннямі аўтараў публікацыі.

Набор і вёрстка

камп'ютэрнага цэнтра «ЛІМа»

Апаратныя сродкі і тэхнічная

падтрымка — фірма «Дайнона»

Выходзіць раз на тыдзень

па пятніцах

Друкарня "Беларускі Дом друку".

(Г.Мінск, пр. Ф.Скарыны, 77)

Індэкс 63856. Наклад 11534.

Нумар падпісаны 29.12.1994 г.

ПАНЯДЗЕЛАК, 2.01

Беларускае тэлебачанне
8.00 Фільм-канцэрт
8.50 Эканаміст
9.00 "Разумныя рэчы", м/ф
11.10 "Востраў капітанаў", мульт. с. 1 і 2
11.40 "Спадарожнік", д/ф
12.40 Планета людзей
13.10 "Палёт птушкі", м/ф, 1 і 2 серыі
15.20 "Небыліца". Фільм-канцэрт
16.05 "Ляліва прыгажуня", тэлеспектакль
18.35 "Поле памяці", д/ф
17.05 У. Алоўнікаў. Прам'ера аратарый "Партызанскія песні"
18.00 Навіны
18.10 На добры лад
18.20 "Страчаная Галактыка", мульт
18.25 Навіны (Бі-бі-сі)
19.00 Праспект
19.30 Урокі Наталлі Наважылавай
20.00 Студыя "Край"
20.35 Кальханка
21.00 Панарама
21.40 Вертыкаль. Пошта Прэзідэнта
22.10 Спартыўны тэлекур'ёр
22.30 "Варыццё", д/ф
22.45 "Ліса", мульт для дзярслых
23.05 Навіны
23.25 Пад купалам Сусвету
23.35 "Паласа Сімарона", м/ф, заключны фільм "Навіны"
Канал "Астанкіна"
7.30 "Блакітная страла", мульт
7.50 Наша зўтра
8.45 Брайн рынг
9.25 3 Новым годам, дзядзечкі і цёткаці
10.05 Што азначаюць вашы імёны
11.20 Акію ў Еўропу
11.55 Рызыкуюць і перамагаюць
13.00 Сусветная геаграфія
13.50, 23.20, 24.00 Навіны
14.00 "Маё імя клоун", м/ф (Індыя), с. 2
15.40 Музычныя прэм'еры 94-га
16.35 Да і пасля...
17.25, 20.30 Надвор'е
17.35 КВЗ-94. Фінал
19.40 Добрай ночы, малышы!
20.00 Час
20.40 Сустрача з А. Салжанцыным
21.00 "Татушка і мэм", м/ф
22.20 Кабарэ "Усе зоры"
23.00 Ралі Парыж—Гранад—Дакар
23.30 Магік-шоу
0.10 Фестываль біг-бэндаў памяці Глена Мілера
Канал "Рэсіа"
7.00, 13.00, 19.00, 22.00 Весткі
7.20 Зоркі гавораць
7.30 Наш сад
8.00 Пілігрым
8.45 "Пячора "Залатой ружы", м/ф, (Італія), с. 6
9.35 "Залаты ключык"
10.05 "Шчучыны, цудоўны ваш саюз!"
10.50 Музыка ўсё пакаленняў
11.20 "Канцэрт фронту", д/ф
12.25 Мульці-пульці
12.40 Сялянскае пытанне
13.20 "Не высьце..."
13.35 Лепшая гульні НБА
14.35 Белая варона
15.20 "Сіняя птушка", мульт
16.10 Шарман-шоу
17.25 Вуснамі дзіцяці
18.10 Сам сабе рэжысёр
19.25 "У Ксюшы"
20.25 "Падаў леташні снег", мульт
20.45, 22.45 "Дурніца", м/ф
22.30 Рака часу
22.40 Аўтаімгненне
23.55 На канцэрце групы "Дып Пепл" (Англія)
Санкт-Пецярбург
10.05 Мультифільмы
10.55 Чароўная лінія
11.10 "Востраў скарбаў", м/ф
13.25 Фільм-канцэрт
13.55 "Шчаўручык", балет
15.40 "3 музыкі разам"
16.05 "Маленькая Баба-Яга". Спектакль для дзяцей
17.20 Танцуе ансамбль "Сувенір"
17.40 Крыжык-нулікі
18.30, 21.45 Інфарм ТБ
18.50 Фільм-канцэрт
19.10 Вялікі фестываль
19.25 "Піліп Траўм", м/ф
22.10 Ваш стиль
22.15 "Гэта было нядаўна, гэта было даўно". Э. Хіль
23.00 "У Летнім садзе". Спектакль Вялікага тэатра лялек Санкт-Пецярбурга
АўТОРАК, 3.01
Беларускае тэлебачанне
8.00 "Настане свая чарга", т/ф
9.00 Вертыкаль. Пошта Прэзідэнта
9.30 "Паласа Сімарона", м/ф

10.45 "Прыгоды капітана Урунгеля", мульт, с. 1-3
11.15 "Пра Чырвоную шапачку", м/ф
13.30 "Фантазія для джэнтльмена"
14.05 У нас дома
14.45 "Не пакайдзі, замілаванне...", м/ф
16.15 Чароўны экран
16.35 "Дзеда Мароза выклікалі?". Тэлеспектакль
17.30 Мультифільм
17.40 "Дзядзька Уласаў", д/ф
18.00 Навіны
18.10 Канцэрт
18.25 Навіны (Бі-бі-сі)
19.00 "Мой ляс пралёг праз вашыя дарогі...". Творчы вечар пазэсы Вольгі Іпатавай
20.05 "Маё каханне, мой смутак"
20.35 Кальханка
21.00 Панарама
21.40 "Пракажоная", с. 2
22.55 "Пудзіла", мульт
23.05 Навіны
23.25 Пад купалам Сусвету
Канал "Астанкіна"
5.30 Раніца
7.50 Брайн рынг
8.25 "Дзякая Роза"
8.50, 9.50, 14.50, 15.50, 17.50, 22.50 Навіны
9.00 Клуб падарожнікаў
14.00 Вытворчасць: буйны план
14.10 Грошы і шчасце
14.20 Хроніка дэзалевага жыцця
14.30 Агенцтва "Шанс"
14.40 Дазвоўце прадставіцца
15.00 Паглядзі, паслухай
15.20 "Лятаючы дом", мульт-серыял
16.00 Цін-тонік
16.20 "Элен і хлопцы", м/ф
16.50 Свет сёння
17.00 Кампанія "Мір"
17.40, 20.30 Надвор'е
17.45 "Хто ёсць хто. XX стагоддзе". Маці Тэрэза
18.00 Гадзіна пік
18.30 "Дзякая Роза"
18.55 Кіназорка. М. Баярскі
19.40 Добрай ночы, малышы!
20.00 Час
20.40 Маналог
20.50 Ралі Парыж—Гранад—Дакар
21.10 "Раман імператара", м/ф
23.20 Танца, танцы, танцы...
23.50 Прас-экспрэс
Канал "Рэсіа"
7.00, 11.00, 13.00, 16.00, 19.00, 22.00 Весткі
7.20 Зоркі гавораць
7.30 Мік іншым
8.00 Навіны ЭЙ-бі-сі
8.25 Ключавы момант
8.35 "Шчаня з Сузор'я Гончы сабак", м/ф
9.50 3 гісторыі рускага рамана
10.20 Гандлёвы дом
10.35 Тэлегазета
10.40 Сялянскае пытанне
11.05, 13.20 Дэлевава Расія
13.45 "Усмойка". Джэз-панарама
15.05 Там-там навіны
15.20 Свята кожны дзень
15.30 Студыя "Рост"
16.05 Далёкі Усход
16.45 Бясшумныя лідэры
17.15 Ніхто не забыты
17.20 Зіміні карагод
17.40 Кар'ера
18.10 Ваша права
18.25 Свае гульні
19.25 Падабрабнасці
19.35 "Балада пра салдата", м/ф
21.15 Кліп-антракт
21.25 "Бат Дэвіс. Актрыса і зорка"
22.30 Рака часу
22.40 Аўтаімгненне
22.45 ЭКП
22.55 Тэатр песні Аляксандра Асціна
Санкт-Пецярбург
12.00, 14.30, 18.30, 21.30 Інфарм ТБ
12.10 "Верашок", мульт
12.30 "Нямецкая хвала"
12.50, 14.45, 17.50, 19.25 Музычны момант
12.55 "Без сям'і", м/ф, с. 1
14.15 Урок нямецкай мовы
14.50 "Мадо, да запатрабавання", м/ф
16.25 Чароўная лінія
16.40 "КААДП. Сімбіа", мульт
16.50 Казка за казкай
17.55 Гістарычны альманах
18.50 Спорт, спорт, спорт...
19.10 Вялікі фестываль
19.30 "Мёртвыя душы". Фільм-спектакль, с. 2
20.35 Блеф-клуб
21.10 Тэлемагазін
21.15 Тэлеслужба бяспекі
21.45 Спартыўныя навіны
22.00 Ваш стиль
22.10 "Канцэрт Жульет Грэко ў зале "Алімпіа", т/ф (Францыя), ч. 2
22.55 "3 дні нараджэння, ці інжыніра". Фільм-аперэта
ЧАЦВЕР, 5.01
Беларускае тэлебачанне
8.00 "Маё каханне, мой смутак"
8.30 Фільм-канцэрт
9.15 Эканаміст
9.25 "Пракажоная", м/ф, с. 1
10.20 Урокі Наталлі Наважылавай
10.50 "Прыгоды капітана Урунгеля", мульт
11.30 "Прыгоды Бураціна", м/ф
13.40 Свет і чалавек
14.10 Відзьма-нявідзьма
15.10 "Авадзень", с. 1
16.20 Фільм-канцэрт
17.00 "Чыпаліне, Таніна, Джаніна і іншыя". Тэлеспектакль
17.30 Мультифільм
17.40 "Дзядзька Уласаў", д/ф
18.00 Навіны
18.10 Канцэрт
18.25 Навіны (Бі-бі-сі)
19.00 "Мой ляс пралёг праз вашыя дарогі...". Творчы вечар пазэсы Вольгі Іпатавай
20.05 "Маё каханне, мой смутак"
20.35 Кальханка
21.00 Панарама
21.40 "Пракажоная", с. 2
22.55 "Пудзіла", мульт
23.05 Навіны
23.25 Пад купалам Сусвету
Канал "Астанкіна"
5.30 Раніца
7.50 Брайн рынг
8.25 "Дзякая Роза"
8.50, 9.50, 14.50, 15.50, 17.50, 22.50 Навіны
9.00 Клуб падарожнікаў
14.00 Вытворчасць: буйны план
14.10 Грошы і шчасце
14.20 Хроніка дэзалевага жыцця
14.30 Агенцтва "Шанс"
14.40 Дазвоўце прадставіцца
15.00 Паглядзі, паслухай
15.20 "Лятаючы дом", мульт-серыял
16.00 Цін-тонік
16.20 "Элен і хлопцы", м/ф
16.50 Свет сёння
17.00 Кампанія "Мір"
17.40, 20.30 Надвор'е
17.45 "Хто ёсць хто. XX стагоддзе". Маці Тэрэза
18.00 Гадзіна пік
18.30 "Дзякая Роза"
18.55 Кіназорка. М. Баярскі
19.40 Добрай ночы, малышы!
20.00 Час
20.40 Маналог
20.50 Ралі Парыж—Гранад—Дакар
21.10 "Раман імператара", м/ф
23.20 Танца, танцы, танцы...
23.50 Прас-экспрэс
Канал "Рэсіа"
7.00, 11.00, 13.00, 16.00, 19.00, 22.00 Весткі
7.20 Зоркі гавораць
7.30 Мік іншым
8.00 Навіны ЭЙ-бі-сі
8.25 Ключавы момант
8.35 "Шчаня з Сузор'я Гончы сабак", м/ф
9.50 3 гісторыі рускага рамана
10.20 Гандлёвы дом
10.35 Тэлегазета
10.40 Сялянскае пытанне
11.05, 13.20 Дэлевава Расія
13.45 Выратаванне 911
15.05 Там-там навіны
15.20 Свята кожны дзень
15.30 Студыя "Рост"
16.05 Далёкі Усход
16.45 Бясшумныя лідэры
17.15 Ніхто не забыты
17.20 Зіміні карагод
17.40 Кар'ера
18.10 Ваша права
18.25 Свае гульні
19.25 Падабрабнасці
19.35 "Балада пра салдата", м/ф
21.15 Кліп-антракт
21.25 "Бат Дэвіс. Актрыса і зорка"
22.30 Рака часу
22.40 Аўтаімгненне
22.45 ЭКП
22.55 Тэатр песні Аляксандра Асціна
Санкт-Пецярбург
12.00, 14.30, 18.30, 21.30 Інфарм ТБ
12.10 "Верашок", мульт
12.30 "Нямецкая хвала"
12.50, 14.45, 17.50, 19.25 Музычны момант
12.55 "Без сям'і", м/ф, с. 1
14.15 Урок нямецкай мовы
14.50 "Мадо, да запатрабавання", м/ф
16.25 Чароўная лінія
16.40 "КААДП. Сімбіа", мульт
16.50 Казка за казкай
17.55 Гістарычны альманах
18.50 Спорт, спорт, спорт...
19.10 Вялікі фестываль
19.30 "Мёртвыя душы". Фільм-спектакль, с. 2
20.35 Блеф-клуб
21.10 Тэлемагазін
21.15 Тэлеслужба бяспекі
21.45 Спартыўныя навіны
22.00 Ваш стиль
22.10 "Канцэрт Жульет Грэко ў зале "Алімпіа", т/ф (Францыя), ч. 2
22.55 "3 дні нараджэння, ці інжыніра". Фільм-аперэта
ПЯТНІЦА, 6.01
Беларускае тэлебачанне
8.00 Мультифільмы кінастуды "Беларусьфільм": "Косар-волат", "Несцерка", "Песня пра зубра"
8.45 "Пракажоная", с. 3 (Францыя)
9.40 "Прыгоды капітана Урунгеля", с. 11-13
10.10 "Пітэр Пэн", м/ф
12.30 "Фантазія". Фільм-канцэрт
12.50 "Я і Я"
13.30 Тэлеанарыс
9.55 "Прыгоды капітана Урунгеля", с. 8-10
10.25 "Рыжы, сумленны, улобны", т/ф
12.55 "Пал-Ц" — TV
13.50 Тэлевізійны Дом кіно
14.25 Эдраюе
14.55 Сявае Л. Долина
15.25 "Авадзень", м/ф, с. 2
16.35 "Мудрасці дабрыні". Тэлеспектакль
17.40 "3 воўчым білетам", д/ф
18.00 Навіны
18.10 "Кошчын дом", мульт
18.25 Навіны (Бі-бі-сі)
19.00 Радавод
19.40 "Крок". Закон і ты. Правінцыя, або У пошуках улады
20.35 Кальханка
21.00 Панарама
21.40 Студыя "Палітыка"
21.55 "Пракажоная", м/ф (Францыя), с. 3
22.50 "Ракавое каханне", мульт
23.05 Навіны
23.25 Пад купалам Сусвету
23.35 "Крок". "Вялікая Мядзведзіца"
Канал "Астанкіна"
5.30 Раніца
7.50 Брайн рынг
8.30 Сарока
8.50, 9.50, 14.50, 15.50, 17.45, 22.50 Навіны
9.00 Што ў свеце жыве
9.40 Эксплірыс
14.00 Гульні па правілах
14.20 Хроніка дэзалевага жыцця
14.30 Мой маленькі бізнес
14.40 Дазвоўце прадставіцца
15.00 Мультиролія
15.30 На балі ў Папалушкі
16.00 Камп'ютэр-хол
16.20 "Элен і хлопцы"
16.50 Свет сёння
17.00 ...Да 16 і старэйшым
17.30, 20.30 Надвор'е
17.40 "Хто ёсць хто. XX стагоддзе". Суць Ятсэн
17.55 Баскетбол. ЦСКА — "Алімпіа" (Славенія)
19.40 Добрай ночы, малышы!
20.00 Час
20.40 Масква — Крамль
21.00 Лато "Мільён"
21.40 "Раман імператара", м/ф, с. 3-4
23.50 Прас-экспрэс
24.00 Аўта-шоу
Канал "Рэсіа"
7.00, 11.00, 13.00, 16.00, 19.00, 22.00 Весткі
7.20 Зоркі гавораць
7.30 Мік іншым
8.00 Навіны ЭЙ-бі-сі
8.25 "Санта-Барбара"
8.00 Навіны ЭЙ-бі-сі
8.25 "Пячора "Залатой ружы", м/ф, с. 8
9.20 Музычны экспромт
9.30 "Санта-Барбара"
10.20 Гандлёвы дом
10.35 Тэлегазета
10.40 Сялянскае пытанне
11.05, 13.20 Дэлевава Расія
13.45 Выратаванне 911
15.05 Там-там навіны
15.20 Свята кожны дзень
15.30 Студыя "Рост"
16.10 Новая лінія
16.50 Кіно ў студзёні
17.00 Кліп-антракт
17.05 Репортажы з Каліфорніі
17.35 Арт-абстракт
18.05 "Ніхто не забыты"
18.10 Непалулярная тэма
18.25 У свеце аўта- і мотаспорту
19.25 Падабрабнасці
19.35 "Санта-Барбара"
20.30 Сон у зімною ноч
21.00 60 хвілін
22.30 Рака часу
22.40 Аўтаімгненне
22.45 ЭКП
22.55 Альманах фантастыкі
Санкт-Пецярбург
15.00, 18.20, 19.25 Музычны момант
15.05 "Без сям'і", м/ф, с. 2
16.20 Еўрапейскі калейдаскоп
16.45 Чароўная лінія
17.00 Пяць ўсёй Расіі
17.10 Навагоднія арбы каме-ты "Канфэц"
18.30, 21.30 Інфарм ТБ
18.50 Спорт, спорт, спорт...
19.10 Вялікі фестываль
19.30 М. Гогаль. "Мёртвыя душы", с. 3
20.30 "На біс"
21.10 Тэлемагазін
21.15 Тэлеслужба бяспекі
21.45 Спартыўныя навіны
22.00 "Тэлемамакст"
23.10 Фільм-канцэрт
СУБОТА, 7.01
Беларускае тэлебачанне
8.00 "Віншуе "Свята". Муз. праграма
8.30 "Вечная ісціна", д/ф
9.35 Эдраюе
10.10 Слова на Рахство Хрыстова Мітрапаліта Мінскага і Слуцкага, Патрыяршага Экзарха ўсё Беларусі Філарэта
10.25 Існасць
11.10 "Фрагменты". Творы беларускіх мастакоў
11.20 "Лулу — аніёл кветак"
11.55 "Мой свет". Калядныя сустрачы
12.40 Мультифільмы
13.25 Шматтэлоссе
13.55 "Вітражных спраў майстар". Муз. фільм
14.00 "Ляццяць жураўлі", м/ф
15.35 "Авадзень", с. 3
16.50 "Тэлемама-біс"
17.30 "Уславін пра Міколу Ра-венскага", д/ф
18.00 Навіны
18.10 "Добры лес", мульт
18.25 Навіны (Бі-бі-сі)
19.00 Імгненне шчырасці
19.25 Дыялогі аб спорце
19.45 "Калібнеконкурс...". Муз. праграма
20.25 Вясілы ўік-энд
20.35 Кальханка
21.00 Панарама
21.40 Студыя "Палітыка"
21.55 "Пракажоная", м/ф, с. 4 (Францыя)
22.50 Эканаміст
23.05 Навіны
23.35 Святочнае набажэнства ў Мінскім Свята-Духавым Ка-федральным саборы
Канал "Астанкіна"
5.30 Раніца
7.50 Брайн рынг
8.25 "Дзякая Роза"
8.50, 9.50, 15.50, 17.50 Навіны
9.00 Дапамажы сабе сам
9.30 "3 нам! Бог". Аб святкаванні Рахства ў храме Казанскай Божай маці ў Каломенскім запаведніку
14.00 Улада і рэформы
14.20 Хроніка дэзалевага жы-цця
14.25 Наш прагноз
14.30 Да вашых паслуг
14.40 Шоу і бізнес
15.00 "Малыны мсціўца", м/ф
16.20 Фігурнае катанне. Чэмпіят Расіі
16.50 Свет сёння
17.00 Чалавек і закон
17.30 У гэты дні праз 50 гадоў
17.45, 20.30 Надвор'е
18.00 Бамонд
18.25 "Дзякая Роза"
18.50 Поле цудаў
19.40 Добрай ночы, малышы!
20.00 Час
20.40 Старонкі празыі
21.00 Рахство Хрыстова. Трансляцыя з Багаўленскага Ка-федральнага сабора г. Маск-вы
Канал "Рэсіа"
7.00, 11.00, 13.00, 16.00, 19.00, 22.00 Весткі
7.20 Зоркі гавораць
7.30 Мік іншым
8.00 Навіны ЭЙ-бі-сі
8.25 "Пячора "Залатой ружы", м/ф, с. 9
9.15 Ваенны кур'ёр
9.30 "Санта-Барбара"
10.20 Гандлёвы дом
10.35 Тэлегазета
10.40 Сялянскае пытанне
11.05, 13.20 Дэлевава Расія
13.45 Там-там навіны
15.05 Там-там навіны
15.20 Свята кожны дзень
15.30 Студыя "Рост"
16.05 Новая лінія
16.45 Ніхто не забыты
16.50 Дысней па пятніцах
17.45 Эксплірыс
18.00 Хто мы?
18.45 "Калядная фантазія", мульт
19.25 Падабрабнасці
19.35 "Санта-Барбара"
20.30 Я — лідэр
20.55 Пяць хвілін аб добрым жыцці
21.05 "Фрак народа"
22.30 Рака часу
22.40 Аўтаімгненне
22.45 "Бялая ночы", м/ф
Санкт-Пецярбург
12.00, 14.30, 19.30 Інфарм ТБ
12.10 "Катэрок", мульт
12.20 Фільм-канцэрт
12.50 На святой зямлі
12.55 "Рахство Хрыстова"
14.45 "Брэменскія музыкі", мульт
15.10 "Калядная гісторыя". Спектакль для дзяцей
16.20 На святой зямлі
16.25 Чароўная лінія
16.40 Казка за казкай
17.30 Калядная служба
19.10 Вялікі фестываль
19.50 Спорт, спорт, спорт...
20.00 "Выключнікі без праві-лаў", м/ф
21.40 На святой зямлі
21.50 "Ханціца Бальзаміна-ва". Харэаграфічная фантазія
23.00 Ваш стиль
23.05 "Яе развод", м/ф (ЗША)
Субота, 7.01
Беларускае тэлебачанне
8.00 "Віншуе "Свята". Муз. праграма
8.30 "Вечная ісціна", д/ф
9.35 Эдраюе
10.10 Слова на Рахство Хрыстова Мітрапаліта Мінскага і Слуцкага, Патрыяршага Экзарха ўсё Беларусі Філарэта
10.25 Існасць
11.10 "Фрагменты". Творы беларускіх мастакоў
11.20 "Лулу — аніёл кветак"
11.55 "Мой свет". Калядныя сустрачы
12.40 Мультифільмы
13.25 Шматтэлоссе
13.55 "Вітражных спраў майстар". Муз. фільм
14.55 "Калядная зорка-94"
15.55 "Па святых вечарах". Выступае "Госыціца"
16.05 "Прасціце і будзе вам...", м/ф
18.05 Запрашаем на вярчкі
18.55 Мнааародныя спартыўныя навіны
19.25 "Зорка з зоркаю гавораць..." Шоу-праграма
20.15 "Калядныя апаваданні", мульт
20.25 Вясілы ўік-энд
20.35 Кальханка
21.00 Панарама
21.40 "Акалада". Забаўляль-ная муз. праграма
22.10, 0.15 "Масква слязам не верыць", м/ф
23.15 Відзьма-нявідзьма
Канал "Астанкіна"
7.45 "Навагоднія прыгоды", мульт
8.00 "Марафон-15" — малы-шам
8.30 Тэлерадыёкампанія "Мір"
10.00 Ранішняя пошта
10.30 Я — жанчына
10.55 Смак
11.10 "Радуіцеся!" Відафільм
12.00 Уручэнне Расійскай не-залежнай прэміі заахвочвання вышэйшых дасягненняў ліга-ратуры і мастацтва "Трыумф" за 1994 год
12.50 "Не нам, Божа, не нам, але імені Твайму..." Трансля-цыя ўрачыстай закладкі храма Хрыста Збаўцеля ў Маскве
13.50, 22.50, 24.00 Навіны
14.00 Фігурнае катанне. Чэмпіят Расіі
14.45 "Краса і годасць Расіі". Фільм 2-гі
15.15 "Жыццё запаркаў"
15.55 Галасы Расіі
16.15 "Ваш выхад, маэстра". Гум. праграма, ч. 1
17.00 Да і пасля...
17.55 "Пераборлівы жаніх", м/ф
19.40 Добрай ночы, малышы!
20.00 Час
20.35, 21.40 Надвор'е
20.45 Тэатр + TV
21.30 Ралі Парыж—Гранад—Дакар
21.50 Калядныя сустрачы
0.10 Фігурнае катанне. Чэмпі-ят Расіі
Канал "Рэсіа"
7.00, 13.00, 19.00, 22.00 Весткі
7.20 Кліп-антракт
7.30 "Рахство Хрыстова", д/ф
8.00 Навагодняя казка
8.30 "Пячора "Залатой ружы", м/ф, с. 10
9.25 Вартаўнік традыцый
9.40 Парламенцкі тыдзень
10.25 Тэлеэрудыт
10.30 Калядная раніца
11.00 3 Рахствам Хрыстовым! Віншаванне Усерасійскай пас-тэе
11.15 С. Пракоф'еў. "Папалуш-ка". Прам'ера Марынскага тэатра
12.40 Сялянскае пытанне
13.20 Да факта
13.35 "Эдэра"
14.30 Лад-галерэя
14.55 Кліп-антракт
15.00 Лепшыя гульні НБА
16.00 У свеце жывёл
17.00 Чароўны свет Дысней
17.50 Балетная мініяцюра
18.00 Свята кожны дзень
18.10 Карэка перадач
18.25 Астралогія кахання. А. Пугачова
19.25 "Дваранскае гняздо", м/ф
21.25 У Ксюшы
22.30 Рака часу
22.40 Аўтаімгненне
22.45 Рэс-тайм
Санкт-Пецярбург
7.00 Добрай раніцы
10.00 Кубак свету па лыжных гонках
12.40 "Рахство Хрыстова"
13.25 Музыка на заказ
13.55 Я і мой кот
14.20 "Палёты ў сне і наяве", м/ф
15.50 "Аб'ектыў"
16.40 Чароўная лінія
17.00 "Падашак скарбаў". Перадача для дзяцей
17.25 Студыя "Узві"
17.35 Паласаты хт
18.10 Экспрэс-кіно
18.30, 21.30 Інфарм ТБ
18.50 На святой зямлі
19.10 Вялікі фестываль
19.30 "Прыгоды маладога пана", м/ф
21.50 Ваш стиль
21.55 "Не хочаш — не гляда!"
23.05 "Хакэй Анатоля Тараса-ва", д/ф, с. 1
24.00 Ф. Легар. "Граф Люк-сембург". Спектакль Маскоўс-кага тэатра аперэты, ч. 1
Нядзеля, 8.01
Беларускае тэлебачанне
8.00 Фільм-канцэрт
8.40 "Жыл-былі людзі...", д/ф
9.00 Добрая весткі
9.10 "Залатыя рогі", м/ф
10.20 Вас выклікае Спартлан-дыя
11.15 "Тэлебом" у Магілёве
12.15 Свята танца
13.05 "АВС-клуб"
13.20 "І шчасце, і годнасць, і слава". Да 200-годдзя вызва-леннага паўстання
14.00, 14.55 Беларусь збірае сяброў!
14.45 "Прагулка ката Леаполь-да", мульт
15.45
Погляд у будучыню. "Пасля 2000 года"
16.45 Анталогія гумару
17.20 "Сабака Барбос і незвы-чайны крос". "Самагоншчыя", к/ф
17.50 Кубак Беларусі па фут-залу
18.30 Аўта-парк
18.45 Пераможца
19.05 Фільм-канцэрт
19.35 Новыя фільмы: "Шляхціц Завальня" В. Турава і "Эпілог" І. Дабралюбава
20.25 Вясілы ўік-энд
20.35 Кальханка
21.00 Панарама
21.40 Вячэрні роздум
21.50 "Нов і К" — топ-шоу
23.00 "Макс і блыхары", м/ф
Канал "Астанкіна"
7.15 Алімпійская раніца
7.50 Спортлато
8.00 Марафон-15
8.30 Раным-рана
9.00 Палігон
9.30 Пакуль усе дома
10.00 Ранішня зорка
10.50 Пад знакам "пі"
11.40 Амерыка з М. Таратугам
12.10 Эканоміка і рэформы
12.40 "Шпаггалка" з падарун-кам
12.55 Сусветная геаграфія
13.50, 17.00, 22.50, 23.50 Наві-ны
14.00 "Стратэгія Перамогі", д/ф, с. 14, ч. 2
14.55 Клуб падарожнікаў
15.45 "Эх, шлах-дарожка фран-тавая..."
15.55 Фігурнае катанне. Чэмпі-ят Расіі
17.10 Мініцюра
17.30 "Дзе Уолі?", "Пітэр Пус", мульт (ЗША)
18.30 Тэлеацыя
18.45 Надвор'е
18.55 "Акію ў Парыж", м/ф
21.00 Нядзеля
21.50 Ралі Парыж—Гранад—Дакар
22.05 Вялікі тэатр. Дні і вечары
7.20 Кліп-антракт
7.30 "Рахство Хрыстова", д/ф
8.00 Навагодняя казка
8.30 "Пячора "Залатой ружы", м/ф, с. 10
9.25 Вартаўнік традыцый
9.40 Парламенцкі тыдзень
10.25 Тэлеэрудыт
10.30 Калядная раніца
11.00 3 Рахствам Хрыстовым! Віншаванне Усерасійскай пас-тэе
11.15 С. Пракоф'еў. "Папалуш-ка". Прам'ера Марынскага тэатра
12.40 Сялянскае пытанне
13.20 Да факта
13.35 "Эдэра"
14.30 Лад-галерэя
14.55 Кліп-антракт
15.00 Лепшыя гульні НБА
16.00 У свеце жывёл
17.00 Чароўны свет Дысней
17.50 Балетная мініяцюра
18.00 Свята кожны дзень
18.10 Карэка перадач
18.25 Астралогія кахання. А. Пугачова
19.25 "Дваранскае гняздо", м/ф
21.25 У Ксюшы
22.30 Рака часу
22.40 Аўтаімгненне
22.45 Рэс-тайм
Санкт-Пецярбург
7.00 Добрай раніцы
10.00 Кубак свету па лыжных гонках
11.00 Нядзельны лабірынт
12.45 "Мая музыка". Эльдар Разанаў
13.15 Экспрэс-кіно
13.30 Чароўная лінія
13.45 Дыржыжурэ Ю. Цемір-канай. А. Пятроў. "Стварэнне свету"
14.10 Пецярбург: гукі і водгукі
15.25 Чэмпіят Італіі па фут-боле
17.20 "Акрбаты на снезе", т/ф
17.30 Залаты ключ
17.45 Кідайка
18.25 "Вілар: жыццё і страсць", т/ф (Францыя)
19.30 Інфарм ТБ
19.50 Кубак свету па лыжных гонках
20.20 "Мы дзіўна сустраліся", м/ф
21.35 "Канцэрт-рэтра"
21.55 Ваш стиль
22.00 "Паглядзі"
22.15 Адамаў яблык
23.15 "Хакэй Анатоля Тараса-ва", д/ф, с. 2
23.55 Ф. Легар. "Граф Люк-сембург". Спектакль Маскоўс-кага тэатра аперэты, ч. 2
2-8 студзеня

10.45 "Прыгоды капітана Урунгеля", мульт, с. 1-3
11.15 "Пра Чырвоную шапачку", м/ф
13.30 "Фантазія для джэнтльмена"
14.05 У нас дома
14.45 "Не пакайдзі, замілаванне...", м/ф
16.15 Чароўны экран
16.35 "Дзеда Мароза выклікалі?". Тэлеспектакль
17.30 Мультифільм
17.40 "Дзядзька Уласаў", д/ф
18.00 Навіны
18.10 Канцэрт
18.25 Навіны (Бі-бі-сі)
19.00 "Мой ляс пралёг праз вашыя дарогі...". Творчы вечар пазэсы Вольгі Іпатавай
20.05 "Маё каханне, мой смутак"
20.35 Кальханка
21.00 Панарама
21.40 "Пракажоная", с. 2
22.55 "Пудзіла", мульт
23.05 Навіны
23.25 Пад купалам Сусвету
Канал "Астанкіна"
5.30 Раніца
7.50 Брайн рынг
8.25 "Дзякая Роза"
8.50, 9.50, 14.50, 15.50, 17.50, 22.50 Навіны
9.00 Клуб падарожнікаў
14.00 Вытворчасць: буйны план
14.10 Грошы і шчасце
14.20 Хроніка дэзалевага жы-цця
14